

Оливър Голдсмит
Викарият от Уейкфийлд

Първа глава

Описание на едно уейкфийлдско семейство, в което родственото сходство се разпростира не само върху външните черти, но и върху морала

Винаги съм се придържал към мнението, че честният човек, встъпил в брак и отгледал голямо семейство, е направил повече за обществото, отколкото онзи, който живее в самота и само говори за благо на човечеството. Ето защо не бе изминала и година от моето ръкополагане, когато сериозно започнах да мисля за семеен живот и избрах жена си така, както тя избра сватбената си одежда: не заради нежната и лъскава материя, а заради качества далеч по-трайни. И за да бъда справедлив, трябва да кажа, че съпругата ми се оказа добра и къщовна; а що се отнася до образованието ѝ — малко бяха дамите в околността, които биха показали повече. Тя можеше да чете всяка английска книжка с по-прости думи; а в Мариноването, Консервирането и всякакви други готварски занимания никога не можеше да я надмине. При това жена ми се гордееше със спестовността си, въпреки че не станавме по-богати в резултат на нейните домакински хитрости.

Впрочем ние се обичахме нежно и с възрастта нашата привързаност растеше. С една дума, няхахме причина да роптаем срещу света или един срещу друг. Притежавахме великолепна къща сред красива местност и бяхме заобиколени от приятни съседи. Времето преминаваше в разходки из околността или в занимания у дома; посещавахме богатите си съседи и помагахме на онези, които живееха в лишения. Не се страхувахме от промени, нито пък ни измъчваше изнурителен труд; всичките ни приключения се случваха около камината, а пътешествията ни се ограничаваха в преминаване от летните спални в зимните и от зимните — в летните.

Тъй като живеехме близо до пътя, често някой пътник или странник посещаваше дома ни и опитваше нашето вино от цариградско грозде, с което се гордеехме; и мога да заявя с безпристрастието на

историците, че никой от тях не го пренебрегна в оценката си. Дори и най-далечните ни братовчеди помнеха своята кръвна връзка с нас, без да прибегват до помощта на хералдическите книги, и често ни навестяваха. Някои от тях не ни радваха много със своите прояви на роднинство, понеже сред родствениците ни имаше и слепи, и куци, и сакати. Но жена ми винаги твърдеше, че бидейки наша плът и кръв, те трябва да споделят и трапезата ни. И така, ако не с много богати, ние обикновено бяхме заобиколени с много щастливи приятели; защото е истина, при това неопровержима, че колкото гостът е по-беден, толкова по-доволен остава от приема, който му се оказва. А по рождение аз бях човек, на когото едно щастливо лице въздействува по същия начин, по който цветовете на някое красиво лале или рядка пеперуда въздействуват на природолюбителя. Впрочем, ако някой от нашите родственици се окажеше с лош характер, човек, който създава неприятности, или гост, от когото просто искахме да се отървем, на изпроводяк имах грижата да му заема или наметка, или чифт ботуши, или понякога не много скъп кон и винаги изпитвах огромно удоволствие от това, че той никога повече не ме посещаваше, за да ми ги върне. Така ние се избавяхме от хора, които ни бяха неприятни, но нямаше случай нашето уейкфийлдско семейство да затвори вратите си за някой пътник или бедняк.

Така живяхме няколко години в безметежно щастие. Разбира се, случваха се някои от онези незначителни затруднения, които Провидението изпраща, за да оценим по-добре неговата милост. Често палави момченца ще нахълтат в овощната ми градина или котките и децата ще се нахвърлят на сладкия крем без разрешението на жена ми. Понякога местният благородник ще заспи на най-трогателната част от проповедта ми или неговата жена, господарката, ще отвърне на любезностите на съпругата ми с едва забележим поклон. Но ние скоро забравяхме неудобството, причинено от тези дребни случки, и след три-четири дни сами се чудехме как сме могли да се подразним от такива дреболии.

Децата ми, награда за умереността, в която твърдо ги бях възпитал, израснаха здрави и хубави: синовете — силни и пълни с жизнени сили, а дъщерите — цъфтящи красавици. И колчем се намерех в центъра на този малък кръг, комуто бе съдено да бъде моя подкрепа на старини, припомнях си известната история за граф Абензбърг: когато Хенрих II*

преминавал през Германия, всички придворни го посрещнали с богати подаръци, а графът довел своите тридесет и две деца и ги представил на владетеля като своя най-голям дар. Въпреки че бяха само шест на брой, считах децата си изключително скъп подарък за своята страна и с всички основания смятах нея за мой длъжник. Нарекохме най-големия син Джордж на името на чичо му, който ни остави десет хиляди фунта в наследство. Последва момиче, което исках да нарека с името на леля й — Грисел, но тъй като през цялото време на бременността си жена ми бе чела сантиментални романи, настоя името на момичето да бъде Оливия. След по-малко от година ни се роди друга дъщеря и този път бях категоричен, че името й ще бъде Грисел, обаче наша богата роднина пожела да стане кръстница на малката и я нарече София. Така романтичните имена в семейството станаха две, но тържествено заявявам, че нямам пръст в това. Мозес бе следващата ни рожба, а след интервал от дванадесет години на света се появиха още двама сина.

[* Хенрих II (973–1024) — император на Свещената римска империя от 1002 г. Случката, за която става дума, е станала през 1023 г. — Б.пр.]

Би било безполезно да отричам възторга, който ме обхващаше при вида на моите малки, а гордостта и задоволството на жена ми при тази гледка бяха още по-големи. Случваше се гостите ни да казват:

— Повярвайте, мисис Примроуз, деца като вашите не могат да се намерят в цялата околност!

— О, мила — отвръщаше жена ми, — те са такива, каквито бог ги е създал — толкова красиви, колкото и добри; защото за красотата трябва да се съди по делата.

Веднага след това тя караше момичетата да повдигнат главици, а не е тайна, че те наистина бяха доста хубавички. Едва ли бих споменал това незначително в моите очи обстоятелство, ако то вече не бе станало предмет на обсъждане в цялата околност. Оливия, която скоро щеше да навърши осемнадесет години, притежаваше блестящата красота, с която художниците обикновено даряват лика на Хеба*: открита, весела и властна. На пръв поглед чертите на София не правеха такова силно впечатление, но тяхното въздействие бе още по-опасно, защото те таяха нежност, скромност и привлекателност. Първата покоряваше с един удар, а втората — с постоянството на своя чар.

[* Хеба (гр. мит.) — богиня на вечната младост. — Б.пр.]

За душевните качества на жената може да се съди по нейния външен вид; във всеки случай, що се отнася до дъщерите ми, това бе самата истина. Оливия желаше да има много поклонници, София — един, но сигурен. Оливия често изпитваше непреодолимо желание да се хареса, докато София понякога дори прикриваше достойнствата си от страх да не обиди някого. Първата ме забавляваше със своето оживление, когато ми беше весело, а другата — с благоразумието си, когато ме спохождаха сериозни мисли. Но нито у едната, нито у другата тези качества не бяха развити до крайност и често бях свидетел на това как двете си разменят ролите. Достатъчно бе например кокетката да надене траурен костюм, за да се превърне в блюстителка на нравите, докато няколко разноцветни ленти караха по-малката ѝ сестра да се държи с несвойствена за нея жизненост. Най-големият ми син, Джордж, получи образованието си в Оксфорд, тъй като го готвех за по-учена професия. Второто ми момче, Мозес, комуто бях отредил да стане търговец, се понаучи на някои неща у дома. Но наистина е невъзможно да се каже нещо по-определено за характерите на млади хора, които са живели съвсем малко на този свят. С други думи, у всичките ми деца се налагаше семейната прилика и, честно казано, всичките имаха еднакъв характер: бяха еднакво щедри, еднакво доверчиви, простодушни и незлобиви.

Втора глава

Семейни беди. Загубата на състоянието прави достойния човек още по-благороден

Мирските грижи на семейството бяха поверени на жена ми; що се отнася до духовните въпроси — те се намираха изцяло под мой контрол. Жертвувах прихода си, който възлизаше на близо тридесет и пет фунта годишно, в полза на сираците и вдовиците на свещенослужителите от нашата енория; понеже притежавах прилично състояние, не мислех за превратностите на съдбата и изпитвах тайна радост от това, че изпълнявам дълга си, без да чакам награда. Освен това отказах се от помощник и поех задължението да опозная всеки

един от енорията, като призовавам женените мъже към въздържание, а ергените — към съпружески живот. И така, няколко години след като бях пристигнал в Уейкфийлд, енорияшите ми започнаха да казват, че три неща не достигат на нашата енория: на пастора не достига надменност, на младите мъже — съпруги и на кръчмите — клиенти.

Бракът бе една от любимите ми тези и аз дори написах няколко проповеди, в които доказвах, че той е извор на щастие. Като твърдях това обаче, аз се придържах към принципа на Уинстън* — защитавах мнението, че един свещеник от англиканската църква няма право да се ожени отново, ако първата му жена умре, или с други думи — проявявах се като най-строг проповедник на еднобрачието.

[* Уинстън, Уилям (1667–1752) — известен английски богослов и математик, сътрудник на Нютон. — Б.пр.]

От самото начало бях посветен в този толкова знаменателен спор, върху който бяха изписани множество научни съчинения. Дори и аз публикувах няколко трактата по въпроса, които никога не се разпродадоха — утешаваше ме мисълта, че се четат само от малкото щастливи избраници. Намираха се приятели, които наричаха това моя слабост, но, уви! — те не бяха размишлявали върху този проблем толкова дълго, колкото аз! И колкото повече мислех върху него, толкова; по-значителен ми се струваше. В отстояването на принципа си надминах дори Уинстън: той бе издялал върху надгробния камък на жена си „единствена“, а аз съчиних подобен епитаф за моята, все още жива съпруга, в който възхвалявах нейната благочестивост, спестовност и смирение, и след като го преписах красиво и го поставих във великолепна рамка, положих го върху полицата над камината, откъдето служеше за някои изключително полезни цели. Напомняше на жена ми за задълженията ѝ към мен и потвърждаваше верността ми към нея, вдъхваше ѝ желание да заслужи тази слава и не ѝ позволяваше да забрави за преходността на човешкия живот.

Кой знае, може би причината се криеше в хвалебствените слова за брака, които моят най-голям син чуваше от устата ми, но едва завършил колежа, той насочи своите най-нежни чувства към дъщерята на един свещенослужител, който живееше недалеч от нас; бащата заемаше висок пост в църковната йерархия и бе в състояние да ѝ даде хубава зестра; впрочем зестрата бе най-малкото ѝ достойнство. Всички, с

изключение на дъщерите ми, разбира се, признавах, че мис Арабела Уилмът е съвършена красавица. Младостта ѝ, нейното цветущо здраве и невинността ѝ се допълваха от прозрачния тен на лицето, а погледът ѝ издаваше такова чувствително сърце, че дори възрастните не можеха да я гледат с безразличие. А тъй като мистър Уилмът знаеше, че мога да уредя сина си добре, не се противопоставяше на тази връзка и двете семейства живееха в разбирателство, каквото обикновено цари в навечерието на един одобрен брак. Убеден от собствен опит, че дните на ухажването са най-щастливите дни в живота на човека, няхах нищо против този период да продължи колкото е възможно по-дълго, а разнообразните занимания, в които младите влюбени прекарваха времето си, разгаряха тяхната страст още по-силно. Сутрин се събуждахме от звуците на прекрасна музика, а в хубави дни отивахме на лов. Часовете между закуската и обедата дамите посвещаваха на облеклото и научните занимания: ще попрехвърлят страничка от някоя книга, ще се погледнат в огледалото, а — дори философите не ще се заемат да оспорват този факт — то галеше погледа им с повече красота, отколкото която и да било книга. По време на обедата инициативата бе изцяло в ръцете на жена ми: тя настояваше да сервира всичко сама, както това е правила майка ѝ, и, разбира се, не изпускаше случай подробно да ни разказва как се приготвя всяко ястие. Поради нежеланието ми да се разделям с дамите следобеда давах разпореждания да се премести масата и тогава, с помощта на учителя по музика, момичетата изнасяха понякога твърде приятен концерт. Разходките, чайт, танците и игрите скъсяваха остатъка от деня дори без помощта на картите, понеже ненавиждах хазарта, с изключение на таблата, на която често двамата с приятеля ми залагахме по някое пени. И сега не мога да отмина с мълчание едно злокобно обстоятелство: последния път, когато играхме с него, чаках четворка, но за нещастие пет пъти поред ми се падаха двойки.

Така изминаха няколко месеца, докато накрая решихме, че е дошло време да определим деня на сватбата, страстно желана от младите влюбени. Няма да описвам суетнята и важността на жена ми по време на сватбените приготовления, нито хитрите погледи, които си разменяха дъщерите ми: честно казано, вниманието ми беше съсредоточено върху съвсем друго нещо — завършвах поредния трактат

в защита на любимия си принцип и в скоро време имах намерение да го публикувам. Тъй като смятах това си съчинение за шедевър и по отношение на мисълта, и по отношение на стила, гордостта, обляла сърцето ми, не издържа и аз го показах на моя стар приятел мистър Уилмът, сигурен, че ще получи одобрението му, но твърде скоро открих, че той е страстен защитник на противното мнение, за което имаше своята добра причина: по същото време мистър Уилмът ухажваше четвъртата си жена. Както трябваше да се очаква, това породило спор, в който не липсваше язвителност и който застрашаваше да разтрогне очаквания съюз между двете семейства; затова решихме да обсъдим по-подробно въпроса в навечерието на сватбената церемония.

И двете страни се придържаха към тона, който приличието изисква: той доказваше, че клоня към еретизъм, аз го обвинявах в същото, той ми отговаряше, аз му възразявах. В най-разгорещената част на полемиката един от моите роднини ме повика навън и със загрижено лице ме посъветва да се откажа от спора или поне да го отложя за след сватбата на сина ми.

— Как? — извиках аз. — Да се отрека от истината и да го оставя да се ожени точно когато съм на прага да му докажа абсурдността на подобно деяние? Може би ще поискате да се отрека и от състоянието си?

— За съжаление трябва да ви съобщя — отвърна приятелят ми, — че вие вече не притежавате почти нищо. Търговецът, при когото бяхте вложили парите си, е избягал, за да не обяви пълния си банкрут, и не може да ви върне дори шилинг за фунт. Не желяех да огорчавам вас и семейството ви преди сватбата; но сега истината би ви помогнала да се поукротите, защото се надявам, че сте достатъчно разумен и разбирате колко е необходимо в настоящите обстоятелства да прикривате истинските си чувства, докато зестрата на младата дама не стане притежание на вашия син.

— О, не! — отвърнах аз. — Дори това, което казвате, да е самата истина и да съм стигнал до просяшка тояга, никога не ще стана негодник и няма да се отрека от принципите си. Още сега ще отида и всичко ще им разкажа. А що се отнася до спора, ще се отрека от отстъпките, които направих пред стареца, и не ще му разреша да стане съпруг за четвърти път — в нито едно от значенията на тази дума.

Напразни биха останали опитите ми да опиша чувствата, които обхванаха двете семейства при вестта за постигналото ни бедствие; но това, което почувствуваха другите, беше нищо в сравнение с преживяванията на двамата влюбени. Мистър Уилмът, който и преди тази новина бе готов да разтрогне годеча, сега се реши окончателно: той притежаваше една добродетел в съвършенство — благоразумие; впрочем твърде често тя е единствената, която ни е останала на седемдесет и две годишна възраст.

Трета глава

Преселване. Оказва се, не в крайна сметка щастието ни зависи от самите нас

Утешавахме се с надеждата, че вестта за бедствието би могла да бъде измислена със злонамерена цел или че не е била добре проверена, когато пристигна писмо от моя довереник в столицата, потвърждаващо тази злокобна новина. Ако загубата на състоянието ми засягаше единствено мен, нямаше да се огорча толкова; но аз се тревожех за семейството си, което трябваше да търпи унижения, а то не бе привикнало да отминава с презрение високомерието на хората.

Едва след като бяха изминали две, седмици, аз започнах да ги убеждавам да съдържат отчаянието си, защото преждевременните утешения още по-остро напомнят за мъката. През цялото време мислите ми бяха заети с това, как ще издържам семейството си в бъдеще, но най-после ми предложиха място с доход от петнадесет фунта годишно в една отдалечена област, където можех да живея, без да изменям на принципите си. С радост приех предложението и реших да увелича приходите си, като завъдя малко стопанство.

Като взех това решение, погрижих се да събера останките от състоянието си. След като получих обратно парите, които бях давал в заем, и изплатих собствените си дългове, от всичките четиринадесет хиляди фунта, които притежавах, ни останаха само четири хиляди. Сега главната ми грижа бе да убедя семейството си да се примири и да се съобразява с новото си положение, защото самолюбивата нищета е нещо ужасно.

— Деца мои, вие, разбира се, знаете — говорех им аз, — че никакво — благоразумие не можеше да ни спаси от нещастieto, което ни сполетя, и че само благоразумieto би могло да ни помогне да се справим с неговите последствия. Скъпи мои, сега сме бедни и трябва да бъдем достатъчно мъдри, за да се примирим с положението си. Нека безропотно се откажем от разкоша, който не прави хората по-щастливи, и в скромното положение, в което се намираме, да се оставим да бъдем обладани от покой, в който душите ни биха намерили щастие. Бедните се чувствуват щастливи и без наша помощ; какво ни пречи и ние да се научим да живеем, без да прибъгваме до техните услуги, така, деца мои, нека от този миг се откажем да живеем като благородници, ако сме умни, все още можем да бъдем щастливи и да се задоволяваме с малкото, което притежаваме.

Тъй като най-големият ми син се бе вече изучил, реших да го изпратя в столицата, където би могъл да се издържа сам и да помага на цялото семейство. Разлъката с близки и приятели е навярно най-тъжното нещо в живота на бедните. Скоро дойде денят, в който ние трябваше да се разделим за първи път. След като майка му и останалите се простиха с него с горчиви от сълзи целувки, синът ми дойде при мен, за да го благословя. Дадох благословията си от все сърце, добавих пет гвинеи към нея и това бе всичко, което можех да му завещая.

— Сине мой, тръгваш за Лондон пеша — казах му аз, — както един от твоите велики деди, Хукър*, много преди теб. Давам ти коня, който епископ Джуъл** бе подарил нему — тази тояжка; вземи и тази книга, да ти бъде утеха по пътя. В нея има два реда, които струват милион: „Млад бях, ето остарях. Но не съм видял праведния оставен, нито потомството му да проси хляб“*** Нека те те утешават в твоите странствувания. Тръгвай, сине мой! Каквото и да ти се случи, посещавай ме всяка година: сбогом и не падай духом!

[* Хукър, Ричард (1554–1600) — известен английски теолог. Историята на неговото пътешествие до Лондон е изложена в биографията му, написана от Айзък Уолтън. — Б.пр.]

[** Джуъл, Джон (1522–1571) — един от ръководителите на английската Реформация. — Б.пр.]

[*** Псалм 37, стих 25. — Б.пр.]

Тъй като синът ми притежаваше почтеност и достойнство, не се

страхувах да го хвърля в битката на живота без оръжие, защото знаех, че каквото и да го чака, поражение или победа, той винаги ще пази честта си.

Заминаването на сина ми превари само с няколко дни преселването на цялото семейство. Когато се прощаваш с местата, където си преживял толкова безгрижни дни от своя живот, не може да не пролееш сълзи и колкото и силен да си, мисля, че не ще успееш да ги преглътнеш в такъв момент. При това очаквах ни седемдесет мили път, нас, които не се бяхме отдалечавали от дома си на повече от десет мили, и това ни изпълваше с боязън. Бедните ни изпроводиха на няколко мили, а унието ни нарастваше с техния плач.

През първия ден на пътешествието ни благополучно се добрахме до някакво селце, разположено на тридесет мили от нашето бъдещо убежище, и се настанихме за през нощта в мрачна странноприемница. Когато ни заведоха в стаята, по навик поканих съдържателя да ми прави компания на чашка и той охотно прие, защото сметката, която щях да платя на другата сутрин, нямаше да стане по-малка от това. Затова пък той познаваше цялата околност, в която се преселвахме, и главно — можеше да ни разкаже за земевладелеца Торнхил, в чиито владения се намираще новият ни дом и който живееше на няколко мили от собствения му хан. Съдържателят описа този джентълмен като човек, привикнал да търси насладите в живота, и забележителен с това, че проявява особена слабост към нежния пол. Никаква добродетел не била в състояние да се противопостави на изкуството му да ухажда и едва ли би могло да се намери и една девойка на десет мили наоколо, която да не е прелъстил и изоставил. Тези сведения дълбоко ме огорчиха, но оказаха съвсем, противоположно въздействие върху моите дъщери, лицата им се оживиха в очакване на приближаващи победи, а жена ми изпита не по-малко удоволствие и увереност в тяхното очарование и добродетелност. Мислите ни бяха все още заети със земевладелеца Торнхил, когато стопанката влезе в стаята и съобщи на съпруга си, че странният джентълмен, пребиваващ в хана вече два дни, няма пари да плати сметката си.

— Няма пари! — повтори стопанинът. — Това е невъзможно — та нали вчера даде три гвинеи на общинския стражар, за да освободи някакъв стар и ранен войник, на когото трябваше да ударят камшици,

задето е откраднал някакво куче.

Но тъй като стопанката настояваше на своето, той тръгна да излиза от стаята, като се кълнеше, че на всяка цена ще получи своето. Тогава аз го помолих да ме запознае с този човек, когото той бе описал като толкова състрадателен. Съдържателят се съгласи и въведе в стаята около тридесетгодишен джентълмен; по всичко личеше, че дрехите му някога са били украсени с дантели. Външността му беше приятна, а лицето — загрижено. Държанието му бе малко суховато и рязко — изглежда, че не разбираше много от светските условности или просто ги ненавиждаше. Когато стопанинът ни остави сами, не се съдържах и изразих съжалението си от това, че се срещаме в подобни обстоятелства, и му предложих кесията си, с помощта на която можеше да излезе от затрудненото положение.

— Приемам я от все сърце, господине — отвърна той, — и се радвам, че моята щедрост, която ме лиши от всичките ми пари, ми даде възможност да се уверя, че все още съществуват хора като вас. Но преди това бих желал да знам името на моя благодетел, както и мястото, където той живее, за да мога да му се отплатя колкото е възможно по-скоро.

Задоволих желанието му и не само съобщих името си, но и разказах за сполетелите ме беди и го осведомих за мястото, към което се бяхме отправили.

— Това е щастливо съвпадение на обстоятелствата — извика той, — понеже самият аз пътувам в същата посока. Проливните дъждове ме задържаха тук два дни, но се надявам, че до утре пътят ще бъде проходим.

Аз също изразих удоволствие от това, че бихме могли да пътуваме заедно, а жена ми и дъщерите ми се присъединиха към настойчивата ми молба да вечеря заедно с нас. Разговорът ми със странника беше толкова приятен и поучителен, че бях готов още дълго да беседвам с него, но бе настъпило време да се оттеглим и подкрепим силите си, тъй като ни чакаше дълъг и уморителен ден.

На сутринта всички потеглихме заедно: ние на коне, а мистър Бърчел — така се наричаше новият ни познат — пеша покрай пътя, като ни говореше с усмивка, че не сме кой знае какви ездачи, ала няма да ни задмине само поради своето великодушие. Тъй като водата още не бе

спаднала достатъчно, бяхме принудени да наемем водач и неговият кон подскачаше пред всички, докато ние с мистър Бърчел завършвахме кавалкадата. По пътя разсейвахме скуката си с разговори на философски теми и моят събеседник проявяваше отлични познания по всички, въпроси. Но най-много се изненадах от това, че макар да ми дължеше пари, той защитаваше възгледите си с такова упорство, като че ли длъжникът бях аз. От време на време ме осведомяваше кому принадлежат къщите, разположени край пътя.

— Ето тази — каза той, като посочи една разкошна постройка отсреща — принадлежи на мистър Торнхил, млад джентълмен с огромно състояние, който обаче е изцяло зависим от волята на чичо си, сър Уилям Торнхил. Но чичо му се задоволява с малко и почти през цялата година живее в столицата, така че неговият племенник с удоволствие пръска останалата част от състоянието му.

— Какво? — извиках аз. — Нима е възможно да е племенник на човека, известен със своята добродетел, щедрост и странности? Чувал съм да представят сър Уилям Торнхил като един от най-щедрите и заедно с това като един от най-своенравните поданици в кралството; говорят също, че е изключително милосърден човек.

— Може би прекалено милосърден — отговори мистър Бърчел. — Във всеки случай на младини изпадаше в крайности със своето милосърдие, защото тогава страстите му бяха силни, и независимо от това, че бе добродетелен, не можеше да се сдържа и винаги плащаше дан на романтичното. Още в ранна възраст почувствува влечение към военното изкуство и към науката и бързо се отличи и в двете области. Ласкателството е вечен спътник на амбициозните, защото именно на тях то доставя най-голямо удоволствие. Беше заобиколен от поклонници, които не бяха искрени с него, и в резултат на симпатиите си към целия човешки род, той започна да губи представа за отделните индивиди. Обичаше целия свят, а богатството му пречеше да разбере, че на света съществуват и негодници. Лекарите разказват за едно заболяване, при което тялото е толкова чувствително, че и най-слабото докосване до него поражда болка. Този недъг, физически у някои, се проявяваше вътре в душата на този джентълмен. И най-малкото страдание, било то истинско или измислено, трогваше сърцето му, а душата му се късаше от болка, причинена от нещастията на другите. И тъй като беше готов да

облекчава страданията на ближните си, може да се предположи, че имаше достатъчно хора, които молеха за неговата помощ. Щедростта му започна да се отразява на неговата кесия, но не и на великодушието му — с изпразването на кесията му то дори растеше още повече: колкото повече обедняваше, толкова по-разточителен ставаше и въпреки че говореше като разумен човек, действуваше като последния глупак. Когато не беше повече в състояние да изпълнява множеството досадни молби, отправени към него, вместо пари раздаваше обещания. Това беше всичко, което му бе останало, но не му стигаше решителност да огорчи някого с отказа си. Така той се заобиколи с тълпа от хора, които зависеха от него и които желаше да облагодетелствува, вместо това неволно мамеше. Известно време тези хора продължаваха да висят на главата му, а след това го напускаха, като му отправяха заслужени укори и презрителни забележки. При това колкото повече другите го презираха, толкова по-жалък изглеждаше той в своите собствени очи. Беше свикнал с ласкателствата и сега, лишен от тази опора, гласът на разума бе безсилен да го утеши, защото никога преди не се бе вслушвал в него. Целият свят се промени. Възторжените хвалебствия от страна на приятелите му се сведоха до просто одобрение. Много скоро одобрението се превърна в приятелски съвети, а когато той ги отхвърляше, следваха упреци. Тогава нашият джентълмен разбра, че приятелите, които го заобикалят заради изгодата, не бива да се ценят високо; тогава той проумя, че ако искаш да спечелиш нечие сърце, в замяна трябва да му дадеш своето. Тогава разбрах, че... че... забравих какво исках да кажа. Накратко, господине, той реши да възвърне уважението към себе си и начерта план как да спаси състоянието си, което се топеше от ден на ден. И ето, показвайки отново своето своенравие, обиколи пеша Европа и сега, едва тридесетгодишен, той е по-богат от всякога. Щедростта му стана по-разумна и по-умерена, но той си остана особняк и понастоящем изпитва огромно удоволствие да проявява великодушие по най-причудлив начин.

Бях се заслушал в думите на мистър Бърчел и не виждах нищо наоколо; изведнъж до ушите ми достигнаха тревожните викове на семейството ми и когато се обърнах, видях, че конят беше изхвърлил по-малката ми дъщеря в средата на бърз поток и сега тя се бореше с водната стихия. На два пъти потъваше в дълбините, но аз бях безсилен

да ѝ помогна. Бях обзет от такъв ужас, че все едно не бих могъл да я спася и тя сигурно щеше да загине, ако нашият спътник не се беше хвърлил на часа във водата и с огромни усилия не беше успял да я извлече на отсрещния бряг. Малко по-нагоре по течението намерихме брод и се прехвърлихме благополучно на другата страна, където заедно с дъщеря ми поблагодарихме на нейния спасител. Човек по-лесно би могъл да си представи, отколкото да опише нейната признателност: тя му благодареше не толкова с думи, колкото с погледи и продължаваше да се обляга на ръката му, като че ли все още се нуждаеше от неговата помощ. Жена ми също изрази надежда, че ще може да му се отблагодари някой ден под нашия покрив за доброто, което беше сторил. И така, след като всички се подкрепихме в близкия хан, мистър Бърчел се прости с нас, защото на това място пътищата ни се разделяха. Ние продължихме, а жена ми не пропусна да отбележи, че много го харесва и че ако той притежаваше положение и състояние, достойни за нашето семейство, не би, могла да желае за дъщеря си по-добър съпруг от него. Не можах да сдържа усмивката си при нейните горделиви думи; впрочем никога не съм се дразнел от безобидните заблуждения, които ни карат да се чувстваме по-щастливи.

Четвърта глава

Доказателство за това, че макар и със скромно състояние, можем да бъдем щастливи, защото щастието не зависи от обстоятелствата, а е заложено в самите нас

Нашето пристанище се намираше в малко селце, чиито жители обработваха земята си сами, не тънеха в разкош и не страдаха от нищета. Намираха почти всичко необходимо в собствените си стопанства и рядко отиваха в града за излишни покупки. Чужди на светската суета, те още пазеха прастарата простота в отношенията си и приучени към пестеливост, едва ли можеха да си представят, че въздържанието би могло да се счита за добродетел. В делник се трудеха весело и с охота, но уважаваха празниците и ги прекарваха в приятни забавления. По Коледа пееха химни, в утрото на свети Валентин изпращаха на девойките ленти за любовна вярност, ядяха палачинки по

Заговезни, на първи април показваха остроумието си, а в навечерието на Архангеловден свято съблюдаваха обичая да трошат орехи.

Предупредени за нашето пристигане, всички селяни бяха излезли да посрещнат новия си свещеник със свирка и барабан, нагиздени в най-хубавите си дрехи; беше приготвено пиршество в наша чест и ние весело се настанихме около, масата, а онова, което не достигаше в шегите ни откъм остроумие, наваксвахме го със смях.

Малкият ни дом беше разположен в скатовете на полегат хълм, отзад ни закриляше хубава горичка, а пред него ромолеше бърбърив поток. От едната страна се простираше ливада, а от другата — полянка. Притежавах около двеста акра плодородна земя, за която бях заплатил сто фунта на предишния собственик. Нямаше нищо по-прелестно от моите малки полянки, оградени от жив плет и неописуемо красиви брястове. Къщата беше едноетажна, а сламеният покрив ѝ придаваше особено уютен вид. Стените на стаите бяха варосани и дъщерите ми се заеха да ги украсят с картини, които сами бяха нарисували. Наистина използвахме едно и също помещение за гостна и кухня, но от това ни беше дори по-топло. Тази стая винаги блестеше от чистота, купите, чиниите и медните съдове се кипреха върху полиците в блестящи редици и приятно галеха окото, така че помещението не се нуждаеше от по-богата мебелировка. В къщата имаше още три стаи — една за жена ми и за мен, друга до нашата — за двете ми дъщери, а в третата, с две легла, се бяха настанили останалите ни деца.

Ето как протичаше денят в малката република, в която законите издавах аз: по изгрев-слънце всички се събирахме в общата стая, където огънят беше вече запален от слугата. След като си разменяхме поздрави със съответстващата вежливост — а трябва да кажа, че винаги съм държал на външния израз на доброто възпитание, тъй като излишната свобода в отношенията пречи на приятелството, — ние скланяхме глава с благодарност към Всевишния, който ни дарява с още един ден.

Изпълнили дълга си, двамата със сина ми се заемахме с работа, а жена ми и моите дъщери приготвяха закуската, която се сервираше винаги по едно и също време. Отделях половин час за закуска и час за обед; докато се хранехме, жена ми бърбъреше с дъщерите ни за нещо незначително, а ние със сина ми захващахме спор по някой философски въпрос.

Тъй като ставахме с изгрева на слънцето, ние прекъсвахме работа с неговия залез и се завръщахме в къщи, където ни очакваха приветливи погледи и топло огнище. Не оставахме без гости. Понякога ни посещаваше нашият бърбив съсед, фермерът Фламбъро, много често идваше и слепият свирач и ние им предлагаме да опитат от нашето вино; не бяхме забравили рецептата за приготвянето му и то, както и преди, беше гордост за нашия дом. Тези просто душни хора ни забавляваха кой както може: докато единият свиреше, другият ще подхване някоя успокояваща душата старинна балада от рода на „Последното прости!“ на Джони Армстронг или „Жестоката Барбара Алън“. Денят завършваше така, както започваше — карах моите две момченца да ни четат част от църковната служба за деня и онзи от тях, който четеше най-високо, най-отчетливо и най-хубаво, получаваше в неделя половин пени, което поставяше в касичката за бедни.

Неделята в нашия дом беше ден на истинско великолепие и никой не изпълняваше наредбите, които бях издал, с цел да регулират разходите в семейството. Надявах се, че моите проповеди против надменността ще победят суетата у дъщерите ми, но виждах, че те все още изпитват тайно влечение към разкоша — обожаваха дантелите, лентите, мънистата, а жена ми таеше у себе си страстта към своята рокля от пурпурна коприна, защото някога ѝ бях казал, че много ѝ прилича.

Бях особено покрусен от държанието им през първия неделен ден. Предишната вечер изразих желание момичетата да бъдат готови рано на другата сутрин, тъй като обичах да бъда в църквата доста преди да са дошли богомолците. Те изпълниха напътствията ми точно, но когато се събрахме на закуска, жена ми и дъщерите ми се появиха в целия свой предишен блясък: косите им бяха напудрени, лицата им — осеяни с изкуствени бенки, шлейфовете им, събрани отзад на възел, шумоляха при най-малкото движение. Не можах да скрия усмивката си при вида на тази суетност и особено на суетността на жена ми, от която очаквах — повече благоразумие. Като се видях в това положение, проявих находчивост и важно наредих на сина си да повика каретата. Момичетата бяха поразени от моята заповед, но аз я повторих с още по-голяма тържественост.

— Сигурно се шегуващ, скъпи! — извика жена ми. — Прекрасно

можем да стигнем и пеша и не желаем никаква карета.

— Грещиш, мое дете — възразих аз. — Ние наистина имаме нужда от карета! Ако тръгнем за църквата пеша в такива одежди, всички деца ще ни освиркват по пътя.

— Ето какво било — отвърна жена ми. — А пък аз винаги съм мислела, че моят Чарлз иска да вижда децата си спретнато и красиво облечени.

— Спретнато — да — прекъснах я аз, — много ще се радвам на това, но какво общо имат със спретнатостта тези труфила? Вашите дипли, ажури и изкуствени бенки ще предизвикат омразата на всички жени в селото. Не, деца мои — продължавах аз вече по-сериозно, — ще трябва да прекроите роклите си и да ги направите по-скромни, защото разкошът не отива на хора като нас, чието състояние дори не може да се нарече скромно. Впрочем не съм сигурен дали подобни волани и всякакви парцалки биха подхождали и на богатите, защото и най-беглата сметка би показала, че всички сиромаси в света биха могли да покрият голотата си с това, което служи за украса на суетните.

Речта ми имаше очаквания ефект: те веднага и без всякакви възражения отидоха да се преоблекат и за най-голяма моя радост видях, че на другия ден дъщерите ми по свое собствено желание седнаха да преправят шлейфовете си в празнични жилетки за моите малки синчета Дик и Бил. Но най-забележителното бе това, че без шлейфове роклите на девойките изглеждаха дори по-хубави.

Пета глава

Ново блестящо запознанство. Това, на което се надяваме най-много, обикновено се оказва пагубно за нас

Недалеч от къщата, под сянката на глог и орлови нокти, бившият стопанин бе сковал пейка. Когато времето беше хубаво и работата ни спореше, всички седяхме заедно и в тишината на вечерта се наслаждавахме на обширната панорама, която се разстилаше пред погледа ни. Понякога пиехме чай и в новите обстоятелства за нас това беше истинско пиршество; тъй като се случваше рядко, тази церемония се придружаваше от особена тържественост и оживление, които ни

доставяха неизмерима радост. Докато се занимавахме с чая, двете ни момченца се редуваха да ни четат на глас и получаваха своите порции, след като ние бяхме вече привършили. Понякога за разнообразие девойките пееха, като си акомпанираха на китара, и докато траеше този концерт, двамата с жена ми се разхождахме по зеления склон, изпъстрен с див зюмбюл и метличина, прехласвахме се в разговори за децата, наслаждавахме се на лекия ветрец и ни се струваше, че той ни носи здраве и душевен покой.

Постепенно започнахме да мислим, че всяка житейска ситуация крие в себе си свои собствени и неповторими радости: сутрин се събуждахме, за да се заловим отново за работа, но вечерите бяха безгрижни и весели.

Това се случи в един празничен ден в самото начало на есента, а аз строго спазвах празниците, защото тогава можехме да си починем от всекидневния труд. Всички се бяхме събрали на любимото си място и младите музиканти започнаха обичайния си концерт. Изведнъж видяхме, че на десетина крачки от мястото, където се бяхме настанили, бързо се носи елен и по уплашеното му пръхтене разбрахме, че го преследват ловци. Не успяхме да съжалим както трябва бедното животно, когато забелязахме кучетата и ездачите в стремителен бяг на известно разстояние след него. Поисках веднага да се приберем в къщи, но дали от любопитство или от изненада, или поради някаква друга не толкова явна причина, жена ми и дъщерите ми не се помръднаха от местата си. Ловецът, който яздеше пред всички, прелетя край нас, следван със същата бързина от други четирима или петима ездачи: Накрая се появи млад мъж и по вида му разбрахме, че е от по-благороден произход от останалите. Той ни разглеждаше известно време и вместо да продължи преследването, се спря, подаде юздите на коня си в ръцете на слугата, който го съпровождаше, и се приближи с лека и високомерна походка. По всичко личеше, че не вижда никаква нужда да се представи, а сам имаше намерение да поздрави дъщерите ми, като човек, който е сигурен, че го очаква любезен прием; моите деца обаче от малки се бяха научили да пресичат всяка дързост с изражението на лицето си. Тогава той ни каза, че се нарича Торнхил и че цялото имение наоколо е негова собственост. След това дойде по-наблизо, за да поздрави нежната половина на семейството, а

богатството и изящните му дрехи имаха такава сила, че не получи втори отказ. И понеже държанието му, макар и нелишено от известна самонадеяност, беше непринудено, ние скоро се почувствувахме по-свободно с него; а като забеляза музикалните инструменти до нас, младият мъж помоли да му направим чест и изпеем нещо. Никога не съм одобрявал неравностойните запознанства, ето защо намигнах на дъщерите ми да не се съгласяват; но тъй като в отговор на моя намек жена ми кимна одобрително, те весело запяха любимата песничка на Драйдън. По всичко личеше, че мистър Торнхил остана изключително доволен както от тяхното изпълнение, така и от песента, която бяха избрали, и сам взе китарата; Той свиреше доста посредствено, но въпреки това по-голямата ми дъщеря му се отплати за одобрението, което той бе изказал по повод нейното изпълнение, като прояви интерес и започна да го уверява, че изтръгва по-силни тонове дори от нейния учител. Като чу този комплимент, той се поклони, а тя му отвърна с реверанс. Той похвали вкуса и, тя започна да се възхищава от съжденията му — можеше да се помисли, че се познават от сто години, — а любящата майка, щастлива колкото тях, започна настоятелно да кани младия земевладелец да влезе в къщи и пийне чаша вино. Като че ли цялото семейство правеше всичко възможно да му угоди: момичетата се стараеха да го въвлекат в забавен разговор върху злободневни теми, а Мозес, напротив, му зададе няколко въпроса, отнасящи се до древните писатели, заради което беше възнаграден със смях; двамата малчугани също желяеха да му се понравят и буквално залепнаха за новия ни познат. Полагах напразни усилия да ги удържа да не мачкат дантелите по дрехите му с мръсните си пръстчета и да не повдигат капациите на джобовете му, за да видят какво има вътре. Когато се здрачи, той се сбогува с нас, но преди това поиска разрешение да ни посети отново и ние се съгласихме с най-голяма готовност, защото все пак живеехме в неговите владения.

Едва гостът ни беше излязъл, когато жена ми свика военен съвет, за да разиска изхода от сражението. Беше на мнение, че това е един щастлив случай — та тя бе чувала далеч по-странни неща! Надяваше се да настъпи време, когато отново ще вдигнем гордо глава, и каза, че не вижда никаква причина дъщерите ни да не се омъжат за състоятелни съпрузи, след като това се бе случило с двете госпожици Ринкълз. Тъй

като последният довод беше адресиран към мен, отвърнах, че не виждам причини това да не може да се случи, както не мога да разбера защо мистър Симкинз спечели десет хиляди фунта от лотарията, а ние — не.

— Наистина, Чарлз — възкликна жена ми, — колчем настроението ни малко се подобри, веднага бързаш да ни го развалиш. Кажи, миличка Софи, какво мислиш за нашия нов познат? Нали е мил?

— Дори много, майко — отвърна дъщеря ми. — Според мен той може да разговаря на всяка тема, при това никога не се чувства затруднен и колкото темата на разговор е по-маловажна, толкова повече неща може да каже по нея.

— Така е — възкликна Оливия, — той е добър като човек, но що се отнася до мен, не го харесвам много. Твърде е дързък и се държи доста фамилиарно с нас. И свири ужасно на китара.

Възприех изказванията на дъщерите си в обратен смисъл и разбрах, че София го презира в душата си, а Оливия тайно го обожава.

— Няма значение какво мислите за него, деца — отвърнах аз. — Трябва да ви призная, че не съм очарован от този джентълмен. Неравностойното приятелство винаги свършва с разочарование; а мисля, че колкото и да е непринуден, той нито за миг не забравя разстоянието, което ни разделя. По-добре е да дружим с хора от нашата черга. Никой мъж не е по-достоеен за презрение от онзи, който се домогва до зестра, а нима девойките, омъжващи се заради голямо състояние, са по-добри? Дори новият ни познат да има честни намерения, дори тогава ние все едно бихме заслужавали такова презрение, а ако пък няма такива... Потръпвам при тази мисъл! Вярно е, че държанието на моите деца не предизвика тревога у мен, но неговата репутация ме кара да бъда нащрек.

Готвех се да продължа в този дух, но бях прекъснат от слугата на земевладелеца, който ни носеше неговите поздравии, един еленов бут и вестта, че младият му господар има намерение да обядва с нас през някой от идните дни. Този подарък дойде така навреме и толкова много свидетелствуваше в полза на новия ни познат, че щеше изцяло да заличи впечатлението от това, което можех, да кажа по-нататък. Ето защо замълчах, доволен, че им посочих опасността, като ги оставих сами да я избягнат. Добродетел, която се нуждае от постоянни пазачи, едва ли заслужава да бъде опазена.

Шеста глава

Радостите около селското огнище

Тъй като продължихме спора с известна разпаленост, всички единодушно решихме, че за да възстановим семейното спокойствие, трябва да приготвим част от месото за вечеря и момичетата пъргаво се заеха за работа.

— Колко жалко — възкликнах аз, — че не идва нито някой съсед, нито някой странник, които бихме могли да поканим на вечеря.

Гостоприемството удвоява насладата от подобни пиршества.

— Господи! — извика жена ми. — Погледнете кой пристига! Нашият добър приятел мистър Бърчел, който спаси София и излезе победител в спора!

— Победил ме е в спора!? — възкликнах аз. — Грещиш, мила. Мисля, че са много малко онези, които биха могли да опровергаят доводите ми в какъвто и да е спор. Никога не съм оспорвал способностите ви да приготвяте пастет от гъше месо, но що се отнася до доводи — оставете това на мен.

Докато произнасях тези думи, мистър Бърчел влезе в къщата. Всички го посрещнахме топло, стиснахме му ръка от сърце, а мъничкият ми Дик услужливо му предложи стол.

Бях радостен да дружа с бедния човек по две причини: първо, той желаше тази дружба и, второ — правеше всичко, за да покаже приятелските си чувства към мен. Ползуваше се сред съседите с репутацията на обеднял благородник, който е живял нехайно на младини, въпреки че още нямаше и тридесет години. Понякога говореше като много разумен човек, но най-вече обичаше да се забавлява в компанията на деца, които наричаше „незлобливи малки човечета“. Беше техен любимец заради баладите, които им пееше, приказките, които им разказваше, и винаги носеше в джобовете си нещо за тях — я меденка с джинджифил, я евтина свирка. Всяка година той обикновено прекарваше няколко дни в селото и намираще гостоприемен прием у неговите жители.

Мистър Бърчел седна с нас на масата, а жена ми щедро разливаше

вино. Захванахме разговор; той ни изпя няколко стари песни и разказа на децата историята за Бевърлътския елен, поестта за търпеливата Грисел, приключенията на Котарана-мърморана, а накрая и за замъка на прекрасната Розамунда. Нашият петел, който кукуригаше всяка вечер в единадесет часа, възвести, че е време за сън, и тогава възникна неочакваният въпрос къде да настаним госта. Всички легла бяха заети, а бе твърде късно за близкия хан. Тогава Дик заяви, че ще отстъпи постелята си, ако брат му Мозес му разреши да прекара нощта при него.

— А пък аз — извика Бил, — ще отстъпя леглото си на мистър Бърчел, ако сестрите: ми ме приютят при себе си.

— Браво, добрите ми деца! — възкликнах аз. — Гостоприемството е пръв дълг на християнина. Горският звяр се оттегля в левоището си, птицата се сгушва в своето гнездо, а безпомощният човек намира подслон само при себеподобните си. Най-големият скитник в света е Този, който дойде да ни спаси: Той никога не е имал свой дом, като че ли по този начин е искал да изпита нашето гостоприемство.* Скъпа Дебора — обърнах се аз към жена си, — дай на децата по бучка захар, но нека парчето на Дик бъде по-голямо, защото той пръв предложи постелята си.

[* Перифраза на евангелския текст (Матей, VIII, 20.). — Б.пр.]

Рано на другата сутрин повиках всички да помагат при прибирането на сеното от втората коситба. Нашият гост пожела да работи заедно с нас и ние е охота се съгласихме. Работата ни спореше; вятърът духаше в удобна за нас посока; най-напред крачех аз, а останалите ме следваха в правилна редица. Въпреки това успях да забележа усърдието, с което мистър Бърчел помагаше на София да се справи със своята задача. Когато привършваше работата си, той се прехвърляше в нейния участък и двамата захващаха оживен разговор; но аз имах твърде високо мнение за нейното благоразумие, познавах добре нейната амбициозност и затова не чувствавах никакво опасение от близостта с този беден неудачник. Когато свършихме работата за деня, поканихме мистър Бърчел да пренощува пак у нас, но той отказа, тъй като беше поканен у съседа ни и дори бе купил свирка за малкото му момченце. Когато останахме сами и седнахме да вечеряме, разговорът ни се насочи към злочестия млад джентълмен.

— Бедният човек — възкликнах аз, — той може да служи като

пример за това, каква беда може да донесе нехайството и разточителството на млади години. Ето на — природата го е дарила с ум, а това прави безразсъдството му още по-непростимо. Горкият нещастник! Къде ли са сега онези гуляйджии и ласкатели, които по-рано са били подчинени на волята му? Забогатели от неговото разточителство, сега посещават публичните домове. Онези, които преди са го ласкаели, сега изливат хвалебствени слова за някой сводник. Предишното им възхищение от неговото остроумие се е превърнало в сарказъм, насочен към глупостта му. Той е беден и може би, е заслужил бедността, защото не притежава нито амбицията, да възвърне състоянието си, нито умението да бъде полезен.

Вероятно подбуден от някоя скрита причина, говорех твърде остро и София меко ме укори:

— Колкото и да е грешил в миналото, татко, мисля, че не би трябвало да го съдим толкова строго при положението, в което се намира сега. Неговата бедност е достатъчно наказание за предишното му безразсъдство: та нали си ни учил да не нанасяме последния удар на човек, когото провидението и без това е наказало!

— Имаш право, Софи! — възкликна синът ми Мозес. — Дори един древен писател описва подобна жестокост в лицето на някакъв селяк, който се опитал да изкорми Марсий*, след като кожата му била вече одрана от някой друг. При това не съм сигурен дали положението на този беден джентълмен е толкова лошо, колкото го описва баща ни. Не бива да съдим за чувствата на другите по това, как бихме се чувствували ние, ако бяхме на тяхно място. Колкото и тъмно да ни се струва жилището на къртицата, за нея то е достатъчно светло. Наистина, Софи, изглежда, че нашият познат е свикнал с положението си, а когато разговаряше с теб, струваше ми се, че виждам най-щастливия човек на света.

[* Според гръцките митове фригийският бог на горите и изворите Марсий и богът на изкуствата Аполон се състезавали по музика. Победителят в състезанието можел да постъпи с победения както поиска. Когато победил, Аполон завързал Марсий за едно дърво и му одрал кожата. — Б.пр.]

Тези думи бяха произнесени без всякакъв заден умисъл, но въпреки това Софи порозовя и се опита да скрие смущението си със

смях, като уверяваше брат си, че не е обърнала внимание на думите на младия джентълмен; но вероятно, каза тя, на времето мистър Бърчел е бил блестящ младеж. Разгорещеността, с която се зае да се оправдава, и фактът, че се изчерви, бяха симптоми, които никак не ми допаднаха.

Тъй като на другия ден очаквахме младия земевладелец, жена ми се оттегли да приготвя пастета от еленово месо, Мозес седна с книга в ръка, а аз се заех с моите малки синчета; дъщерите ми не седяха със скръстени ръце и известно време ги наблюдавах как бъркат нещо на огъня. Отначало помислих, че помагат на майка си, но малкият Дик ми прошепна, че си приготвят тоалетна вода за лице. Отнасях се с предубеждение към всякакви мазила, понеже знаех, че вместо да подобряват цвета на кожата, те още, повече го развалят. Ето защо незабелязано приближих стола си до огнището, грабнах ръжена, като си давах вид, че искам да разпаля огъня, и изведнъж, като че ли съвсем случайно, преобърнах съда, където се топлеше сместа, а беше станало твърде късно и те не можеха да я приготвят отново.

Седма глава

Описание на един духовит столичанин. И най-големият глупак може да бъде забавен една-две вечери

Не е трудно да си представите колко много провизии бяха използвани за посрещането на мистър Торнхил на другия ден. Лесно е също така да се предположи, че жена ми и моите дъщери пожелаха да се представят пред госта в най-пъстро и натруфено облекло. Мистър Торнхил пристигна с двама приятели, със слугата, който се грижи за животните, и със собствения си капелан. Той нареди да настанят многобройната прислуга в съседната кръчма, за да не ни създават грижи. Но тъй като жена ми беше твърде горда, настоя да окажем гостоприемство и на слугите, а между другото искам да кажа, че това се отрази неблагоприятно на нашата трапеза през следващите три седмици. Предишния ден мистър Бърчел беше подхвърлил, че, младият земевладелец бил направил предложение на мис Уилмът, бившата годеница на сина ми Джордж, ето защо ние не приехме госта много радушно; впрочем една случка ни накара да се поотпуснем малко:

когато някой, не си спомням точно кой, спомена името ѝ, мистър Торнхил се закле, че няма нищо по-абсурдно от това такова плашило като нея да бъде смятано за красавица.

— Гръм да ме порази! — възкликна той. — По-скоро бих предпочел някое от страшилищата, които украсяват църквата „Свети Дънстън“*.

[* На камбанарията на църквата „Свети Дънстън“ в центъра на Лондон има часовник, украсен с фигурите на две страшилища. — Б.пр.]

При тези думи той се разсмя и ние сторихме същото: шегите на богатите са винаги остроумни. А Оливия дори не се сдържа и прошепна, впрочем достатъчно високо, за да я чуят, че мистър Торнхил притежава неизчерпаем запас от остроумие.

Като се наобядвахме, вдигнах обичайния си тост — за Църквата. Капеланът ми благодари с думите, че Църквата е единствената му възлюбена.

— Хайде, Франк, признай си — каза младият земевладелец с неизменната си дяволита усмивка, — ако отляво видиш своята сегашна възлюбена, Църквата, облечена в ленени одежди като епископ, а отдясно — мис София без каквито и да е одежди, коя би предпочел?

— Разбира се, и двете! — възкликна капеланът.

— Правилно, Франк! — извика нашият гост. — И нека се задавя с това вино, ако едно хубаво момиче не струва повече от всички попове на земята. Та какво са тези десетъци и тям подобни щуротии, ако не шарлатанство и дяволска измама? Дори мога да го докажа!

— Бъдете добър и го докажете! — възкликна синът ми Мозес. — Мисля, че ще мога да ви опровергая — добави той.

— Отлично, господине — отвърна мистър Торнхил, който веднага реши, че може да го вземе на подбив, и намигна подканващо на останалите да се включат и те в това забавление. — Ако желаете да поспорим по въпроса, с удоволствие приемам предизвикателството. Но нека най-напред решим как възнамерявате да водим този спор — по метода на аналогията или на диалогизма?

— Бих желал да водим спора по метода на разума — отвърна Мозес, щастлив, че му се представя случай да поспори.

— И това е добре — извика земевладелецът. — И така, първо и най-напред, надявам се, няма да отречете, че всичко, което съществува

— съществува — ако не приемете това твърдение за правилно, не бих могъл да продължа по-нататък.

— Какво пък — отвърна Мозес, — мисля, че мога да го приема и дори да се възползувам от него.

— Освен това предполагам, съгласен сте с твърдението — продължи опонентът му, — че частта е по-малка от цялото?

— Приемам и това твърдение! — извика Мозес. — То е не само правилно, но и различно.

— Надявам се няма да отречете — извика земевладелецът, — че сборът от трите ъгли на триъгълника е равен на сбора на два прави ъгла?

— Ясно като бял ден — отвърна опонентът му и ни огледа с важен вид.

— Отлично! — извика земевладелецът и продължи със страшна бързина. — Следователно, на основание на предпоставките, обусловени от мен, разрешете да отбележа, че последователността на самостоятелните съществувания, произтичащи от обратното двойно взаимоотношение, съвсем естествено предизвиква проблематичен диалогизъм, който в известна степен доказва, че същността на духовната юрисдикция може да се отнесе към вторичните атрибути.

— Спрете, спрете! — извика синът ми. — Отхвърлям това твърдение. Нима мислите, че мога безпрекословно, да приема подобни еретични доктрини?

— Как? — възкликна земевладелецът, като се преструваше, че е ужасно разярен. — Не ги приемате? Тогава ми отговорете на един прост въпрос. Съгласен ли сте с Аристотел, че роднините са родственици?

— Безусловно — отвърна опонентът му.

— В такъв случай — извика земевладелецът, — отговорете бързо на следващия ми въпрос: какво според вас липсва, в първата част на моя силогизъм — „secundum quoad“ или „quoad minus“? Настоявам да представите доводите си направо и без всякакво бавене.

— Уверявам ви, господине! — извика Мозес. — Не разбрах съвсем добре цялата сила на вашата аргументация, но ако бъдете така добър и я сведете до едно-единствено изречение, то тогава бих могъл да ви отговоря.

— Не, господине — възкликна земевладелецът, — позволете на

вашия верен слуга да отбележи: струва ми се, че ви се ще да ви снабдя не само с аргументи, но и с мозък. Не, господине! Трябва да заявя, че искате твърде много.

При тези думи всички започнаха да се смеят на бедния Мозес, който остана единственото унило лице сред заобикалящите го развеселени хора. През цялата вечер той не пророни нито дума повече.

Тази сцена не ми достави никакво удоволствие; затова пък Оливия високо оцени остротите на нашия гост и той й се стори изключително блестящ млад джентълмен, а като се има пред вид, че това понятие включва в себе си стройна фигура изискано облекло и голямо състояние, лесно бихме могли да й простим. Независимо от това, че мистър Торнхил беше истински невежа, той бърбореше непринудено и можеше с лекота да се разпростре върху най-обикновени теми за разговор в подобна компания. И нищо чудно, че такива дарби могат да спечелят сърцето на девойка, възпитана да цени у себе си, пък и у другите единствено външния блясък.

Когато гостът ни си отиде, ние отново започнахме да обсъждаме неговите достойнства. Тъй като през цялото време той беше гледал и разговарял единствено с Оливия, ние повече не се съмнявахме, че именно тя бе причина за посещението му. А и самата Оливия без никаква досада приемаше безобидните задевки на брат си и сестра си. Дори Дебора тържествуваше от победата на дъщеря си и сияеше сякаш тази победа бе нейна собствена.

— А сега, мили съпрузе — извика тя, — чистосърдечно признавам, че именно аз посъветвах дъщерите ни да приемат ухажванията на младия земевладелец. Не съм преставала да се надявам, а и ти сам виждаш, че съм имала право; кой знае как може да свърши всичко това?

— Кой знае! — отвърнах с въздишка аз. — Що се отнася до мен, това никак не ми харесва: да си призная, някой беден, но честен човек щеше повече да ми бъде по сърце, отколкото този богат и блестящ, но безбожен джентълмен. И ако наистина се окаже такъв, какъвто подозирам, че е, то знай, че не ще дам детето си на такъв безбожник.

— Но, татко — възкликна Мозес, — вие сте твърде строг! Та нали бог не ни вини за онова, което мислим, а за това, което вършим? Безброй греховни помисли спохождат всеки от нас и ние не сме в

състояние да ги потиснем. Може би тези твърде свободни мисли за религията са обладали младия човек съвсем случайно. А ако това е така, при все че мислите му са порочни, той само ги вмества в главата си и може да бъде корен за своите заблуждения толкова, колкото и някой комендант на град без защитни стени заради това, че в града се е втурнал неприятел.

— Имаш право, синко — отвърнах аз. — Но ако градският комендант сам покани враговете, той не заслужава никакво снизхождение. Това важи и за онези, които нарочно приемат заблуждението. Не е грях да се примириш със съществуващите обстоятелства, а да останеш сляп и да нехаеш за тях. Ето защо, независимо дали заблужденията са ни обладали случайно, те са получили достъп до нас в резултат на нашата развратност или по причина на крайно лекомислие и тогава ние заслужаваме наказание за порока си и презрение за нашата глупост.

Тук жена ми се включи в разговора, но доводите ѝ изместиха въпроса малко встрани; тя отбеляза, че сред някои от нашите познати, при това съвсем порядъчни хора, се срещат и безбожници, но въпреки това те са се оказали превъзходни съпрузи, а тя познавала и някои разумни девизи, които, след като се омъжили за безбожници, много скоро превърнали съпрузите си в добри християни.

— Кой знае, съпрузе мой — продължаваше тя, — на какво е способна Оливия? Това момиче не ще се изложи в никакъв разговор, при това, доколкото знам, може превъзходно да води спор.

— Как би могла да води спор, скъпа? — възкликнах аз. — Та какви полемични трудове е чела дъщеря ни? Не си спомням да съм ѝ давал подобни книги — вероятно преувеличавате достойнствата ѝ?

— Не, татко — възрази Оливия. — Ни най-малко. Чела съм огромно количество полемички: диспута между Туокъм и Скуайър*, спора между Робинзон Крузо и дивака Петкан, а сега съм потънала в словесния двубой в „Благочестиви влюбени“**.

[* Герои на Хенри Филдинг (1707–1754) от романа му „Том Джоунс“. — Б.пр.]

[** „Благочестиви влюбени“ — трактат от Даниел Дефо. — Б.пр.]

— Отлично! — възкликнах аз. — Ти си ми умница. Виждам, че си в състояние да превърнеш всеки безбожник в добър християнин. Хайде,

върви да помогнеш на майка си за пая.

Осма глава

Любов, която обещава малко, може накрая да се окаже извор на огромно щастие

На другата сутрин мистър Бърчел отново ни посети, тъй като имах особени причини за това, с неудоволствие забелязах, че визитите му са зачестили. Въпреки всичко обаче, не можех да му откажа своята компания и гостоприемството на своя дом. Вярно е, че затова той се отплащаше с труд, работеше заедно с нас, без да жали силите си, и независимо с какво бяхме заети — дали косяхме сено или го събирахме на купи — мистър Бърчел вършеше работа за двама. При това винаги имаше в запас някоя забавна история, която разказваше докато работехме, и това правеше труда ни по-лек, а самият той бе толкова странен и в същото време толкова чувствителен, че събуждаше в душата ми и обич, и смях, и съчувствие. Не ми се нравеше единствено откритата му привързаност към дъщеря ми София: понякога на шега ще я нарече „моята малка повелителка“, а когато купуваше разноцветни панделки за моите момичета нейните винаги ще са най-хубави. Без да забележим, с всеки изминал ден той започваше да ни се струва все по-чаровен, все по-остроумен и дори в простодушието му ние откривахме най-възвишена мъдрост.

Обядвахме на полето и седяхме или по-право лежахме възник около нашата скромна трапеза (покривката бе метната направо върху сеното) и по време на целия обяд мистър Бърчел ни веселеше. Като завършек на тази идилия два коса разменяха мелодични реплики от клоните на срещуположните храсти, червеношийката прилиташе при нас и кълвеше трохи направо от дланите ни, а всеки звук, който достигаше до нашите уши, като че ли беше ехо на спокойствието, царящо в душите ни.

— Като седя така — казваше София, — все си мисля за двамата влюбени, толкова прелестно описани от мистър Гей*, които смъртта сразила, докато те се гушели в обятията си. В това описание има нещо толкова трогателно, че колкото пъти го препрочитам, то буди

възхищението ми, като че ли го чета за първи път.

[* Гей, Джон (1685–1732) — английски поет и драматург — Б.пр.]

— А според мен — намеси се синът ми — и най-сполучливите места в това описание отстъпват на картината, която виждаме в „Акид и Галатея“ на Овидий*. Римският поет притежава по-силно развито чувство за контраст, а умелото използване на този похват придава патетична сила на всяко произведение.

[* Епизод от XIII кн. от „Метаморфози“ на Овидий. — Б.пр.]

— Забележителен е фактът — каза мистър Бърчел, — че поетите, за които говорите, са допринесли за възпитанието на лош вкус в своите страни, тъй като стилът им натежава от огромното количество епитети. Посредствените таланти са разбрали, че много лесно биха могли да имитират недостатъците им; да вземем и английската поезия — също както и поезията на Римската империя, тя не е нищо друго, освен една комбинация от пищни образи без връзка и съдържание — верига от епитети, които галят ухото, без да прибавят нещо към смисъла. Но, госпожо, може би мислите, че след като критикувам другите, би било справедливо, сам да се предоставя на техния съд; трябва да ви призная, че направих тази забележка, за да имам предлог да прочета на нашата компания — една балада — каквито и да са недостатъците ѝ, смея да твърдя, че е лишена от онези, които споменах.

Балада*

[* Стиховете в книгата са преведени от Миглена Николчова. —

Б.пр.]

Отшелнико благ в долината,
самотния ми път води
натам, където светлинната
с гостоприемен лъч блести.

Че тук аз без посока бродя
все по-унил и изнурен
и пущинакът безизходен
все повече расте пред мен.

Отшелникът извика:

„Мрака не изкушавай, сине мой;
неверен призрак там те чака,
към гибел призовава той.

А тук за нищи и бездомни
има разтворена врата;
вярно, трапезата е скромна,
ала от все сърце е тя.

В килията ела тогава
да споделиш с мен дял суров
залька, твърдото възглаве,
съня и моя благослов.

От долината нищо живо
на смърт аз няма да предам;
от Силата всемилостива
да бъда милостив аз знам.

Но от планинските поляни
невинен пир ще подредя;
с билки и плодове те каня
и с бистра изворна вода.

Ела и грижите не взимай —
земната скръб е суета;
човек от малко нужда има
и не за дълго при това.“

Като роса небесна нежен
омайваше гласът му благ;
скромният странник се привежда
и тръгва към светия праг.

Далече в пустошта тогава

достигат дом уединен;
съседа нищ той приютява
и чужденеца заблуден.

Не чакат с грижи господаря
имоти в сламения дом;
с резе вратата се отваря
за двама да даде подслон.

Дорде тълпите в изнемога
отдъхват подир шумен ден,
отшелникът край лумнал огън
развлича госта натъжен.

Разстла трапеза и засмяно
той му предложи плодове
и вещ в старинните предания,
разказваше му с часове.

С игри да го развеселява
опитва котето дори,
щурец в огнището запява
и хвъркват леко рой искри.

Но всеки чар безсилен беше,
не се усмихна гостът блед,
че скръб в сърцето му тежеше
и бликнаха сълзи безчет.

Отшелникът ги забеляза,
към странника усети жал.
„Отде, младежо клети — каза,
такава мъка си събрал?

Дали прокуден тук се скиташ
от по-примамливи места?

Дали приятел те отритна
и те отхвърли любовта?

Нищожни радости даряват,
уви, богатства и пари.
Нищожното щом те пленява,
по-нищ от него си дори.

Що е приятел — име странно,
омайващо като балсам;
в успех те следва постоянно,
а клетника оставя сам.

Любов? Още по-празна дума,
фантом, несрещан по света,
за модни хубавици глума,
само гнездата сгрява тя.

Свести се, мили момко! Срамно!
Не се погубвай за жена!“
Но безутешен гостът пламна
в предателска руменина.

Как нови прелести изгряват
отшелникът смутен съзря;
тъй мимолетно засиява
в небето ясната зора.

Ту взор свенлив, ту гръд девича
с тревожен пламък го гори.
Пред него чужденецът личен
в омайна дева се разкри!

„Прости — възкликна тя тогава
на страницата наглостта,
че с грешни стъпки нарушава

покоя свят в обителта.

Към ней имай състрадание,
че я прокуди любовта,
жадува мир, но отчаяние
за спътник си намира тя.

Бе господар богат баща ми
на Тайн, където аз живях;
за мен имотът му бе само,
че аз едно дете му бях.

От бащин дом да ме отнемат
женихи идваха отвред;
с жар мнима или откровено
възхвали сипеха безчет.

Рой сребролюбци се тълпеше
с най-щедри дарове готов;
сред другите и Ндуан беше,
но не продума за любов.

Бе бедно винаги облечен,
с богатства, с власт не бе дарен,
а само с ум и с нрав сърдечен,
но всичко бе това за мен.

Цвят, който пишно разцъфтява,
росата бистра в утринта —
безсилни са да се сравняват
с душата му по чистота.

Росата, цъфналите клони
блестят с непостоянен чар:
той тъй блестеше —
такава трайност бе ни дар.

С него капризничех, хитрувах,
суетно с чувствата играх,
над болката му тържествувах,
макар и влюбена да бях.

Останах с гордостта самичка,
а той, от присмехи сломен,
за да умре далеч от всички,
потърси край усамотен.

За мен е мъката, вината
и ще платя с живота мой,
щом стигна местността,
в която да легна, дето легна той.

Ще свърша там неутешена;
в обятията на смъртта;
това направи той за мене,
с това ще му се отплатя!“

Но тук отшелникът я грабна:
„Боже, пази ни от беда!“
Тя дръпна се с почуда хладна
и Едуин изведнъж видя!

„Виж, Ангелина,
виж, любима, чаровна моя,
взри се в мен:
изгубения Едуин имаш
за любовта ни възроден.

Нека така да те усещам,
оставил грижите назад.
Раздяла подир тази среща
ще има ли на този свят?

Не, никога: любов такава
раздяла нова не грози;
че стона, който теб сломява,
и твоя Едуин ще срази.“

По всичко личеше, че докато София слушаше баладата, в душата ѝ се примесваха нежно участие и одобрение. Внезапно изстрел наруши покоя ни; той проехтя съвсем близо до нас, а веднага след това видяхме един човек да се провира в храсталаците и да търси дивеча си. Ловецът се оказа капеланът на младия земевладелец. Беше убил една от онези птици, които толкова ни забавляваха с песента си. Оглушителният изстрел, прозвучал до самите ни уши, изплаши дъщерите ми. Забелязах, че от страх София се бе хвърлила в обятията на мистър Бърчел, като че ли търсеше закрилата му. Ловецът се приближи и се извини за безпокойството; не предполагал, оправдаваше се той, че се намираме толкова наблизко. След това се настани до по-малката ми дъщеря и, както е прието, поднесе ѝ дивеча, който беше убил сутринта. София бе готова да откаже, но тайният знак на майка ѝ я накара бързо да поправи грешката си и макар и с неохота да приеме подаръка. Вярна на себе си, жена ми не криеше гордостта си и забеляза шепнешком, че София е удържала такава победа над капелана, каквато по-голямата ѝ сестра — над младия му господар. Но аз подозирах, че чувствата на София са насочени към съвсем друг обект. Капеланът беше дошъл да ни съобщи, че мистър Торнхил има намерение да даде нощен бал на поляната пред дома ни в чест на нашите дъщери и че се е погрижил за музика и гощавка.

— Няма да крия — продължи той, — че имам интерес пръв да ви донеса тази вест, тъй като се надявам за награда мис София да ми направи честта и да бъде моята дама на бала.

София отговори, че не би имала нищо против, ако това не противоречеше на чувството ѝ за справедливост.

— Но тук присъствува един джентълмен — продължи тя, като погледна мистър Бърчел, — който през целия ден ми помагаше в работата, ето защо би било справедливо да сподели и удоволствието с мен.

Мистър Бърчел любезно ѝ благодари за вниманието, но отстъпи правото си на капелана, като добави, че е поканен на тържествена вечеря по случай прибирането на реколтата и трябва да измине пет мили още същата вечер. Отказът му ме удиви; при това не можех да разбера как една разумна девойка като по-малката ми дъщеря може да предпочете някакъв разорен джентълмен пред човек с много по-добро материално състояние. Впрочем, ако достойнствата на една жена могат да бъдат оценени най-добре от мъж, то пък нас, мъжете, никой не ни разбира по-добре от жените. Като че ли мъжът и жената са поставени нарочно да се следят един друг; при това двата пола притежават различни дарби, които им позволяват да бъдат безпогрешни в своите наблюдения.

Девета глава

На сцената се появяват две знатни дами. Изисканата премяна предполага и изискани обноски

Едва мистър Бърчел беше успял да се раздели с нас, а София да приеме предложението на капелана за танц, когато моите малки момченца се втурнаха и ни съобщиха, че е пристигнал земевладелецът с цяла тълпа хора. Когато се върнахме у дома, го заварихме със свитата му и две богато облечени млади особи, които той представи като изключително влиятелни и блестящи столични дами. Тъй като нямаше достатъчно столове за това многочислено общество, мистър Торнхил с готовност предложи на мъжете да се настанят върху коленете на дамите. Най-решително се възпротивих на предложението му и не обърнах никакво внимание на неодобрителния поглед, който ми отправи жена ми. Тутакси изпратиха Мозес до съседите за столове, а двамата джентълмени, които бяха пристигнали с мистър Торнхил, излязоха с него да си потърсят партньорки, защото се оказа, че дамите не достигат за селския танц*. Скоро се появиха и столове, и дами. Джентълмените доведоха двете червенобузи дъщери на моя съсед, мистър Фламбъро — на главите им се развяваха алени пера. Но никой не бе предвидил едно обстоятелство, което едва не развали цялото празненство: при все че двете госпожици Фламбъро се славеха като най-

добрите танцьорки в цялата енория и майсторки на джигата** и игрите в кръг, те нямаха ни най-малко понятие от селския танц. Отначало това ни обезсърчи, но младите танцьори започнаха да ги побутват и дърпат за ръцете и те весело заподскачаха наред с всички.

[* Танц, при който партньорите играят обърнати един срещу друг. — Б.пр.]

[** Танц с подскачания. — Б.пр.]

Оркестърът ни се състоеше от две цигулки, флейта и малък барабан. Луната светеше ярко. Мистър Торнхил и по-голямата ми дъщеря откриха бала, посрещнати, с възторг от зрителите — чули какво става у нас, съседите бяха взели да прииждат на тълпи. Движенията на дъщеря ми бяха толкова грациозни и в тях имаше такъв плам, та жена ми не можа да сдържи гордостта си и започна да ме уверява, че момичето ни играе толкова красиво, защото било научило всички танцови стъпки от нея. Столичните дами упорито се стараеха да ѝ подражават в лекотата на движенията, но все не успяваха. Те ситнеха, протягаха снага, замираха и подскачаха, но нищо не се получаваше. Наистина зяпачите твърдяха, че двете танцуват великолепно, но съседът Фламбъро забеляза, че крачката на мис Ливи просто пригласят на музиката. Не беше минал и час, когато двете дами предложиха да се закрие балът, защото се опасяваха от простуда. Дори, ми се стори, че едната от тях се изрази доста грубо: „Дявол да го вземе! Цялата съм в пот и мръсотия!“

У дома ни очакваше изискана студена вечеря, която мистър Торнхил се бе погрижил да поръча. Този път разговорът протече по-сдържано от преди. Столичните дами съвсем засенчиха моите момичета — те говореха единствено за светския живот и изисканото общество в столицата, като от време на време засягаха такива модни теми като живопис, изтънчен вкус, Шекспир и музикалните чаши*. Вярно е, че на няколко пъти ужасно ни объркваха, защото изпускаха по някое проклетие, но тогава приемах това като израз на светско държане; впрочем едва по-късно разбрах, че неприличните думи били вече излезли от мода. Но техните изискани премени завоалираха грубите изрази, които се сипеха от устата им. Моите момчета гледаха със завист изящните гостенки и приемаха за добър тон това, което не отговаряше напълно на представите ни за приличие. Но необикновеното

благоволение, което двете дами ни оказваха, превъзхождаше всичките им останали достойнства в нашите очи. Една от гостенките забеляза, че ако Оливия се среща повече с изискано общество, това би повлияло на нейните маниери, а другата добави, че един сезон в столицата е достатъчен, за да направи София съвършено неузнаваема. Жена ми горещо ги поддържаше и отбеляза, че най-голямото ѝ желание е да изпрати дъщерите си поне за една зима в столицата, за да добият външен блясък. Не се съдържах и отвърнах, че и без това възпитанието на дъщерите ни не съответствува на положението им и че ако се приучат да живеят по-изискано, това само би ги направило смешни, тъй като са бедни, и би развило у тях вкус към удоволствия, които не могат да си позволят.

[* Малко преди Голдсмит да напише романа „Викарият от Уейкфийлд“, ирландецът Пакърдж изобретил примитивен музикален инструмент, при който звуците се извличали от чаши, напълнени с вода до различно ниво. Този инструмент е бил усъвършенствуван от члена на Кралската академия Делавал и станал известен на знаменития американски общественик и учен от XVIII век Бенджамин Франклин, който на свой ред е внесъл подобрения и го нарекъл хармоника. — Б.пр.]

— Няма такива удоволствия — прекъсна ме мистър Торнхил, — които родените да създават радост не заслужават; що се отнася до мен — продължи той, — притежавам доста голямо състояние, а моят девиз е: любов, свобода и наслада. По дяволите! Ако половината от владенията ми може да достави радост на моята очарователна Оливия, тя е нейна, а единственото благоволение, което желая в замяна, е да присъединя своята собствена персона към тази половина!

Не бях такъв невежа в мирските работи, та да не разбере, че подобно модно обръщение крие най-гнусно предложение; въпреки това опитах се да обузда негодуванието си.

— Господине! — извиках аз. — Семейството, което благоволихте да удостоите с присъствието си, притежава не по-слабо чувство за чест, отколкото вие. Всеки опит да оскърбите нашата чест може да доведе до най-неприятни последствия. Да, господине, останала ни е едната чест и трябва да пазим това наше съкровище като зеницата на окото си.

Скоро съжалих за разгорещеността си, защото младият

джентълмен сграбчи ръката ми, като се кълнеше, че ме поздравява за благородството на чувствата ми, но е крайно огорчен от моите подозрения.

— Колкото до вашия намек — продължи той, — уверявам ви, че подобно нещо не ми е минавало през ум. Не, господине, кълна се във всички съблазни на земята, че добродетел, която трябва да се държи в обсада по-дълго време, не е по вкуса ми. Мълниеносна победа — ето залога за любовните ми успехи!

Столичните дами, които се държаха така, като че ли не разбираха за какво става дума, изглеждаха твърде недоволни от последния му изблик и захванаха благопристоен и сериозен диалог за добродетелта. Двата с жена ми и капеланът се включихме в разговора, а след това и самият земевладелец беше принуден да изрази съжалението си за своите необмислени думи. Разговаряхме за удоволствията, които се крият във въздържанието и умереността и за светлината в душата, неопетнена от пороци. Бях толкова доволен, че дори разреших на моите малчугани да останат с нас до късно, за да могат и те да се поучат от нашия разговор. Мистър Торнхил така се увлече, че ме помоли да прочета някоя молитва. С радост изпълних молбата му; и така, ние прекарахме вечерта изключително приятно, докато накрая гостите започнаха да мислят за тръгване. По всичко личеше, че на дамите не им се щеше да се разделят с двете ми дъщери, към които се бяха необикновено привързали, и започнаха да ме молят да им разреша да им гостуват. Земевладелецът се присъедини към тяхната молба, жена ми стори същото, а момичетата ме гледаха така, като че ли страшно им се ще да тръгнат с гостите. Това ме обърка и аз потърсих няколко извинителни причини, поради които не можех да разреша това на дъщерите си, но те бързо ги опровергаха, така че не ми оставаше нищо друго, освен да им забраня с тон, който не допуска никакви възражения. В резултат на това на другия ден ние си разменяхме сърдити погледи и отговаряхме на въпросите си само с една дума.

Десета глава

Стремим се да бъдем в крак с висшето съсловие. Несгодите, постигат бедняка, когато се опитва да стъпи на по-високо стъпало,

отколкото позволява състоянието му

Започнах да забелязвам, че моите дълги и усърдни лекции, възхваляващи умереността, простотата и смирението, срещаха пълно пренебрежение. Благоволението, което напоследък показваха повисшестоящите от нас събуди нашата гордост и аз разбрах, че тя е била само приспана, но не и унищожена. Както и преди первазите на прозорците ни се оказаха тесни да поберат бурканчетата с помади. Ако дъщерите ми излизаха навън, слънцето се превръщаше във враг, който посяга на белотата им, в къщи пък ги дразнеше огънят в огнището, който можеше да развали тена им. Жена ми заяви, че ранното ставане поврежда очите на госпожиците, а когато работят следобед, слънцето обгаря техните носове; при това тя ме убеждаваше, че ръцете се запазват най-добре, когато нищо не вършат. И така, вместо да довършват ризите на Джордж, те непрекъснато седяха и прекрояваха старите си дрехи, или пък бродираха върху канава. Бедничките госпожици Фламбъро, доскоро техни весели приятелки, изведнъж се оказаха недостатъчно изискани и бяха отстранени от тяхната компания, и сега всичките им разговори се въртяха около живота във висшето общество, живописиста, изтънчения вкус, Шекспир и музикалните чаши.

Ние все пак бихме могли да понесем всичко това, ако един прекрасен ден не се беше появила някаква циганка-гледачка, която ни хвърли в истинско блаженство! Едва смуглата сибила се появи и моите момичета дотичаха да ми искат по един шилинг, за да я накарат да им гледа на ръка. Няма да крия, че ми бе омръзнало да изглеждам винаги благоразумен, и не можах да се стърпя, а задоволих молбата им, защото обичах да ги виждам щастливи. Дадох по шилинг на всяка, но тук бих искал да добавя заради честта на семейството, че те никога не оставаха без свои собствени пари, понеже жена ми проявяваше щедрост и им даваше по гвинея, но строго им забраняваше да я развалят. Те се затвориха с гадателката за известно време и като се появиха, по погледите им разбрах, че тя им бе обещала огромно щастие.

— Е, момичета, какво стана? Кажи ми, Ливи, предсказа ли ти гледачката нещо, което да си струва парите?

— Уверявам те, татко — отвърна девойката, — тя вероятно общува с някоя нечиста сила, защото направо ми заяви, че няма да минат и

дванадесет месеца и аз ще се омъжа за земевладелец!

— Софи, детето ми — продължих аз, — какъв ще бъде твоят съпруг?

— О, татко! — отвърна тя. — Скоро след като сестра ми се омъжи за земевладелец, аз пък ще стана съпруга на истински лорд.

— Как! Нима това е всичко, което получихте за вашите два шилинга? Нищо повече от земевладелец и лорд за цели два шилинга? Глупавичките ми, ако аз бях на нейно място, щях да ви обещаая принц и набаб за половината пари.

Тяхното любопитство обаче доведе до много сериозни последици; започнахме да мислим, че звездите са ни отредили изключителна съдба, и вече предчувствахме бъдещото си величие.

Казвано е хиляда пъти и аз ще го кажа за хиляда и първи път — часовете, прекарани в мечти за предстоящо щастие, са по-приятни от реализираните надежди. В първия случай ние приготвяме гозбата съобразно собствения си вкус, а във втория — съдбата ни поднася гозба по свой избор. Невъзможно е да ви предам сладостните блянове, на които се отдавахме. Струваше ни се, че нашата звезда отново изгрява; всички в енорията твърдяха, че младият земевладелец е влюбен в дъщеря ми и накрая тя самата започна да примира от страст по мистър Торнхил. В тези сладостни дни жена ми виждаше най-прекрасните сънища на света и всяка сутрин подробно ни ги разказваше с най-тържествен тон. Някоя нощ ще сънува ковчег и кръстосани кости над него, което предвещава близка сватба; друг път ще ѝ се присъни, че джобовете на дъщерите ѝ пращат от петачета — сигурен знак, че скоро ще бъдат натъпкани със злато. Момичетата също срещаха знамения на всяка крачка: ту ще почувствуват странни целувки върху устните си, ту ще им се привидят венчални халки в пламъка на свещите; кесии подскачаха в горящата камина, а на дъното на всяка чаша листенцата от чай се подреждаха по начин, който предвещава истинска любов.

Към края на седмицата получихме картичка от столицата, с която двете дами засвидетелствуваха почитанията си и изразяваха надежда да видят цялото семейство на църковната служба идната неделя. В резултат на това в събота видях, че жена ми и двете ми дъщери се събраха да обсъждат нещо и от време на време скрито ми хвърляха погледи, които издаваха, че кроят таен заговор. Искрено казано,

предчувствувах, че замислят нещо смехотворно — да се появят сутринта на църква в целия си блясък. Вечерта те започнаха операцията по всички правила на военното изкуство и, разбира се, жена ми ръководеше обсадата. След чая, когато по всичко личеше, че съм в добро настроение, тя започна ето така:

— Скъпи Чарлз, очевидно доста хора от доброто общество ще присъствуват утре в църквата.

— Възможно е, скъпа — отвърнах аз. — Но това не бива да те смущава — проповедта ще се състои, независимо от това дали ще има много народ, или не.

— Не се съмнявам — продължи тя. — Но мисля, скъпи, че трябва да се появим в приличен вид, защото кой знае какво може да се случи там.

— Вашата загриженост е похвална — отвърнах аз. — Приличното държане и приличното облекло в църквата винаги са ме радвали. Трябва да сме благочестиви и смирени, весели и изпълнени със спокойствие.

— Да, да! — възкликна тя. — Знам това, но искам да кажа, че трябва да се появим в църквата колкото е възможно с по-голямо достойнство и да се отличаваме по нещо от тълпата около нас.

— Имате право, скъпа — отвърнах аз. — Тъкмо се готвех да предложа същото. Най-достойно за нас би било да се явим в църквата колкото е възможно по-рано, за да имаме време да размислим преди проповедта.

— Ах, Чарлз! — прекъсна ме тя. — Ти си съвършено прав, но не това имах пред вид. Искам да кажа, че трябва да отидем на църква, както ходят благородниците. Та ти знаеш, че тя е на две мили отук и право да ти кажа, тъжно ми е да гледам как дъщерите ни се бършат пеша до църковната скамейка и как пристигат раздърпани и зачервени от ходенето като някои селянки. Искам да ти предложа нещичко, приятелю мой — имаме два коня за работа: жребчето, дето ни служи вече девет години, и Блекбъри, който през последния месец не е свършил работа за пукнат грош. И двата коня само дебелеят и мързелуват. Защо да не свършат и те нещо? Ще видиш, че ако Мозес ги понагласи малко, те ще изглеждат съвсем прилично.

Възпротивих се на предложението ѝ с думите, че да се върви пеша е двадесет пъти по-благородно, отколкото да се възсядат такива жалки

добичета, тъй като Блекбъри е кривоглед, а пък жребчето няма опашка; че те никога не са били оседлавани и са способни да им изиграят някой номер и най-накрая, че в цялата къща има само едно седло и една възглавничка за езда. Но всичките ми възражения бяха отхвърлени и аз бях принуден да дам съгласието си. На другата сутрин видях, че много време им е нужно да се подготвят за подобна експедиция, и тръгнах към църквата пеша, без да ги дочакам, а те обещаха бързо да ме последват. Чаках ги близо час зад амвона, но тъй като те не пристигнаха в уреченото време, трябваше да започна службата. Когато вече привършвах, а тях все още ги нямаше, разтревожих се не на шега. Тревогата ми се засили още повече в края на службата, когато открих, че въобще не бяха идвали. При все че коларският път обикаляше на пет мили, тръгнах обратно по него, а не по пътеката, която беше дълга само две мили, и когато презполових разстоянието, видях процесията да се движи бавно по посока на църквата — синът ми, жена ми и момченцата на единия кон, а дъщерите — на другия. Попитах ги защо са закъснели, но по вида им веднага разбрах с колко много несгоди се бяха сблъскали по пътя. Отначало конете отказали да излязат от двора и сторили това само след като мистър Бърчел бил така любезен да ги гоня със сопа в протежение на двеста ярда. След това връзките на възглавничката на жена ми се скъсали и те трябвало да спрат, за да ги оправят. И като завършек, на единия от конете му хрумнало да спре и нито тоягата, нито молбите били в състояние да го накарат да продължи. Тъкмо се съвземаха от затрудненото си положение, когато ги срещнах. Право да ви кажа, като видях, че всички са здрави и читави, не се огорчих много от постигналите ги несгоди, защото те ми даваха повод да тържествувам над тях в бъдеще и приучавах дъщерите ми на повече смирение.

Единадесета глава

Семейството е все още решено да не се предава

Настъпи вечерта на Архангеловден и съседът Фламбъро ни покани у тях на печени орехи и разни игри. Бедите, постигнали ни съвсем наскоро, бяха убили до известна степен самолюбието ни — в противен

случай може би щяхме да отклоним поканата с презрение; но така или иначе, насилихме се и отидохме да се повеселим. Гъската и кнедлите на добрия ни съсед бяха превъзходни, а пуншът, дори според признанието на такъв ценител като жена ми, беше великолепен. Вярно е, че не можеше да се каже същото за историите, които домакинят ни разказваше — те бяха много дълги и много скучни и единствен герой в тях беше непременно самият той; освен това бяхме ги слушали със смях десет пъти, но това не ни пречеше да проявим достатъчно любезност и да ги наградим със смях за единадесети път.

Мистър Бърчел също бе поканен. Голям привърженик на невинните забавления, той организира младежите и девойките да играят на жмичка. Жена ми също се съгласи да вземе участие в играта и аз с удоволствие забелязах, че тя все пак не бе остаряла толкова много. Дватама със съседа наблюдавахме играчите, смеехме се на всяка проява на ловкост и се хвалехме със сръчността си на младини. След жмичката последва игра на „бъз“ и на „въпроси и отговори“, а накрая всички седнаха и захванаха игра, известна под названието „Кой скри пантофката?“. Длъжен съм да обясня на онези, които не са запознати с това отколешно забавление, в какво се състои то. Участниците в играта сядат в кръг направо на земята, един от тях застава в средата и се стреми да грабне пантофката, която седящите си подхвърлят един на друг изпод бедрата си също като совалка. Този в средата, естествено, не може да бъде обърнат с лице към всички едновременно и голямото удоволствие от играта се състои в това да го ударят с пантофката по най-незащитената част от тялото му. Точно когато голямата ми дъщеря беше вътре в кръга, удряна от всички страни, раздърпана и до крайност увлечена в играта, подвикваща на съиграчите си с дрезгав глас, който би заглушил и уличен певец, точно в този миг — о, ужас! — в стаята се появиха двете знатни дами, скорошните ни познати от столицата — лейди Бларни и мис Каролайна Уилхелмина Амелия Скегз! Безсилен съм да опиша това наше ново унижение и не ще се опитам да го направя. Беше по-лошо и от смърт — такива изискани дами да те заварят в тази неизящна поза! Но нима грубите забавления, които мистър Фламбъро, беше предложил, можеха да имат по-добър край? Не помръдвахме от местата си, сякаш бяхме се вкаменили от изненада.

Двете дами бяха ходили у дома и понеже не ни бяха, заварили там,

се появиха у мистър Фламбъро, разтревожени какво може да се е случило, че да не посетим службата предишния ден. Оливия бе тази, която се нагърби съвсем накратко да обясни причината за нашето отсъствие с думите:

— Конете ни хвърлиха на земята.

При което дамите сериозно се разтревожиха, но като разбраха, че никой от семейството не е наранен, много се зарадваха; след като узнаха, че едва не бяхме умрели от страх, те се опечалиха извънредно много; но когато ги уверихме, че през нощта сме спали спокойно, те отново се почувствуваха на върха на щастието. Благоволението, което проявяваха към дъщерите ми, беше безкрайно: още при първото ни запознанство те се бяха отнесли с най-топли чувства към тях и сега чувствата им се превърнаха в пламенна дружба. Те изразяваха горещото си желание за едно по-трайно познанство. Лейди Бларни изпитваше особено влечение към Оливия; мис Каролайна Уилхелмина Амелия Скегз (не мога да се откажа от удоволствието да я наричам с всичките ѝ имена) предпочиташе сестра ѝ. Докато гостенките разговаряха помежду си, дъщерите ми мълчешком се възхищаваха на възвишения им стил. И понеже всеки от нас, колкото и ниско да е поставен в обществото, с удоволствие слуша светски разговори и анекдоти за лордове, високопоставени дами и за рицари на Ордена на жартиерата*, ще си позволя да предам заключителната част на този диалог.

[* Ордена на жартиерата — най-високият орден Англия. — Б.пр.]

— Доколкото ми е известно — извика мис Скегз, — това може да е истина, може и да не е, но в едно мога да уверя ваша светлост — всички присъстващи останаха изумени. Негова светлост промени цвета на лицето си, милейди падна в несвяст, а като извади сабята от ножницата, сър Томкин се закле, че ще ѝ бъде верен до последна капка кръв.

— Дрън-дрън!

— Трябва обаче да ви уведомя — възрази нашата благородница, — че херцогинята не ми спомена нищо по този въпрос, а не ми се вярва нейна светлост да има тайни от мен. В уверение на това ще ви кажа, че на другата сутрин херцогът извикал три пъти на камериера си: „Джърнигън! Джърнигън! Джърнигън! Донесете ми жартиерите!“

Забравих да ви кажа, че мистър Бърчел се държеше доста неприлично; през време на разговора той се беше обърнал с лице към

камината и в края на всяко изречение викваше „Дрън-дрън!“ — израз, който ни беше неприятен и който доста пречеше на гостенките да развихрят своя диалог още повече.

— При това, мила Скегз — продължаваше благородницата, — нищо такова не се споменава в стиховете на доктор Бърдок, съчинени по този повод.

— Дрън-дрън!

— Това ме изненадва! — възкликна мис Скегз. — Та той толкова рядко премълчава нещо — нали пише за собствено удоволствие! Може би ваша светлост ще ми направи удоволствието да ми покаже тези стихове?

— Дрън-дрън!

— Съкровище мое — отвърна благородницата, — нима мислите, че нося такива неща у себе си? При все това трябва да ви уверя, че те са прекрасни, а мисля, че все пак разбирам нещичко от стихове — поне знам какво ми харесва и какво не. Разбира се, винаги съм се възхищавала на стихчетата на доктор Бърдок. В наше време, освен неговата поезия и тази на скъпата ни графиня, която живее на Хановър Скуеър*, всичко останало е от най-долно качество: в него няма нищо аристократично.

[* Площад в западната, аристократична част на Лондон. — Б.пр.]

— Ваша светлост забравя собствените си съчинения в „Списание за жената“* — възрази събеседницата й. — Надявам се, че не ги намирате долнопробни? Чувам, че скоро ще се лишим от перото ви?

[* Списание, издавано в Лондон от 1760 до 1763 г., в което Голдсмит често е сътрудничел. — Б.пр.]

— Дрън-дрън!

— Така е, скъпа — отвърна нейната приятелка. — Вероятно знаете, че компаньонката ми ме напусна и ще се омъжва за капитан Роуч, а тъй като слабото ми зрение не ми позволява да пиша сама, ще се наложи да спра за известно време, докато си намеря друга. Никак не е лесно да намериш подходящ човек и нека бъдем справедливи — тридесет фунта годишно са съвсем нищожно възнаграждение за добре възпитана девойка от добро потекло, която да може да чете и пише, а и да се държи благопристойно в обществото; а колкото до новоизлюпените госпожички от столицата — нито една от тях не е за

понасяне.

— Дрън-дрън!

— Знам това от собствен опит! — извика мис Скегз. — През последните шест месеца смених три компаньонки. Едната не желаше да се занимава с ръкоделие дори и час, другата намери, че двадесет и пет гвинеи годишно са твърде ниско възнаграждение, а третата изхвърлих, защото я заподозрях, че върти интрижки с моя капелан. Добродетелта, скъпа ми лейди Бларни, за добродетелта можеш да заплатиш всякаква цена, но къде да я откриеш?

— Дрън-дрън!

Жена ми не изпускате дума от разговора, а последната част ѝ направи огромно впечатление. Тридесет фунта годишно и двадесет и пет гвинеи в добавка — това прави общо петдесет и шест фунта и пет шилинга; и всичко това е пред теб — само протегни ръка, и то е твое! За миг тя потърси одобрение в погледа ми, а в интерес на истината трябва да кажа, че според мен вакантните места сякаш бяха създадени за моите дъщери. При това, ако младият земевладелец наистина изпитваше сериозно чувство към по-голямата от тях, тази длъжност би ѝ дала възможност да получи добра подготовка за новото положение в обществото, което я очакваше. Ето защо жена ми, убедена, че не бива да изпускаме тази възможност, захвана пламенна тирада от името на цялото семейство:

— Надявам се, че ваша светлост не ще ме кори за дързостта ми! — възкликна тя. — Ние, разбира се, нямаме никакво право да претендираме за подобна милост и все пак моля добре да разберете желанието ми да видя децата си на по-високо стъпало в този свят. Смело мога да заявя, че моите момичета имат достатъчно добро образование и отлични способности: във всеки случай не ще намерите девойки с по-подходящи качества в цялата околност. Те могат да четат, пишат и смятат, владеят отлично иглата, бродират с плосък бод, на кръстчета и с премятане, обучени са на всякакъв вид ръкоделие, могат да изработват фестончета, дантели и волани, разбират от музика, преправят бельо и шият върху канава; при това по-голямата ми дъщеря може да изрязва фигурки от хартия, а по-малката гадае на карти по най-приятен начин.

— Дрън-дрън!

След този блестящ пример за красноречие двете дами мълчаливо си размениха погледи, изразяващи колебание и важност. Накрая мис Каролайна Уилхелмина Амелия Скегз благоволи да отбележи, че доколкото може да съди от краткото си познанство с двете млади дами, те биха им подхождали напълно.

— Но когато се решават неща от този род, госпожо — обърна се тя към съпругата ми, — необходимо е най-подробно проучване и най-близко опознаване на кандидатките. Трябва да ме разберете, госпожо — продължи тя. — Не че храня никакви съмнения относно добродетелта, благоразумието и сдържаността на младите дами, но трябва да спазваме формалностите в тези неща, госпожо, да, всички формалности.

— Дрън-дрън!

Жена ми горещо одобри нейната принципност, като отбеляза, че и тя би постъпила така, и ѝ предложи да разпита съседите за дъщерите ни, но нашата благородница отклони предложението ѝ, като заяви, че препоръката на братовчед ѝ, мистър Торнхил, би била достатъчна — и сега цялата ни надежда беше в него.

Дванадесета глава

Съдбата като че ли нарочно подлага уейкфийлдското семейство на нови унижения. Често обидата носи повече болка от истинското нещастие

През останалата част от нощта крояхме планове за бъдещи победи. Дебора проявяваше голяма далновидност в своите догадки коя ли от двете ни дъщери ще получи по-доброто място и отлични възможности за общуване с по-изискани хора. Единствената ни грижа беше да получим препоръка от земевладелеца, но и той много пъти беше доказвал своето приятелство, за да очакваме никакви затруднения от негова страна. Жена ми нямаше мира дори в леглото.

— Какво пък, скъпи Чарлз, между нас казано, днешният ден беше ползотворен.

— О, да? — възкликнах аз, тъй като не знаех какво да ѝ кажа.

— Само „Да?“ Няма ли да кажеш нещо повече? — отвърна тя. — Смея да твърдя, че денят премина отлично. Помисли си само какви

ценни познанства биха завързали момичетата в столицата. Уверена съм, че Лондон е единственото място на земята, където една девойка може да си намери жених по свой избор. Какво ли не се случва по света всеки ден. И ако такива знатни дами са очаровани от дъщерите ми, какво остава за знатните господа, които те биха могли да срещнат! Entre vous*, трябва да ти кажа, че лейди Бларни извънредно много ми харесва: тя е толкова любезна! Но мис Каролайна Уилхелмина Амелия Скегз направо спечели сърцето ми. Видя ли как веднага ги разбрах, щом двете споменаха, че търсят компаньонки? Признай, скъпи, че добре се постарях за децата си.

[* Между нас казано (фр.). — Б.пр.]

— Е, да — отвърнах ѝ аз, защото все още не знаех какво да мисля по въпроса. — Дай боже и след три месеца да можеш да кажеш същото!

Прибягвах до това възклицание всеки път, когато ми се щеше да направя впечатление на жена си със своята далновидност: ако момичетата успееша, то можеше да се възприеме като благочестиво пожелание, а в противен случай — като пророчество. Но аз се опасявах, че нашият разговор е само началото на някакъв нов план, а той се състоеше в това, че вече трябваше да се държим на положение — да продадем жребеца на първия панаир (той и без това беше вече твърде стар) и да купим кон за езда, който би могъл да носи един или двама души според случая, за да се появяваме на църква или на гости както подобава на новото ни положение. В началото решително се противопоставих на този проект, но жена ми го защити с не по-малка решителност. И колкото повече губех позиции, толкова противникът ми настъпваше, докато накрая бях принуден да се разделя с жребеца.

Ето че на другия ден имаше панаир и аз реших сам да тръгна, но жена ми ме убеди, че съм настинал, и нищо не беше в състояние да я накара да ми разреши да изляза.

— Не, съпруже мой — рече тя, — нашият Мозес е разумно момче и би могъл твърде изгодно да продава и купува. Та ти сам знаеш, че всички добри сделки дължим на него! Той винаги се пазари, докато накрая дотегне на всички и те се съгласят с неговите условия.

Самият аз ценях благоразумието на сина си и с охота му поверих тази задача, а на другата сутрин сестрите му вече се суетяха около него и го гласяха за панаира — подстригваха косите му, лъскаха катарамите

му и закрепвах я шапката му на една страна с игли. След като привършиха с тоалета му, ние със задоволство го видяхме да яхва жребеца и да поставя пред себе си на седлото сандъчето за провизиите, които му бяхме заръчали да купи от панаира. Беше облечен в палто от плат, известен като „гръм и мълния“ — то му беше вече малко, но все още бе достатъчно здраво, за да го изхвърлим. Жилетката му беше в жълто-зелено като мъх на малко гъсе, а сестрите му бяха завързали неговите коси с широка черна панделка. Той тръгна, а ние вървахме известно време след него, като викахме: „На добър час! На добър час!“, докато съвсем се скри от очите ни.

Едва Мозес беше изчезнал от погледа ни, ето че пристигна да ни поздрави икономът на мистър Торнхил: бил чул как младият му господар ни хвали.

По всичко личеше, че съдбата беше станала благосклонна към нас. След иконома пристигна и един лакей със записка за дъщерите ми, в която се съобщаваше, че двете столични дами са получили от мистър Торнхил най-добри препоръки за цялото семейство и че им остава още съвсем малко проучване, за да бъдат напълно задоволени.

— Ах! — възкликна жена ми. — Сега виждам, че съвсем не е лесно да влезеш в изискано семейство, но веднъж вече попаднал в обществото, тогава, както казва Мозес, човек може да спи спокойно.

Тази шега (защото жена ми наистина мислеше, че е била особено остроумна) беше посрещната от дъщерите ми с буен и радостен смях. С една дума, тя бе толкова доволна от съобщението, че бръкна в джоба си и даде на лакея цели седем пенса и половина.

Със сигурност можеше да се каже, че това бе ден за посещения у дома. Следващият посетител беше мистър Бърчел. Връщаше се от панаира и носеше на двамата малчугани за два пенса курабийки във формата на буквички, които жена ми скри, за да им ги дава буква по буква. Беше купил и две кутии за дъщерите ми, където можеха да държат печатчетата, емфието, изкуствените си бенки и дори парите си, когато ги имаха. Наистина жена ми предпочиташе кожена кесия от невестулка, защото смяташе, че носи щастие — но това само така между другото. Все още изпитвахме хубави чувства към мистър Бърчел, въпреки че му се сърдехме за грубото му държане предишния ден. А и не можехме да се стърпим да не споделим радостта си с него и да му

поискаме съвет: бяхме винаги готови да търсим съвети, но рядко ги следвахме. Когато му прочетохме записката от столичните дами, той поклати глава и забеляза, че неща от този род винаги изискват огромна предпазливост. Безразличният му тон силно разочарова жена ми.

— Господине! — извика тя. — Винаги съм подозирала, че горещо желаете да попречите на мен и моите дъщери. Нима сте били толкова предпазлив, господине? Вярно казват хората, че човек трябва да иска съвет от онзи, който вече сам се е възползвал от него.

— Госпожо — отвърна той, — предишното ми държане не е предмет на сегашния ни разговор. Вярно е, че аз самият никога не съм се вслушвал в съвети, но точно по тази причина с готовност бих посъветвал онези, които ще се възползват от това.

Тъй като се опасяха, че този отговор би могъл да предизвика някоя язвителна забележка, при това обидна, а не остроумна, промених темата на разговор, като започнах да се чудя и да се мая какво може да е накарало сина ми да се забави толкова дълго на панаира — денят клонеше към своя край.

— Не се безпокой за него — възкликна жена ми. — Той знае какво прави! Не е от онези, които сменят кон за кокошка. Виждала съм го да прави такива сделки, дето биха учудили всеки. Ще ви разкажа една история, дето ще ви накара да се пукнете от смях. Но ето го и него — гледайте! Мозес се връща пеша и носи сандъчето на гръб!

Докато жена ми произнасяше тези думи, Мозес бавно влезе, цял облян в пот под тежестта на сандъчето, което бе завързал около раменете си като уличен продавач.

— Добре дошъл, добре дошъл, Мозес! Хайде, момчето ми, покажи какво си ни донесъл от панаира.

— Донесох себе си — отвърна Мозес лукаво и постави сандъчето върху масата в кухнята.

— Виждаме, Мозес — възкликна жена ми, — но къде е конят?

— Продадох го! — извика Мозес. — За него получих три фунта, пет шилинга и два пенса.

— Браво, моето момче! — отвърна тя. — Знаех си, че ще сложиш всички тук в джоба си. Между нас казано, три фунта, пет шилинга и два пенса не е никак лошо. Хайде, дай парите.

— Нямам никакви пари! — извика отново Мозес. — Изхарчих

всичко за една покупка — каза той и извади от пазвата си някакъв пакет. — Ето ги парите — дванадесет дузини зелени очила със сребърни рамки и кожени калъфи.

— Дванадесет дузини зелени очила! — промълви жена ми. — И ти продаде жребеца, за да ни донесеш дванадесет дузини от тези нищо и никакви зелени очила!

— Скъпа мамо — възкликна момчето, — чуйте какво ще ви кажа: това е наистина славна сделка, иначе не бих ги купил. Само сребърните рамки струват двойно повече.

— Пет пари не давам за сребърните ти рамки! — изкрещя яростно жена ми. — Кълна се, че не ще ти дадат и половината от стойността им дори ако ги продадеш като кюлчета сребро — пет шилинга за унция!

— Не се безпокоя за продажбата на рамките! — възкликнах аз. — Мисля, че те не струват и шест пенса — това е посребрена мед, а не сребро.

— Какво! — изпищя жена ми. — Не е сребро? Рамките не са сребърни!

— Не! — извиках аз. — Те са толкова сребърни, колкото и тенджерата ти.

— Значи така — отвърна тя, — разменихме жребеца срещу дванадесет дузини зелени очила с медни рамки и шагренови калъфи. По дяволите тези номера! Пробутали са сделката на нашия умник, а пък той би трябвало да знае с кого си има работа!

— Грещиш, скъпа — извиках аз. — Той въобще не бива да има каквато и да било работа с такива хора.

— Господи, какъв идиот! — отвърна тя. — Да ми донесе такова нещо в къщи! Веднага в огъня! Хвърлете всичко в огъня!

— Пак грещиш, скъпа! — извиках аз. — Ще ги задържим — нищо че са медни; по-добре медни очила, отколкото съвсем нищо.

Горкият Мозес вече бе разбрал всичко. Беше му ясно, че е станал жертва на шайка мошеници, които от пръв поглед са се досетили каква лесна плячка е той за тях. Помолих го да разкаже как се е случило всичко. Оказа се, че Мозес продал коня и тръгнал из панаира да търси друг. Някакъв човек със съвсем почтен вид го отвел до една палатка под предлог, че има кон за продан.

— Там — продължаваше Мозес — срещнахме друг човек, облечен

в много хубави дрехи. Той ми предложи да ми продаде очилата за двадесет фунта, като каза, че много му трябват пари, затова би могъл да ги отстъпи за една трета от стойността им. Първият джентълмен ми прошепна приятелски да ги купя, като ме предупреди, че не бива да изтърва такова добро предложение. Повиках мистър Фламбъро, те започнаха да уговарят и него по същия начин, и тъй накрая двамата решихме всеки от нас да купи по дванадесет дузини очила.

Тринадесета глава

Мистър Бърчел се оказва враг, защото се осмелява да даде неприятен съвет

Опитвахме се да се държим като изискани хора, но всеки път, когато това ставаше, някое непредвидено и злополучно обстоятелство разваляше плановете ни още в зародиш. Стремях се да използвам всяко ново разочарование и всеки път, когато близките ми се разстройваха, да пробуждам у тях здравия разум.

— Виждате, деца мои — говорех аз, — колко е лошо да бъдеш обзет от желание да се наложиш в този свят, като се стремиш да бъдеш в крак с хора, по-високопоставени в обществото. Вземете например бедните, които дружат само с богати — те си навличат омразата на хората, които отбягват, и презрението на онези, на които подражават. Неравностойната връзка е винаги неблагоприятна за слабата страна: такава дружба предоставя всички удоволствия на богатите, а всички неудобства — на бедните. Хайде, Дик, момчето ми, разкажи баснята, която прочете днес, и нека тя бъде поука за всички ви.

— „Имало едно време — започна момчето — един великан и едно джудже. Те били приятели, ходели все заедно и се заклели никога да не се разделят. Тръгнали двамата да търсят приключения. Първата им схватка била с двама сарацини и смелото джудже ударило единия от тях с всичка сила. Но то наранило сарацина съвсем леко, а оня, като замахнал със сабята си, с един удар отсякъл ръката на джуджето. Лошо му се пишела на нашето джудже, но великанът му дошъл на помощ и след малко двамата сарацини паднали мъртви на земята. Тогава за отмъщение джуджето отсякло главата на единия от мъртъвците.

Продължили двамата да търсят нови приключения. Този път трябвало да спасяват красива девойка от ръцете на трима кръвожадни сатира. Сега джуджето било по-предпазливо, но все пак нанесло първия удар и заплатило за това с окото си. И този път великанът се притекъл на помощ на джуджето и ако сатирите не били избягали, той сигурно щял да убие и тримата. Приятелите се радвали от все сърце на победата си, а освободената красавица се влюбила във великана и двамата се оженили. Тримата продължили по-нататък, вървели, вървели и срещнали шайка крадци. Този път пръв в битката се втурнал великанът, но джуджето не стояло настрана. Борбата била жестока и продължителна. Накъдето се насочвал великанът, помитал всичко около себе си, а джуджето няколко пъти щяло да заплати с живота си. Накрая двамата приятели излезли отново победители, но джуджето загубило крака си. И тъй джуджето останало без око, без ръка и без крак, а великанът нямал и драскотина по себе си. Тогава той викнал на своя малък другар: «Мое малко юначе, великолепно се забавлявахме, нали? Още една победа и цял живот ще бъдем покрити със слава!» — «Не! — извикало помъдрялото вече джудже. — Не, отказвам се. Повече няма да се бия, защото ти печелиш цялата слава, а всички удари падат върху мен.»“

Тъкмо се готвех да държа поучителна реч върху чутата басня, когато вниманието на всички беше привлечено от ожесточения спор между жена ми и мистър Бърчел по повод предполагаемото заминаване на дъщерите ми в града. Съпругата ми упорито доказваше преимуществата на това заминаване, мистър Бърчел, напротив, разпалено се опитваше да я разубеди, а аз не вземах ничия страна. Той повтаряше същите доводи, които сутринта бяха приети толкова зле. Спорът се разгаряше, а вместо да подкрепи аргументите си, бедната Дебора започна да крещи и накрая беше принудена да скрие поражението си с истински вой. Но заключителната част на тирадата ѝ беше доста неприятна за всички: тя заяви, че познавала хора, чиито съвети криели техните тайни намерения, а що се отнасяло до нея, предпочитала в бъдеще тези хора да се държат по-надалеч от дома ѝ.

— Госпожо — отвърна мистър Бърчел, чието спокойствие разяряваше жена ми още повече, — що се отнася до скритите причини — вие сте права. Аз наистина имам скрити причини, които ще премълча, защото вие не сте в състояние да разберете дори тези, които

не крия. Виждам, че моите посещения ви дотягат, ето защо аз си тръгвам и вероятно ще дойда само още веднъж, за да си взема последно „Сбогом“, преди да отпътувам от страната.

Като каза това, той си взе шапката и дори отчаяните опити на София, чиито погледи открито го укоряваха за привързаността му, бяха безсилни да го спрат.

Когато си отиде, ние се гледахме безпомощно известно време. Жена ми се чувствуваше виновна и се стараеше да прикрие смущението си зад пресилена усмивка и притворно спокойствие. Трябваше да я смърря.

— Е, какво, жено! — викнах аз. — Значи, така се отнасяме с гостите? Така отвърщаме на доброто? Наистина, мила, никога не съм чувал толкова груби и неприятни думи от устата ти.

— А той защо ме предизвикваше? — отвърна тя. — Разбирам добре какво цели със съветите си. Преместването в града не му е угодно, защото би се лишил от обществото на малката ми дъщеря. Каквото ще да става, но тя ще си избере по-добра компания от тази на такъв дрипльо като него.

— Скъпа, ти го наричаш „дрипльо“? — извиках аз. — Твърде е възможно да грешим по отношение на този човек. Понякога той има вид на съвсем изискан джентълмен. Признай, София, момичето ми, правил ли ти е някога скрити намеци за чувствата си?

— Винаги е разговарял разумно, скромно и приятно с мен, скъпи татко — отговори дъщеря ми. — А ако питате за нещо друго — не, никога! Веднъж само ми каза, че не познавал жена, способна да оцени по достойнство човек, който изглежда беден.

— Вечната песен на всички неудачници и лентяи — извиках аз. — Надявам се, дъще, че си се научила вярно да съдиш за хората — би било лудост да очакваш щастие от човек, който толкова лошо се е разпоредил със собствената си съдба. Ние с майка ти имаме подобри планове за твоето бъдеще. Тази зима, която вероятно ще прекараш в столицата, ще ти даде възможност да направиш по-благоразумен избор.

Не се наемам да кажа какво точно мислеше София по този въпрос, но признавам — не бях чак толкова огорчен от това, че се отървахме от нашия гост, който всяваше тревога в душата ми. Вярно е, че съвестта ми малка страдаше от такова нарушение на законите на гостоприемството,

но аз побързах да омиротворя тази наставница, като приведох две-три благовидни причини, които, напълно ме успокоиха и примириха със самия себе си. Угризенията на собствената ни съвест, след като вече сме извършили злото, скоро отминават. Съвестта е страхливка и ако няма достатъчно сили да ни удържи от грешки, би било още по-несправедливо да ни вини за тях.

Четиринадесета глава

Нови унижения, или как мнимата беда може да се окаже истинско благо

Беше вече решено дъщерите ми да заминат за столицата, а мистър Торнхил любезно ни обеща да следи за тяхното благоприличие и да ни съобщава в писма за държанието им. Сега пък се оказа, че трябва да се появят на новото място във вид, подходящ за блестящото бъдеще, което ги очаква, и че за това са нужни средства. Свикахме семейния съвет, за да решим по какъв начин бихме могли да се сдобием с пари, или по-точно — какво бихме могли да продадем от имуществото. Не се колебахме дълго. Решихме, че единственият ни кон не може да се използва за оран, тъй като бяхме вече продали неговия другар, а не ставаше и за езда, защото имаше само едно око; и че поради горепосочените причини бихме могли да го продадем на най-близкия панаир. А за да избегнем всякаква измама, този път аз сам трябваше да го отведа. При все че това щеше да бъде първата търговска операция в живота ми, бях уверен, че няма да се посрамя. Човек определя мнението си за своята практичност в зависимост от хората, които го обкръжават, и тъй като повечето време прекарвах сред семейството си, имах всички основания да считам себе си за човек, притежаващ огромна житейска мъдрост. Но на другата сутрин, когато едва се бях отдалечил на няколко крачки от портата, жена ми ме повика и шепнешком ме посъветва да си отварям добре очите.

Като пристигнах на панаира, накарах коня да покаже как ходи, както му беше редът, но не се появиха никакви купувачи. Най-после до мен се приближи някакъв странствуващ търговец, започна да обикаля около коня и внимателно да го разглежда, но като видя, че е без око,

престана да се интересува от него; после пристигна друг клиент, но като разбра, че конят страда от шпат*, заяви, че дори да му го отстъпя даром, пак не би го взел; трети забеляза, че ставите на коня са подути и че той не чини и пукнат грош; четвърти погледна в окото му и рече, че конят има глисти; пети започна да се чуди на глас какво по дяволите търся на панаира с тази сляпа, болна от шап кранта с глисти и подути стави, която става само за храна на кучетата. Самият аз вече бях започнал да мразя бедното животно и се срамувах от всеки клиент, който се приближеше; макар да не вярвах на всичко, което ми говореха, все пак трябваше да си призная, че техният брой бе достатъчно доказателство за правотата им — трябва също да кажа, че дори свети Григорий**, е защищавал същото мнение в разсъжденията си за добрите деяния.

[* Шпат (нем.) — хроническо възпаление на костите на краката у конете. — Б.пр.]

[** Григорий Велики (ок. 540–604), римски папа от 590 г.; свети Григорий Първи, покръстил англичаните. — Б.пр.]

В такова унизително положение ме завари един стар познат, също свещеник; той беше дошъл на панаира по работа, както и аз, приближи се до мен, стисна ми сърдечно ръката и предложи да се отбием до близката кръчма и изпием по чашка. С готовност се съгласих; въведоха ни в малка стаичка отзад, където седеше само един почтен старец, изцяло потънал в четене на някаква огромна книга. През живота си не бях виждал човек, който така да ме предразположи към себе си от пръв поглед. Посребрените му къдри благородно окръжаваха неговото чело, а свежата му старост, изглежда, се дължеше на здраве и душевна доброта. Присъствието му не пречеше на нашия разговор: ние с приятеля ми споделяхме преживелиците си; обсъждахме полемиките на Уинстън, моя последен памфлет, отговора на архидякона към него и бедата, която ме бе сполетяла. След малко вниманието ни беше привлечено от младо момче, което влезе в стаичката и с уважение прошепна нещо в ухото на стареца.

— Не се извинявайте, дете мое — отвърна му старецът. — Всеки от нас е длъжен да помага на ближния си. Вземете това. Съжалявам, че нямам повече, но ако тези два фунта ви послужат, ще се радвам от душа.

Сълзи на благодарност се стекоха по страните на скромния юноша,

но моята благодарност бе навярно още по-голяма. Искаше ми се да притисна стареца в обятията си — толкова бях трогнат от неговото добросърдечие. Старият джентълмен отново се наведе над книгата, а ние продължихме нашия разговор. След малко моят събеседник се сети, че има работа на панаира, и излезе, като обеща да се върне скоро, защото добави той, човек, зает в разговори с доктор Примроуз, не забелязва как лети времето. Като чу да се споменава името ми, възрастният джентълмен известно време ме наблюдаваше с нескрито внимание, а когато приятелят ми си отиде, той с най-учтив тон попита дали случайно не съм роднина на великия Примроуз, ревностния поборник за еднобрачие, крепостта на църквата. Никога преди сърцето ми не е било с такъв искрен възторг.

— Господине — извиках аз, — одобрението на такъв добросърдечен човек, какъвто, сигурен съм, стои сега пред мен, удвоява щастието, което изпитах преди малко, когато проявихте такава доброта. Пред себе си виждате същия Примроуз, този радетел за еднобрачие, когото бяхте така любезен да наречете велик. Пред вас е същият злополучен свещеник, който толкова дълго — а би било нескромно именно аз да съдя дали успешно, или не — се е борил срещу този бич на нашето време — многобрачието!

— Господине — възкликна непознатият, изпълнен с благоволение, — страхувам се, че проявих нахалство, като се обърнах към вас. Моля ви да простите любопитството ми, господине!

— Господине — извиках аз, като го сграбчих за ръката, — вашето държание ни най-малко не ми се стори нахално — напротив, бих бил щастлив да приемете приятелството ми, защото вече завоювахте моето уважение.

— В такъв случай с благодарност го приемам! — възкликна той, като ми стисна ръката. — О, славен стълб на непоколебимата вяра! Нима със собствените си очи виждам...

На това място аз го прекъснах — при все че като автор можех да смеля огромно количество ласкателства, сега моята скромност не ми позволяваше да погълна повече от тази храна. Както и да е — в никакъв роман не бях чел за такава внезапна привързаност, каквато възникна между нас двамата. Говорехме на най-различни теми. Отначало ми се стори, че той е не толкова образован, колкото благочестив и че смята

всяка доктрина за ненужен отпадък. Но независимо от това уважението ми към него не намаля, тъй като и аз самият от известно време бях започнал да тая подобни мисли. Намерих повод да забележа, че хората са станали непростимо безразлични към всякаква вяра и твърде много са започнали да се осланят на собствените си земни разсъждения.

— Така е, господине — отвърна той и продължи, като че ли беше пазил цялата своя образованост за този миг. — Прав сте, господине; светът е изкуфял и все пак космогонията или сътворението на света вече векове наред не дава мир на философите! Какви ли не предположения са се изказвали! Санхониатон*1, Мането*2, Берозус*3 и Оцелий Лукан*4 — всичките им опити се оказаха напразни. Последният е казал: „Анархон ара кай ателутайон то пан“, което означава, че нещата нямат ни начало, нито край. Да вземем Мането, живял примерно по времето на Навуходоносор*5 — Осор е сирийска дума, която обикновено се присъединява към името на царя на тази страна, като например Тегле Пал-Осор, Навон-Осор — та ето, дори и той е изказал не по-малко нелепо предположение, или както обикновено казваме: „ек то библион кубернетес“, което означава, че книгите на нищо не ще научат света, и след това се е опитал да изследва... Но, извинете, господине, струва ми се, че се отклоних от въпроса.

[*1 Санхониатон — предполагаемият автор на историята за Финикия и Египет, публикувана през II в. от н.е. — Б.пр.]

[*2 Мането (III в. пр.н.е.) — върховен египетски жрец. Много философски, богословски и исторически съчинения се приписват на него. — Б.пр.]

[*3 Берозус (III в. пр.н.е.) — вавилонски жрец. — Б.пр.]

[*4 Лукан, Оцелий (V в. пр.н.е.) — философ-питагореец. — Б.пр.]

[*5 Навуходоносор — става дума за Навуходоносор II, вавилонски цар (604–561 г. пр.н.е.). — Б.пр.]

Забележката му беше справедлива и аз никак не можех да разбера какво общо би могло да има сътворението на света с това, за което говорех; във всеки случай бях убеден, че имам работа с образован човек и уважението ми към него се удвои. Реших да го изпитам докрай, но той беше твърде вежлив, за да се бори с мен, докато победи. Когато правех някоя забележка, която можеше да се изтълкува като предизвикателство за спор, той се усмихваше, поклащаше глава и не казваше нищо, от

което ми стана ясно, че само да поиска, и ще ме обори. Така от древните философи нашият разговор се пренесе върху нещата, които трябваше да свършим на панаира: казах му, че трябва да продам един кон, той пък за щастие беше изпратен да купи кон за един от наемателите си. Веднага му показах стоката си и направихме пазарлъка. Оставаше само да ми плати и той измъкна една банкнота от тридесет фунта, като ме помоли да я разваля. Понеже не носех пари в себе си, той повика своя слуга, който се появи облечен в изящна ливрея.

— Вземи тази банкнота, Ейбрахам — каза господарят му, — и върви да я размениш за злато при съседа Джаксън или някъде другаде.

Докато чакахме слугата да се върне, той се зае да ми доказва колко трудно вече се намира сребро, а аз; пък твърдах, че същото е и със златото, и тъй, когато Ейбрахам пристигна, ние вече бяхме стигнали до заключението, че изобщо с парите е станало толкова трудно, както никога досега. Ейбрахам се оплака, че обиколил целия панаир, но не могъл да размени банкнотата, макар да предлагал половин крона за услугата. И двамата бяхме разочаровани, но като поразмисли малко, възрастният джентълмен ме попита дали не познавам някой си Соломон Фламбъро, който живее в моя край, и като му отвърнах, че мистър Фламбъро ми е съсед, той каза:

— В такъв случай, вярвам, ще се споразумеем. Ще ви дам документ до него и той ще ви заплати на място; трябва да ви кажа, че на пет мили разстояние не ще намерите паралия като него. Познаваме се с добрия Соломон от много години. Спомням си, че винаги съм го побеждавал на троен скок, но на куц крак той винаги е скачал по-надалеч.

Да получа менителница до съседа Фламбъро, беше все едно да получа пари на ръка — толкова бях сигурен в неговата платежоспособност. И така, документът бе подписан и се намираще в ръцете ми, а мистър Дженкинсън — така се наричаше възрастният джентълмен — и неговият слуга Ейбрахам заедно с моя стар кон Блекбъри, се отдалечиха в тръс.

Не след дълго аз се замислих и разбрах, че бях постъпил глупаво — бях взел менителница от непознат човек; благодарумието ме подтикна да тръгна след купувача и да взема коня си обратно, но беше вече твърде късно. Веднага се отправих към къщи с намерението да

отида при мистър Фламбъро колкото е възможно по-скоро и да получа парите си срещу този документ. Добрият ми съсед пушеше лула пред дома си. Като му съобщих, че желая да получа пари срещу предявената от мен менителница, той взе документа и го прочете два пъти.

— Можете ли да разчетете подписа? — попитах аз. — Ифрейм Дженкинсън.

— Да — отвърна съседът ми, — подписът е четлив, този господин ми е познат — той е най-големият мошеник на земята. Той е същият онзи измамник, който ни продаде очилата. Не е ли един такъв почтен на вид човек, с посивяла коса и с джобове без капаци? Не поведе ли с вас учен разговор за гръцките философи, космогонията и сътворението на света?

Изстенах вместо отговор.

— Това е — продължи моят съсед — цялата му образованост. Тя се заключава в тези няколко учени фрази и всеки път, когато се натъкне на по-образован човек, той ги пуска в обращение. Но аз познавам този измамник и ще го хвана, каквото ще да стане.

Чувствувах се ужасно унижен, но най-лошото все още ми предстоеше — трябваше да се срещна с жена си и дъщерите си. Страхувах се да се прибера у дома повече от ученик, който е избягал от училище и не смее да се върне в клас при своя учител. Реших да предотвратя гнева им, като сам се разяря по някой най-нищожен повод.

Уви! — семейството ми съвсем не беше настроено войнствено. Жена ми и момичетата бяха облени в сълзи. Същият ден мистър Торнхил ги беше посетил да им съобщи, че пътуването им до столицата няма да се състои. Двете дами получили лоши препоръки за нас от някакъв злонамерен човек и веднага отпътували за Лондон. Мистър Торнхил не могъл да съобщи нито името на автора на тези клевети, нито причината, която го е ръководела, но независимо какви били слуховете и кой ги е пуснал, мистър Торнхил уверил семейството ми в своето искрено приятелство и покровителство. Така те понесоха моята несполука с голямо примирение, тъй като тя остана изцяло в сянката на собственото им неизмеримо разочарование. Чудехме се кой може да е този подъл човек, оклеветил едно безобидно семейство като нашето — бяхме бедни и затова не предизвиквахме завист, бяхме смирени и се питахме за какво биха могли да ни мразят.

Петнадесета глава

Злодейството на мистър Бърчел е напълно разобличено. Често хитрецьт сам бива надхитрен

Посветихме остатъка от вечерта и част от следващия ден на безплодни опити да открием кои са враговете ни: почти не остана семейство в околността, което да не стана жертва на нашите подозрения, защото всеки от нас имаше свои собствени причини за това. Докато седяхме и умувахме, един от малчуганите ни се втурна при нас с портфейл в ръце — беше го намерил на поляната. Туктаки разпознахме портфейла на мистър Бърчел, тъй като много пъти го бяхме виждали у него; той съдържаше най-различни неща, но вниманието ни беше привлечено от едно запечатано писмо, върху което пишеше: „Копие от писмото, което трябва да се изпрати на двете дами в замъка Торнхил.“ Веднага ни стана ясно, че подлият клеветник бе мистър Бърчел, и започнахме да умуваме дали да разпечатаме писмото, или не. Аз бях против, но София заяви, че мистър Бърчел би бил последният човек, способен на такава подлост и настоя да прочетем писмото. Тя беше подкрепена от цялото семейство и като отстъпих на тяхната молба, прочетох следното:

„Уважаеми дами, предявителят на това писмо ще ви открие името на неговия автор: във всеки случай този човек е приятел на добродетелта, готов да предотврати всеки опит тя да бъде оскърбена. От доверен източник ми е известно, че възнамерявате да вземете в качеството на компаньонки две млади дами, които аз отчасти познавам. Не мога да допусна доверчивостта да бъде измамена, а добродетелта — поругана, затова считам за свой дълг да ви предупредя, че една такава непредпазлива стъпка би повлякла след себе си твърде опасни последици. Никога не съм се отнасял с излишна суровост към безсрамието и разврата, а и сега не бих се впуснал в обяснения, ако ставаше дума за някакво лекомислие, а не за тежка простъпка. Вземете пред вид моето приятелско предупреждение и сериозно помислете за последствията, които биха могли да настъпят, ако порокът и

безчестието се настанят там, където досега са царували мир и добродетел.“

Нямаше място за съмнение. Наистина това писмо би могло да се приеме и двойко, а критиката би могла да се отнася както за нас, така и за онези, до които беше адресирано, но, така или иначе, злонамереността бе очевидна и това ни беше достатъчно. Жена ми едва изтърпя да прочета писмото докрай, за да се нахвърли с неудържимо негодувание срещу неговия автор. Оливия беше не по-малко сурова, а София изглеждаше потресена от подлостта му. Що се отнася до мен — струваше ми се, че това беше най-голямото безсрамие и незаслужена неблагодарност, които бях срещал през живота си. Не можех да си го обясня по друг начин, освен с желанието му да задържи по-малката ми дъщеря на село, за да има възможност да я вижда по-често. Започнахме да мислим по какъв начин да му отмъстим, когато другото ни синче се втурна в стаята да ни съобщи, че мистър Бърчел идва към къщи и вече се намира на края на поляната. Невъзможно е да се опише онова смесено чувство, което се поражда от болката, предизвикана от току-що нанесената обида, и от радостното очакване на приближаващото отмъщение. Наистина ние само искахме да упрекнем мистър Бърчел за неговата неблагодарност, но решихме да го уязвим колкото е възможно по-дълбоко. И ето че се наговорихме да го посрещнем както винаги усмихнати, да захванем разговор дори по-вежливо от друг път, да се позабавляваме малко и чак тогава, в разгара на нашия благодушен разговор, да го накараме да се ужаси от собствената си низост. Жена ми се зае с изпълнението на този план, защото тя наистина притежаваше известен талант за подобни начинания. И ето, мистър Бърчел се приближи, влезе в къщата, взе стол и седна.

— Колко хубаво е времето днес, мистър Бърчел!

— Денят е отличен, докторе. Но се страхувам, че ще завали: понаболява ме единият крак.

— Понаболява ви единият рог! — извика жена ми и се заля от смях, а след това помоли за извинение с думите, че не може да се сдържи и да не се пошегува.

— Уважаема госпожо — отвърна той, — прощавам ви от все сърце и ви уверявам, че ако не ми бяхте казали, нямаше да се досетя, че се

шегувате.

— Възможно е, господине — рече жена ми, като ни намигна, — впрочем сигурна съм, че знаете колко шеги се съдържат в една унция?

— Бас държа, госпожо — отвърна мистър Бърчел, — че тази сутрин сте чели сборника с шеги*! Колко шеги се съдържат в една унция — наистина смешно! Що се отнася до мен, госпожо, бих предпочел унция здрав разум.

[* Един от най-разпространените хумористични сборници през XVIII в. — Б.пр.]

— Напълно ви вярвам — отвърна жена ми, като все още се усмихваше, при все че шегата се беше обърнала против самата нея. — И все пак, виждала съм много хора, които се мислят за умници, а в същност не притежават и зрънце здрав разум.

— Не се съмнявам — отвърна противникът ѝ, — че познавате и дами, които се мислят за остроумни, без да имат ни най-малко основание за това.

Тутакси разбрах, че жена ми губи, и реших да продължа разговора с по-суров тон.

— И остроумието, и здравият разум — възкликнах аз, — не струват и пукнат грош без почтеност, защото именно почтеността повишава цената на човека. Някой невеж, но почтен селяк струва повече от който и да е порочен философ. Какво са талантът и храбростта без сърце? „Човекът честен в делото върховно на Твореца“ — спомняте ли си?

— Винаги съм твърдял — отвърна мистър Бърчел, — че тази изтъркана фраза на Поуп* не е достойна за неговия талант и изразява неговото самоунижение. Защото ние ценим хубавата книга не заради това, че е лишена от недостатъци, а заради красотата, която откриваме у нея; така е и с човека — не липсата на слабости е най-важното у него, а добродетелите, които той притежава. Възможно е на някой учен да не достига благоразумие, някой държавен мъж да страда от излишна гордост, а някой воин да притежава твърде свиреп нрав; но нима бихме предпочели пред тях някой нещастен занаятчия, който влачи жалко съществуване и не предизвиква нито порицание, нито похвала? Все едно да предпочетем скучните и точни картини на фламандската школа пред неточния, но вдъхновен рисунък на римския художник.

[* Александър Поуп (1688–1744) — английски поет, просветител-класицист. — Б.пр.]

— Господине — отвърнах аз, — вашите забележки са правилни за случаи, когато са налице светла добродетел и някои незначителни слабости. Но когато най-долни пороци съжителствуват в душата на човека със същото количество необикновени добродетели, тогава тази личност не заслужава друго, освен презрение.

— Възможно е да съществуват и такива чудовища — възкликна той, — у които най-висши добродетели са съчетани с големи пороци, но аз никога не съм ги срещал; напротив, забелязал съм, че ако човек притежава ум, той е надарен и с добро сърце. В тези случаи провидението пак е проявило необикновена доброжелателност и много рядко надарява с остър ум човек, чието сърце е порочно, като по такъв начин лишава от сила онзи, който е преизпълнен от желание да върши зло. И като че ли това правило се разпростира дори в света на животните: малките хищници се отличават с коварство, жестокост и страхливост, докато животните, надарени с огромна сила, са обикновено благородни, храбри и великодушни.

— Думите ви звучат правилно — отвърнах аз, — но въпреки всичко веднага мога да посоча една особа — и аз втренчих поглед в него, — у която умът и сърцето се намират в най-отблъскващо противоречие помежду им. Да, да, господине — продължих аз с повисок глас, — радвам се, че ми се отдава случай да разоблича тази личност тогава, когато тя се чувства в безопасност. Познавате ли този предмет, господине? Ето този портфейл?

— Да, господине — отговори той, без да променя израза на лицето си. — Този портфейл е мой и много се радвам, че сте го намерили.

— А това писмо? — извиках аз. — Познавате ли това писмо? И не хитрувайте, човече, а ме погледнете право в очите. Попитах ви — познавате ли това писмо?

— Това писмо? — отвърна той. — Разбира се, самият аз съм го писал.

— Как сте могли да напишете подобно писмо? Каква низост, каква неблагодарност!

— А как сте могли вие — отвърна той, като ме гледаше с безподобна дързост — да разпечатате писмото ми? Каква низост! Знаете

ли, господине, че мога да обеся всички ви за това? Достатъчно е да се явя пред съдията и да се закълна, че сте отворили чужд портфейл, за да ви обесят пред собствения ви праг.

Тази неочаквана наглост ме доведе до такава неистова ярост, че трудно ми се удаваше да овладявам чувствата си.

— Неблагодарна твар! — закрещях аз. — Вън! И да не си посмял да оскверняваш повече дома ми с мерзкото си присъствие! Вън! Не ми се мяркай повече пред очите! Вън отгук и нека собствената ти съвест те обрече на вечни мъки!

С тези думи аз захвърлих портфейла в краката му. Той го взе с усмивка, най-спокойно го затвори и излезе, а ние останахме, поразени от хладнокръвието му. Жена ми се ядосваше най-много на това, че нищо не беше в състояние да го изкара от кожата му или да го накара да почувствува срам от подлостта си.

— Скъпа моя — казах аз, защото чувствувах нужда да успокоя разгорелите се у всички нас страсти, — не бива да се учудваме, че лошите хора не притежават чувство за срам; те се изчервяват само когато ги обвиняват в нещо добро, а пороците ги карат да тържествуват.

Грехът и Срамът (така се разказва в една алегория) някога били приятели и в началото вървели ръка за ръка. Но не след дълго този съюз се оказал неудобен и за двете страни: Грехът често причинявал безпокойство на Срама, а Срамът пък издавал тайните замисли на Греха. Те все се карали и накрая решили да се разделят завинаги. Грехът смело продължил пътя си, като се стремил да настигне Съдбата, която шевствувала пред него в образа на палач; тъй като Срамът бил по природа стеснителен, върнал се назад при Добродетелта, която още в началото на пътешествието си те били оставили зад себе си. Ето защо, деца мои, когато човек затъне в блатото на порока, срамът го напуска и се връща назад, за да опази малкото добродетели, които все още съществуват.

Шестнадесета глава

Пускаме в ход хитростта си, но тя се натъква на още по-голяма хитрост от нашата

Не знам как се чувствуваше София, но останалите членове на семейството бързо се примириха с отсъствието на мистър Бърчел и се утешаваха в компанията на младия земевладелец, чиито посещения бяха зачестили и ставаха все по-продължителни. При все че не успя да осигури на дъщерите ми столични увеселения, както възнамеряваше, той използваше всяка възможност да им създаде онези скромни, развлечения, които нашият уединен живот позволяваше. Обикновено идваше сутрин и докато двамата със сина ми работехме навън, той седеше с дамите у дома и ги развличаше с разкази за столичния живот, който познаваше до най-малки подробности. Можеше да преразкаже най-новите сплетни от театралния свят, както и всички каламбури на най-известните столични шегаджии, дълго преди да са издадени в сборниците за шеги. В интервалите между разговорите той учеше дъщерите ми да играят пике или караше двамата малчугани да се боксираат, за да се „наострят“, както сам се изразяваше: впрочем ние бяхме така заслепени от желанието си да стане наш зет, че не обръщаме внимание на несъвършенствата му. Би било справедливо да отбележа, че жена ми му поставяше хиляди капани, или, меко казано, използваше цялото си изкуство да възхвалява достойнствата на дъщеря си. Сладките за чая бяха препечени и хрупкави, защото ги е пекла Оливия; виното от цариградско грозде е станало хубаво само благодарение на това, че Оливия е брала плодовете; именно нейните пръсти придаваха тази нежна зеленина на туршията, а пудингът е станал толкова вкусен, защото Оливия е подбрала съчетанието на подправките по свой вкус. След това бедната жена започваше да говори колко хубава двойка са мистър Торнхил и Оливия и ги караше да застанат един до друг, за да види кой от двамата е по-висок. Тези хитрини, които тя считаше за неразгадаема тайна, а всъщност бяха очевидни за всички, доставяха огромно удоволствие на нашия благодетел и всеки ден той даваше все нови и нови доказателства за своята страст; вярно е, че тя все още не го беше накарала да направи официално предложение за женитба, но всички ние го очаквахме всеки момент, а това, че младият човек бавеше предложението си, приписвахме на вродената му стеснителност, а понякога дори и на неговия страх да не би да обиди чичо си. Но скоро се случи нещо, което постави извън всякакво съмнение намерението му да стане член на нашето семейство; жена ми

дори погледна на тази случка като на твърдо обещание.

Когато моята съпруга и дъщерите ми върнали визитата на съседа Фламбъро, те видели портретите на цялото семейство нарисувани от някакъв пътуващ художник, който им взел петнадесет шилинга на човек. Както вече знаете, отдавна съществуваше нещо като съперничество между нашите две семейства — всяко се стремеше да покаже по-добър вкус от другото. Разбира се, нашите духове се развълнуваха от това, че Фламбъро бяха взели явна преднина, ето защо, независимо от всичките ми доводи, а те не бяха никак малко, беше решено и ние да поръчаме портретите си при същия художник. И така, поканих този портретист (какво друго бих могъл да сторя) и сега трябваше да покажем превъзходството на нашия вкус в избора на позите. Що се отнася до портретите на съседите — семейството наброяваше седем души и всеки един беше нарисуван е портокал в ръка, — в тях не личеше нито вкус, нито въображение, да не говорим за композиция! Желанието ни бе да бъдем изобразени в по-блестящ стил и след дълги спорове единодушно се спряхме на голямо платно, където да фигурира цялото семейство в исторически план. Това щеше и да е поевтино, понеже една рамка би била достатъчна за всички, а и далеч по-благородно; в наше време всички семейства, които претендират за изискан вкус, поръчват портретите си в такъв стил. Беше ни трудно обаче да подберем исторически сюжет, който би подходил на всички едновременно, затова решихме всеки един от нас да избере своя любим исторически герой. Жена ми пожела да бъде изобразена като Венера, а живописецът беше помолен да не пести диамантите в корсажа и косите. Двете ни момченца трябваше да представляват купидони от двете й страни, а аз, облечен в свещенически одеяния, трябваше да й подавам книгите си, написани по повод на уистънския диспут. Оливия щеше да представлява амазонка сред цветя, държаща камшик и нагласена в зелено наметало, богато украсено със златни ширити. София трябваше да бъде облечена като овчарка, заобиколена с толкова овце, колкото художникът се съгласеше да нарисува за същата цена. Мозес пък натруфиха с шапка с бяло перо.

Вкусът ни така очарова младия земевладелец, че той пожела да бъде включен в семейния портрет като Александър Велики, седнал в нозете на Оливия. Изтълкувахме желанието му като най-недвусмислено

намерение да се сроди с нашето семейство и, разбира се, не можахме да му откажем. Художникът започна работа и тъй като рисуваше усърдно и бързо, картината беше завършена за по-малко от четири дни.

Платното беше огромно и трябва да признаем, че художникът не бе жалил боята, за което бе възнаграден с щедри хвалебствия от страна на жена ми. Всички останахме изключително доволни от неговата работа, но един досаден факт, за който не бяхме помислили, преди картината да бъде завършена, ни огорчи извънредно много. Платното беше толкова голямо, че в цялата къща нямаше подходящо място за него. Как бяхме пропуснали да се съобразим с това съществено обстоятелство, остава пълна загадка. Едно беше ясно — бяхме допуснали нехайство.

Картината не можеше да мине през нито една врата и ето че вместо да задоволи нашето честолюбие, тя стоеше подпряна на стената в кухнята, точно където художникът беше опънал платното, за да рисува, и това даваше повод за какви ли не шеги сред съседите ни. Едни я сравняваха с дългата лодка на Робинзон Крузо — твърде голяма, за да може да бъде преместена до брега; други твърдяха, че тази картина прилича повече на макара в бутилка; някои се чудеха как би могла да мине през вратата навън, но удивлението им как е била вкарана вътре беше наистина неизразимо.

Портретът обаче будеше не толкова насмешка, колкото злословия. Твърде голяма беше честта, оказана ни от земевладелеца, та да не предизвика завистта на съседите. Шепнешком се разнасяха скандални сплетни за нас, а онези, които се представяха за наши приятели и идваха да ни съобщават какво говорят враговете ни, постоянно нарушаваха нашето спокойствие. Опровергавахме всички клюки, но както е известно, възраженията пораждат още повече сплетни.

Отново свикахме домашен съвет — как да обезоръжим злобата на нашите врагове? И изработихме план, който бе прекалено хитър, за да ми допадне напълно. Ето в какво се състоеше той: тъй като главната ни цел беше да разберем дали мистър Торнхил има сериозни намерения, жена ми се натовари с мисията да го изпита, като уж поиска съвета му за кого да омъжи по-голямата ни дъщеря. Ако това се окажеше недостатъчно, за да направи предложение, решихме да го сплашим с евентуален съперник. Никога не бих дал съгласието си за последната маневра, ако Оливия не ми беше обещала най-тържествено, че ако

земевладелецът не се съгласи да я вземе за жена, тя ще се омъжи за онзи, когото ние изберем за негов съперник. Такъв беше нашият план и въпреки че не се противопоставях достатъчно силно на неговото изпълнение, не го одобрявах напълно.

И ето че следващия път, когато мистър Торнхил ни посети, момичетата се постараха да не му се появяват пред очите и да дадат възможност на майка си да осъществи замисления план; разбира се, те се оттеглиха в съседната стая, откъдето можеха да подслушват целия разговор. Жена ми изкусно го започна със забележката, че една от дъщерите на съседа Фламбъро е на път да се омъжи щастливо за мистър Спанкър. Гостът се съгласи. Ето на, продължи жена ми, всяка девойка, която има хубава зестра, винаги може да си намери добър съпруг.

— Но бог да е на помощ на онези, които си нямат нищичко. Кому е нужна красота, мистър Торнхил? Кому в наши дни е нужна добродетел или всички онези достойнства, които възхваляваме? Не каква е невестата, а какво притежава тя — ето от какво се интересуват хората сега!

— Госпожо — отвърна той, — не мога да не оценя правилността и оригиналността на вашата забележка и ако бях крал, всичко щеше да бъде по другояче. Това би било щастливо време за девойки без зестра, а най-напред бих се погрижил за вашите дъщери.

— Ах, господине — възкликна жена ми, — вие, разбира се, се шегувате; впрочем, ако аз бях кралица, щях непременно да зная къде да намеря съпруг за по-голямата си дъщеря. Но понеже вече заговорихме за това, бих желала да ви попитам, мистър Торнхил, не можете ли да ми препоръчате подходящ жених за нея? Тя е вече на деветнадесет години, красива и образована девойка и според моето скромно мнение не е лишена от някои природни дарби.

— Госпожо — рече той, — ако трябваше да избирам, бих се постарал да намеря такъв човек, който притежава всички достойнства, за да направи един ангел щастлив; човек разумен, богат, с изискан вкус и открито сърце — ето какъв трябва според мен да бъде женихът, достоен за вашата дъщеря.

— О, господине — каза тя, — познавате ли такъв човек?

— Не, госпожо — отвърна той, — невъзможно е да се намери човек, достоен да стане неин съпруг; тя е твърде голямо съкровище, за

да бъде притежание на един мъж; тя е богиня. Кълна се, че говоря това, което мисля: тя е ангел.

— Ах, мистър Торнхил, вие ласкаете моето бедно момиче. Впрочем чудим се дали да не я дадем за жена на един от вашите арендатори, чиято майка почина наскоро и който сега има нужда от домакиня в дома си. Та вие го познавате — става дума за фермера Уилямс. Той притежава нещичко, мистър Торнхил, и няма да я умори от глад. Вече няколко пъти ѝ прави предложение (а това беше самата истина). Но, господине — завърши тя монолога си, — бих била радостна да получа одобрението ви за този избор.

— Как, госпожо! — отвърна той. — Да одобря подобен избор? Никога! Как? Да пожертвуваш толкова красота, ум и доброта за същество, което не би оценило такава щастие! Извинете ме, но никога не ще одобря подобна несправедливост. Имам причини за това.

— Причини, господине? — подхвана Дебора. — Ако вие имате причини, то тогава всичко се променя. Но позволете да попитам — какви са вашите причини?

— Извинете, госпожо — отвърна той, — те са скрити, твърде надълбоко — при тези думи той сложи ръка на сърцето си — те са погребани тук и аз не мога да ви ги разкрия.

Той си отиде и на общ семеен съвет дълго си блъскахме главите как да разбираме тези признания на най-деликатни чувства. Оливия виждаше в тях признаци на възвишена страст, но аз не бях такъв оптимист: струваше ми се, че тук мирише повече на любов, отколкото на женитба; но както и да е, решихме да следваме плана относно фермера Уилямс, който ухажваше дъщеря ми, откакто бяхме пристигнали в този край.

Седемнадесета глава

Трудно е да се намери такава добродетел, която би устояла на продължителни и сладостни съблазни

Тъй като желях единствено щастието, на дъщеря си, постоянството на мистър Уилямс, човек с прилично състояние, благоразумен и откровен, ме радваше. Не бяха нужни много усилия, за

да се възпламени старата му страст; на втората или третата вечер двамата с мистър Торнхил се срещнаха у дома и известно време си разменяха яростни погледи. Впрочем фермерът Уилямс си беше изплатил арендата и не се страхуваше от гнева на земевладелеца. Оливия пък от своя страна великолепно играеше ролята на кокетка, ако начинът, по който обикновено се държеше, можеше да се нарече игра, а не истинска същност, и показваше най-нежни чувства към своя нов поклонник. По всичко личеше, че мистър Торнхил беше съвсем обезсърчен от нейното явно предпочитание и след малко се оттегли с мрачен и замислен вид. Трябва да призная, че бях смутен от голямата болка, която изпитваше, и се удивлявах защо не сложи край на страданието си, като признае своите чувства. Впрочем колкото и голяма да беше неговата болка, тя не можеше да се сравнява с мъката на Оливия. След всяка подобна среща между нейните поклонници, а те се виждаха често, тя се уединяваше и се отдаваше изцяло на скръбта си. В такова състояние я заварих една вечер, след като преди това тя дълго време се бе държала привидно весело.

— Сега виждаш, дете мое — казах аз, — че всички надежди, които си хранила по отношение на чувствата на мистър Торнхил, са били една мечта. Той допуска съперничеството на човек много по-несъвършен от него, при все че би могъл да получи ръката ти, като открито ти направи предложение.

— Имате право, татко — отвърна тя, — но знам със сигурност, че той има сериозна причина за мълчанието си. Искреността на неговите думи и погледи ме убеждават в неговото благородно положение към мен. Ще мине съвсем кратко време и аз се надявам всички ще видят благородството на чувствата му, които ще ви убедят, че моето мнение за него е по-правилно от вашето.

— Скъпа моя Оливия — възразих аз, — всички уловки, които използвахме досега, за да го накараме да признае чувствата си, бяха измислени от самата теб, ето защо нямаш ни най-малък повод да ме обвиниш, че съм те ограничавал по някакъв начин. Но, мила моя, не трябва да мислиш, че ще продължавам да гледам как правиш за смях честния човек заради твоята несподелена страст. Давам ти какъвто искаш срок, за да накараш въображаемия си поклонник да се обясни, но ако до изтичането на това време той остане все така равнодушен, ще

настоявам честният фермер Уилямс да бъде възнаграден за своето постоянство. Честното име, което съм пазил цял живот, ме задължава да постъпя по този начин, а бащинската ми нежност не ще повлияе на твърдостта, присъща на всеки благороден човек. И така, определи деня и нека той бъде толкова далечен, колкото ти желаш, а в това време се погрижи мистър Торнхил да узнае точно датата, на която възнамерявам да дам ръката ти на друг. И ако той наистина те обича, разумът ще му покаже единствения начин, по който трябва да действа, за да не те загуби завинаги.

Тя не можеше да не признае справедливостта на думите ми и с готовност обеща да се омъжи за фермера Уилямс, ако другият се окаже безчувствен. При първия удобен случай, в присъствието на мистър Торнхил, определихме деня, в който ѝ предстоеше да се венчае за неговия съперник — това трябваше да стане след един месец.

По всичко личеше, че трескавото развитие на нещата разтревожи още повече мистър Торнхил, но аз се безпокоях за душевното състояние на Оливия. Жестоката вътрешна борба между благоразумието и страстта съвсем изчерпа жизнеността ѝ и тя използваше всяка възможност, за да се скрие от очите на хората и да ридае в самота. Измина една седмица, а мистър Торнхил не полагаше никакви усилия, за да попречи на сватбата.

През следващата седмица той беше не по-малко нежен от преди, но все още нищо не казваше. На третата съвсем прекъсна посещенията си у дома. Дъщеря ми обаче не проявяваше никакво нетърпение и напротив на очакванията ми духът ѝ бе завладян от меланхолично спокойствие, ето защо приех това спокойствие за знак, че се е примирила със съдбата си. Що се отнася до мен, от сърце се радвах на мисълта, че отсега нататък дъщеря ми ще живее в доволство и мир, и често я хвалех за това, че е предпочела истинското щастие пред светската суета.

Една вечер, четири дни преди предполагаемата сватба, цялото семейство се беше събрало около топлото огнище; разказвахме си спомени и крояхме планове за бъдещето, като правехме всевъзможни проекти и се смеехме на собствените си шуротии.

— Е, Мозес — възкликнах аз, — скоро ще пируваме на сватба, момчето ми. Как мислиш, какво е състоянието на нещата в нашия дом?

— Според мен всичко се развива много добре. Тъкмо си мислех, че когато сестричката ми Ливи стане жена на добрия Уилямс, ще можем безплатно да използваме неговата преса и бъчвите му за пиво.

— Прав си, Мозес — възкликнах аз, — а пък той ще ни весели с песента „Смъртта и жената“*.

[* Старинна народна песен. — Б.пр.]

— Той научи Дик на тази песен — отвърна Мозес. — Мисля, че момчето я пее много добре.

— Така ли? — възкликнах аз. — Хайде да я чуем. Но къде е Дик? Нека не се срамува и ни попее.

— Братчето ми Дик — отвърна Бил, най-малкият ми син — току-що излезе със сестра ни Ливи; но фермерът Уилямс ме научи на две песни, които ей сега ще ви изпея, татко. Коя предпочитате — „Умиращия лебед“* или „Елегия за смъртта на едно бясно куче“**?

[* Народна песен. — Б.пр.]

** Това стихотворение на Голдсмит и досега се изучава в училищата в Англия. Било е написано по повод паническият страх, обхванал жителите на Лондон от бесни кучета — случай на масова психоза, наблюдаван нееднократно в онези времена. — Б.пр.]

— Разбира се, елегията, детето ми — отвърнах аз. — Не съм я слушал ни веднаж. Скъпа Дебора, както знаеш, тъгата пресушава гърлото: няма ли да ни предложиш бутилка от твоето прекрасно вино, за да се разтушим? Напоследък съм проливал толкова сълзи над всевъзможни елегии; че и този път не ще издържа, ако нямам пред себе си чаша с живителна влага. А ти, миличка Софи, вземи китарата и пораздвижи с пръсти струните, докато брат ти пее.

Елегия за смъртта на едно бясно куче

Ухо надайте, мили хора,
песен за вас запявам;
и ако кратка ви се стори,
за дълга тя не става.

Знам в Излингтън мъж превъзходен
и чул съм от мнозина,

че той живот набожен водел,
щом в църквата намине.

Сърце добро той притежавал,
другар и враг обичал;
риза на ближния си давал,
щом сутрин се обличал.

В същия град живял пес харен
сред другите подобни
кутрета, хрътки, помияри
и псета долнопробни.

С мъжа дружали отначало,
ала при спор внезапен
от нещо псето побесняло
и бил мъжът ухапан!

От улицата долетели
съседи и познати;
побъркало се е, твърдели,
такъв добряк да хапе.

Било това жестока рана
и потвърждавал всеки,
че кучето е побесняло
и ще умре човека.

Но скоро чудо невидяно
заблудите огряло:
човекът оздравял и станал,
а кучето умряло.

— Браво, Бил, ти си добро момче! Много трагична елегия! Хайде,
деца, нека прием за здравето на Бил и нека някой ден стане епископ!

— Пия за това от все сърце — възкликна жена ми. — И ако

проповядва така добре, както пее, ще бъда спокойна за него. Има на кого да се метне — всичките ми роднини по майчина линия бяха добри певци. В родния ми край дори имаше поговорка: „Бленкинсопови са кривогледи и с двете очи, Хъгинсонови са толкова слаби в гърдите, че не могат да духнат и свещ, всички Грогръмсови са великолепни певци, а Марджорамови — отлични разказвачи“.

— Трябва да призная — намесих се и аз, — че и най-простонародната песничка ми доставя по-голямо удоволствие, отколкото която и да е модна високопарна ода и всички други творения, дето ни слисват с една-единствена строфа — съчинения, които хем презираме, хем хвалим. Подай една чаша на брат си, Мозес. Огромната грешка на всички автори на елегии се състои в това, че изпадат в отчаяние от скръб, която едва ли би докоснала сърцето на някой разумен човек. Някаква дама изгубила маншона, ветрилото или кученцето си, а глупакът поет бърза да облече в рими тази беда.

— Може би такава е модата в областта на възвишената поезия — обади се Мозес, — но песните, които звучат в парка Ранела*, са ни близки и са композирани по един и същ начин: Колин среща Доли и двамата подхващат разговор; той ѝ носи армаган от панаира — шнола за коса, а тя му подарява китка цветя; след това се отправят към църквата и съветват всички млади нимфи и ергени да отидат под венчило колкото е възможно по-скоро.

[* През 1742 г. в Челси, квартал в Лондон, бил създаден увеселителен парк, където се устройвали концерти. Той бил разположен на мястото на резиденцията на лорд Ранела. — Б.пр.]

— Прекрасен съвет! — възкликнах аз. — Казват, че никъде другаде той не звучи така уместно, както в този парк; там не само ще те увещават да се ожениш, а ще ти предложат и жена. Това би трябвало да е великолепен пазар, момчето ми — казват ти от какво имаш нужда и ти предоставят необходимата стока.

— Вярно, скъпи татко — отвърна Мозес, — казват, че в Европа има два такива пазара за невести: Ранела в Англия и Фонтарабия в Испания. Испанският пазар е отворен веднаж в годината, докато тук можеш да се снабдиш с невеста, когато си поискаш.

— Имаш право, момчето ми — съгласи се с готовност майка му. — Никъде няма такива жени, каквито могат да се намерят в нашата стара

Англия.

— И никъде жените не въртят така мъжете си, както в нашата стара Англия — прекъснах я аз. — Съществува поговорка, че ако се построи мост през морето, всички дами от континента ще се стекат в Англия да се поучат от жените ни, защото като тях няма в цяла Европа. Хайде, Дебора, живот мой, няма ли да извадиш още една бутилка? А ти, Мозес, изпей ни някоя хубава песен. Слава на бога, че ни дарява със спокойствие, здраве и доволство. В момента се чувствавам по-щастлив от който и да е монарх на земята. Та нима той има толкова уютно огнище, нима е заобиколен с толкова прелестни лица? Не, Дебора, дори и да стареем, залезът на нашия живот обещава да бъде щастлив. Нищо не е опетнило съвестта на прадедите ни, а и ние ще оставим след себе си честно и добродетелно потомство. Докато сме живи, те ще бъдат нашата опора и нашето щастие на този свят, а когато умрем, ще предадат неопетнена честта на рода ни на нашите потомци. Хайде, синко, подхвани някоя песен, а ние ще ти пригласяме. Но къде е моята скъпа Оливия? Нейният ангелски глас звучи най-сладко в семейния ни хор.

Едва бях произнесъл последните думи, и Дик се втурна в стаята.

— Татко! Тя избяга от нас! Избяга от нас, сестричката ми Ливи избяга завинаги!

— Избяга ли, момче?

— Да, замина с пощенската кола, придружена от двама господи. Единият я целуна и й каза, че ще умре за нея, а тя много плака и искаше да се върне, но той отново започна да я убеждава и тя седна в колата с думите: „Ах, бедният ми татко! Какво ли ще стори, като разбере, че съм се погубила!“

— Ето какво, деца мои — извиках аз, — сега вървете и оплаквайте съдбата си, защото никога повече не ще изпитаме радост. И нека небето го изгори със своята всемогъща ярост, него и целия му род! Да похити детето ми! Не, той не ще избегне отмъщението на небето, защото отне моята невинна гълъбичка, която водех по праведния път! Тя беше толкова чиста! Не, не ще има повече щастие за нас на земята! Вървете, деца мои, вървете и оплаквайте, безчестната си съдба, защото сърцето ми е разбито!

— Татко! — извика синът ми. — Нима това е твоята сила?

— Сила ли, сине? Да, той ще изпита моята сила. Донесете ми

пистолетите... Ще преследвам този предател... Ще го преследвам! Нищо, че съм стар, той ще се убеди, че още мога да жилия... Ах, този злодей! Този коварен злодей!

Пистолетите бяха вече в ръцете ми, когато бедната ми жена, която бе успяла да запази повече спокойствие, се хвърли на врата ми.

— Любими съпруге! — извика тя. — Библията — ето единственото оръжие, което можеш да държиш в старите си ръце сега. Разтвори я, любов моя, и превърни мъката в търпение, защото дъщеря ни подло ни измами.

— Наистина, татко мой — продължи синът ми след кратко мълчание, — такава неистова ярост не ви подхожда. Вместо да утешите мама, вие я правите още по-нещастна. Не прилича на достопочтения ви сан да проклинате и най-злия си враг; не бива да правите това, дори той да е най-големият злодей на земята.

— Нима го прокълнах, момчето ми? Наистина ли?

— Да, татко, прокълнахте го два пъти.

— Тогава нека небето прости и на мен, и на него. Синко, сега виждам, че единствено божието милосърдие може да ни научи да благославяме враговете си. Да бъде благословено името Му за всичко добро, което ни е дарил, и за всичко, което ни е отнел. Само знайте... знайте, че е безмерно отчаянието, изтръгнало сълзи от старите ми очи, които не са плакали от години. Детето ми — да похити скъпото ми гълъбче! Проклет да... Нека Бог ми прости! Но какво исках да кажа? Спомняш ли си, скъпа, колко беше добра и прелестна тя? Та нали до този зловещ миг цялата ѝ грижа се състоеше в това да ни доставя щастие? По-добре да беше умряла! Но тя избяга, честта ни е опетнена и отсега нататък не ще мога да бъда щастлив на този свят. Но, момчето ми, ти си видял как са заминали — може би той я е отвел насила? Ако е така, то тя е невинна!

— Ах, не, татко! — възкликна момчето. — Той само я целуна и я нарече свой ангел, а тя се обля в сълзи, облегна се на ръката му и след това бързо потеглиха.

— Неблагодарно същество! — промълви жена ми през сълзи. — Да постъпи така с нас, които винаги сме я обичали и в нищо не сме я ограничавали. Жалка уличница — да напусне родителите си ей така, без причина. Тя ще те вкара без време в гроба, а много скоро ще те

последвам и аз.

Ето така, в горчиви сълзи и безполезни изблици на чувства, прекарахме първата нощ, която вещаеше цяла верига от бедни. Впрочем реших да намеря този предател където и да е и да изоблича неговата подлост. На другата сутрин, по време на закуска, ние остро почувствувахме отсъствието на нашето бедно момиче, защото по-рано тя носеше радост и веселие на трапезата. Както и преди, жена ми се опита да облекчи страданието си с упречи.

— Никога — извика тя, — никога тази негодница, която опозори семейната ни чест, не ще престъпи смирения праг на този дом. Никога повече не ще я нарека моя дъщеря. Не! Нека тази уличница живее със своя долен съблазнител: тя ни опозори, но никога повече не ще ни измами.

— Жено — казах аз, — не бъди толкова жестока. Аз се гнуся от нейния грях не по-малко от теб. Но този дом и моето сърце ще бъдат винаги отворени за бедната каеща се грешница, ако тя пожелае да се завърне. И колкото по-скоро се отвърне от греха, толкова по-любезно ще я посрещна. Дори и най-добрите могат да сгрешат поради неопитност, да се поддадат на сладки думи и да бъдат прелъстени от великолепие, което не са срещали досега. Първото прегрешение е резултат на простодушие, а всички останали са деца на порока. Да, да, нещастницата винаги може да намери приют в моето сърце и в този дом, каквито и да са греховете ѝ. Отново ще се вслушвам в музиката на нейния глас, отново ще я притискам с обич до гърдите си, ако в сърцето ѝ се пробуди разкаяние. Синко, донеси ми Библията и расото! Ще я последвам, където и да се намира; ако не мога да я спася от позора, не ще допусна да потъне в прегрешения.

Осемнадесета глава

Бащата потегля на път, за да върне дъщеря си към добродетелта

При все че детето не можа да опише външността на мъжа, който беше настанил сестра му в пощенската кола, подозренията ми паднаха изцяло върху младия земевладелец, който се славеше с подобни приключения. Ето защо аз се отправих към замъка Торнхил, решен да го

разоблича, и ако е възможно, да отведе дъщеря си. Но по пътя срещнах един от моите енориаши. Той ми каза, че е видял млада дама, която приличала на дъщеря ми, в една пощенска кола с някакъв джентълмен и по неговото описание лесно разпознах мистър Бърчел. Колата, добави той, се движела със светкавична бързина. Но аз не му повярвах, продължих пътя си и като пристигнах, поисках веднага да видя младия земевладелец, независимо от ранния час. Скоро той се появи съвършено несприинудено; по всичко личеше, че новината за бягството на дъщеря ми го порази като гръм — закле се в честта си, че за първи път чува за това събитие. Не ми оставаше нищо друго, освен да се откажа от предишните си съмнения и да ги насоча изцяло към мистър Бърчел; изведнаж си спомних, че в последно време често го бях виждал да разговаря с дъщеря ми. А като прибавим и случайно срещнатия свидетел, вече нямаше никакво съмнение кой е извършил злодейството: по думите на този свидетел двамата с дъщеря ми се били отправили към лековитите извори на около тридесет мили отгук, където се стичаше много народ. Бях в такова състояние на духа, в каквото човек е по-склонен да действа прибързано, отколкото да използва разума си; ето защо дори и не помислих, че може да съм попаднал на подставено лице, което е имало за цел да ме заблуди, и тръгнах да търся дъщеря си и нейния съблазнител там, накъдето ме упътиха. Вървях с убеждението, че съм на прав път, и питах за тях когото видех, но не получих никакви сведения, докато не влязох в града. Там срещнах човек на кон, в когото разпознах един от компанията на нашия земевладелец, и той ме увери, че ако продължа още тридесет мили и посетя конните надбягвания, непременно ще настигна бегълците, тъй като предишната вечер ги бил видял на танци, където дъщеря ми обрала всички лаври с изкуството си. Рано на другия ден аз се отправих към мястото на надбягванията и пристигнах там около четири часа следобед. Блестящото общество, което заварих, с настървение преследваше една-единствена цел — да се забавлява; колко различна беше моята задача — да върна собственото си дете към добродетелта! По едно време ми се стори, че наблизо се мярна фигурата на мистър Бърчел, но той като че ли се ужаси от нашата среща и когато се приближих, се смеси с тълпата, така че повече не го видях.

Тогава си помислих, че е безсмислено да продължавам

преследването, и реших да се завърна у дома, при моето бедно семейство, което се нуждаеше от подкрепата ми. Но душевните възбуждения и физическа умора си бяха казали думата и още преди да бях пристигнал на мястото на надбягванията, почувствувах, че се разболявам от треска. Това беше още един неочакван удар, тъй като се намирах на повече от седемдесет мили от къщи. Трябваше да спра в една малка странноприемница край пътя и там, в това убежище за пестеливостта и нищетата, бях принуден да лежа и търпеливо да чакам оздравяването си. Така кретах близо три седмици, но накрая природната ми издържливост надделя над болестта; сега пък нямах пари да заплатя за престоя си. Това обстоятелство сигурно щеше да доведе до нов пристъп на треска, ако в странноприемницата не беше спрял да се подкрепи някакъв пътник. Спасителят ми се оказа не някой друг, а нашият състрадален търговец на книги* от „Сейнт-Пол-Чърчърд“**, автор на много книжки за деца. Твърдеше, че е приятел на децата, но всъщност беше приятел на цялото човечество. Едва скочил от коня, той вече бързаше да потегли отново: както винаги беше зает с извънредно важни дела — този път бе тръгнал да събира материали за своята бъдеща книга, посветена на някой си мистър Томас Трип. Веднага познах червендалестото и пъпчиво лице на този добряк, тъй като беше издавал трудовете ми против защитниците на многобрачието; ето от кого заех малко пари, които щях да му върна веднага щом си пристигнех у дома. Като напуснах странноприемницата, отново почувствувах слабост и реших да вървя бавно към къщи и да не изминавам повече от десет мили на ден.

[* Става дума за известния издател и търговец Нюбъри, който неведнаж е авансирал Голдсмит. Б.пр.]

[** „Сейнт-Пол-Чърчърд“ е улица в центъра на Лондон, близо до катедралата „Свети Павел“. — Б.пр.]

Почти бях възвърнал здравето си и душевното си равновесие и сега проклинах гордостта си, която ме бе накарала да не се покоря на съдбата. Човек не знае на какво е способен, докато не го сполети беда; гледани отдолу, върховете на нашите амбиции изглеждат бляскави, но когато започнем да се изкачваме към тях, на всяко стъпало пред нас се открива нова и все по-мрачна картина на скрити разочарования; а като се спускаме от висотите на блаженството, колкото мрачна и унила да

изглежда отгоре долината на бедите, заетата ни с дейност мисъл, все още настроена за радости, на всяка крачка открива по нещо приятно, което я радва. И най-тъмните предмети засияват при нашето приближаване и зорът на душата се приспособява към окръжаващия ни мрак.

След като бях вървял близо два часа, забелязах някаква каруца пред себе си и реших да я догоня на всяка цена. Когато се изравних с нея, оказа се, че това беше фургон на пътуващи комедианти, който превозваше декори и други необходими неща за предстоящото театрално представление в съседното село.

С фургона пътуваха кочияшът и един член на трупата, останалите трябваше да пристигнат на другия ден. Пословицата гласи: „С добър спътник пътят е по-къс“ и аз побързах да захвана разговор с бедния комедиант; някога и аз притежавах артистични способности, ето защо заговорих за театър с обичайната си непринуденост; тъй като вече се бях доста отчуждил от театралния живот, попитах кои от авторите, които в наше време пишат за сцената, могат да се сравняват с такива драматурзи като Драйдън* и Отуей**.

[* Драйдън, Джон (1631–1700) — английски писател, един от представителите на английския класицизъм. — Б.пр.]

[** Отуей, Томас (1652–1685) — английски драматург от периода на Реставрацията. Голдсмит е бил измежду най-ентузиасираните му поклонници. — Б.пр.]

— Според мен, господине — извика актьорът, — едва ли някой от нашите съвременни съчинители ще се почувствува поласкан от такова сравнение. Начинът, по който са писали Драйдън и Роу*, господине, отдавна вече не е на мода: нашият вкус се върна с цяло столетие назад; Флетчър**, Бен Джонсън*** и всичко от Шекспир — ето това се гледа в момента.

[* Роу, Микълъс (1674–1718) — английски драматург, последовател на Отуей. — Б.пр.]

[** Флетчър, Джон (1579–1625) — английски драматург, съвременник на Шекспир. — Б.пр.]

[*** Джонсън, Бен (ок. 1573–1637) — най-големият английски драматург измежду съвременниците на Шекспир. — Б.пр.]

— Как! — извиках аз. — Нима е възможно днешната публика да

изпитва удоволствие от тези старинни изрази, остарели шеги и чудовищни герои, с които изобилствуват творбите на споменатите от вас писатели?

— Господине, — отвърна събеседникът ми, — публиката не обръща внимание на такива неща като език, хумор, герои — това не я засяга; хората идват при нас, за да се развличат, и са истински щастливи, когато гледат някоя пантомима, подписана с авторитетното име на Джонсън или Шекспир.

— В такъв случай — извиках аз, — трябва да се предполага, че съвременните драматурзи подражават не толкова на природата, колкото на Шекспир?

— Право да ви кажа, господине — отговори събеседникът ми, — мисля, че те на нищо не подражават, а и публиката не иска това от тях. Тя не се интересува от съдържанието на пиесата: неочакваните реплики и театралните пози — ето какво извиква овации! Спомням си една пиеса без никаква шега, която предизвика всеобщ възторг благодарение на подмигванията и кълченето на актьорите, а друга беше спасена само поради това, че един от героите получи колики на сцената. Не, господине, съчиненията на Конгрийв* и Фаркар** са твърде остроумни, за да се харесат на днешната публика; героите в нашите пиеси говорят много по-просто.

[* Конгрийв, Уилям (1670–1729) — английски драматург, един от представителите на комедията на нравите в Англия. — Б.пр.]

[** Фаркар, Джордж (1678–1707) — голям английски комедиограф от периода на Реставрацията. — Б.пр.]

Междувременно фургонът беше пристигнал в селото; очевидно селяните бяха вече чули за нас и излязоха да позяпат, защото, както беше забелязал спътникът ми, пътуващите актьори имат повече зрители извън театралния салон, отколкото в него. Не мислех, че моята поява в такова общество би била непристойна, докато не забелязах заобиколилата ме тълпа, затова бързо се скрих в първата кръчма, която попадна пред очите ми. Когато ме въведоха в общата стая, към мен се приближи някакъв изящно облечен джентълмен и ме попита дали не съм капеланът на трупата, или само съм облякъл костюм, който да съответствува на ролята ми в представлението. Като му обясних как стоят нещата и заявих, че нямам никакво отношение към трупата, той

прояви любезност и ни покани двамата с актьора на чаши пунш, а докато пиехме, разгорещено и с увлечение говореше за политика. Предположих, че пред мен седи най-малко член на парламента. Това мое мнение се затвърди още повече от факта, че след като попита съдържателя какво може да ни предложи за вечеря, той настойчиво започна да ни кани да вечеряме в неговия дом; накрая ние отстъпихме пред упоритите му молби и приехме поканата.

Деветнадесета глава

Описание на една личност, недоволна от сегашното правителство и загрижена за гражданските ни свободи

Тъй като каретата не беше готова, нашият нов познат ни предложи да повървим до дома му, разположен недалеч от селото, и скоро ние пристигнахме в една от най-великолепните къщи, които бях виждал в този край. Той ни въведе в стая, обзаведена с изящни и модерни мебели, и излезе, за да даде разпореждания за вечерята. Моят приятел, актьорът, ми намигна и забеляза, че ни е провървяло. Стопанинът скоро се завърна с няколко дами, облечени неглиже, по домашни роби; сервираха ни изискана вечеря и около трапезата се завърза оживен разговор. Нашият гостоприемен домакин, засягаше изключително политически въпроси — той твърдеше, че свободата едновременно възвисява и отравя живота му. Когато слугите вече почистваха масата, той ме попита дали не съм преглеждал последния брой на „Монитор“ и като получи отрицателен отговор, възкликна:

— Как! Вероятно не сте чели и „Одитър“?

— Не, господине — отвърнах аз.

— Странно, много странно — каза домакинът. — А аз чета всички политически издания: и „Дейли“, и „Пъблик“, и „Леджър“, и „Кроникъл“, „Лондон Ивнинг“, „Уайтрюл Ивнинг“, всички седемнадесет списания и още две периодични издания. Какво от това, че се мразят помежду си — аз обичам да ги чета всичките! Свободата, господине, свободата е единственото нещо, с което британците трябва да се гордеят! Кълна се във всичките си мини в Корнуол*, почитам всеки, който се обявява в защита на свободата.

[* Корнуол — полуостров в крайната югозападна точка я Англия. — Б.пр.]

— В такъв случай, господине — рекох аз, — трябва да почитате краля?

— Да — отвърна домакинът, — когато постъпва така, както ние искаме. Но ако продължава в същия дух, както напоследък, ще престана да си блъскам ума над неговите работи*. Нищо не казвам, само си мисля. Бих направил някои неща по-добре от него. Смятам, че кралят няма достатъчно съветници; той би трябвало да приема съвет от всеки, който би желал да го посъветва, и тогава нещата биха се развили по друг начин.

[* Става дума за това, че скоро след възкачването си на престола през 1760 г. крал Джордж III (1738–1820) започнал борба за възстановяването на редица прерогативи на короната. — Б.пр.]

— А пък аз — извиках в отговор — бих изправил подобни съветници на позорния стълб! Дълг на всеки честен гражданин е да подпомага държавното устройство, където е нужно — имам пред вид онази свещена власт на монарха, която от няколко години вече отслабва и губи законното си влияние в държавното управление. А невежите това и знаят — да говорят за свобода; и ако имат някакво влияние в обществото, те най-подло го поставят върху по-тежката страна на везните.

— Как?! — възмути се една от дамите. — Нима доживях да видя такъв подъл, такъв жалък човек, враг на свободата и защитник на тиранията? Свободата, този рядък небесен дар, това скъпоценно притежание на британците!

— Нима е възможно — извика нашият домакин — в наше време да съществуват поборници за робство? Малодушни хора, готови да се отрекат от привилегията на британците? Възможна ли е подобна низост?

— Не, господине — отвърнах аз, — самият аз съм на страната на свободата, този безценен дар на боговете! О, велика свобода, кой ли днешен поет не те е възхвалявал в писанията си! Аз съм за това — всички да бъдат крале! Самият аз да бъда крал! Всички имаме право на трона, всички сме родени равни. Това е моето убеждение и аз го споделям с онези, които наричаме „левелери“*. Те се опитаха да

създадат общност, в която всички да се ползват по равно от свободата. Но уви! — нищо не се получи. Сред тях имаше по-силни и по-хитри, които веднага станаха господари на останалите. Съдете сами: вашият коняр язди конете ви само защото той е по-хитро животно от коня, но някое друго животно, по-силно и по-хитро от него самия, веднага би се покатерило на гърба му. Следователно, доколкото подчинението е заложено в самата природа на човека и едни са родени да командуват, а други да се подчиняват, и следователно съществуването на тиранията е неизбежно, въпросът е дали да търпим тирана около себе си, в същия дом, в същото село, където живеем, или той да се намира по-далеч от нас — например в столицата? Що се отнася до мен, господине, аз изпитвам враждебност и отвращение към физиономията на всеки тиран и колкото той е по-далеч от мен, толкова по-добре. Предполагам, че по-голямата част от човечеството мисли по същия начин и затова е решила да избере един-единствен монарх, като по този начин съкрати броя на тираните и увеличи спасителното разстояние между себе си и тях. А онези, които сами са били тирани преди избирането на един-единствен тиран, са враждебно настроени към властта, защото са най-близо до тази власт и следователно най-остро чувствуват нейния гнет. Ето защо на благородниците е изгодно да отслабват кралската власт по всякакъв начин, понеже колкото по-малка е властта на краля, толкова по-голяма е тяхната собствена сила. И така, те трябва да подронят властта на един тиран, за да възстановят предишния си авторитет. Понякога обстоятелствата са такива, че условията вътре в страната, законите ѝ и настроенятия на имащите — всичко това заедно може да способствува за по-нататъшното отслабване на монархията. На първо място, ако благодарение на условията в нашата държава богатствата се стичат в ръцете на имащите и ги правят още по-богати, техните властолюбиви амбиции растат. Такова натрупване на богатства обаче може да е следствие на друго нещо (както е и в нашата държава) — обогатяването да става не толкова благодарение на развитието на производството вътре в страната, колкото на развитието на търговията с другите страни; такава търговия е по силите единствено на богатите, които в добавка получават и всички приходи от производството на страната и по този начин у нас те ползват два източника, а обогатяване, докато бедните — само един. Ето защо богатствата в държави с развита търговия се стичат

в ръцете на малко хора и с течение на времето такива държави неминуемо се превръщат в аристократични. По същия начин законите на една държава могат да способствуват за натрупването на богатствата в ръцете на избраници: това става в случаи, когато благодарение на тези закони естествените връзки между бедни и богати се скъсат и богатите женихи са предопределени за богати невести, или пък когато образованите хора нямат право да участвуват в управлението на страната, ако не притежават достатъчно състояние, и като резултат на това богатството се превръща в цел, към която всеки мъдър човек трябва да се стреми. Според мен с помощта на подобни способности богатството се съсредоточава в ръцете на малцинството. След това онзи, който е забогатял по един или друг начин и е задоволил своите нужди и прищевки, използва остатъка от имуществото си, за да си купи власт; или, с други думи, той се стреми да постави колкото е възможно повече хора в зависимост от своите собствени желания, като ги избира измежду онези, които са готови — кой поради бедност, кой поради корист — да продадат свободата си и са съгласни за парче хляб да търпят издевателствата на първия тиран, който се случи до тях. Така около всеки богаташ се събират обикновено най-бедни хорица, а държавата, в която богатството е съсредоточено в ръцете на малцина, наподобява картезианската система на световите** — всяко небесно тяло поражда самостоятелни вихри около орбитата си. Впрочем онези, които са съгласни да се движат във вихрите на знатните богаташи, са роби по рождение и принадлежат към най-презряната част на човечеството, хора, които по душа и възпитание са родени да слугуват и познават свободата единствено на думи. Остава обаче една огромна част от хора, които не попадат под влиянието на богаташа, нещо средно между най-богатите и най-презрените — хора, които притежават твърде много, за да се подчинят на знатния си съсед, но не са чак толкова богати, за да се превърнат в тирани. Именно в това средно съсловие на обществото са съсредоточени изкуствата, мъдростта и гражданската доблест. Единствено то е истинският пазител на свободата и само то може с право да носи името „народ“. Понякога по една или друга причина средното съсловие може да изгуби влиянието си в държавата, неговият глас да потъне във виковете на презрените — а това неминуемо ще се случи, ако сметнат за нужно да намалят десет пъти съществуващия

според сегашната конституция имуществен ценз за избирателите, защото по този начин по-голямата част от най-бедните ще бъде включена в системата на държавното управление, а бедните, от своя страна свикнали да се въртят в орбитата на някой от силните на деня, ще тръгнат натам, накъдето им заповядат силните. Ето защо в тази държава средното съсловие трябва свято да пази прерогативите и привилегиите на един-единствен господар, понеже той разделя властта помежду богатите и по този начин отслабва натиска, който силните в този свят упражняват върху средното съсловие под тях. То може да бъде сравнено с град, обсаден от богатите, а краля — с войска, която бърза да се притече на помощ на обсадените. И докато са в опасност, богатите, естествено, ще започнат да предлагат най-изгодни условия на жителите на обсадения град и да ги подмамват със сладки обещания; но победили противника, който ги напада в гръб, стените на града ще се окажат слаби да защитят обсадените. И ако обърнем взор към Холандия, Генуа или Венеция, където законите управляват бедните, а богатите управляват законите, лесно можем да си представим какво ги очаква. Ето защо аз съм за монархията и съм готов да умра за нея, за свещената монархия! Тъй като единственото свещено нещо на тази земя е миропомазаният владетел на своя народ и всяко отслабване на властта му, било то в мирно време или по време на война, е посегателство върху истинските свободи на неговите поданици. Думите „свобода“, „патриотизъм“ и „британци“ вече причиниха достатъчно бели и нека се надяваме, че истинските синове на свободата ще попречат те да се умножат. Срещал съм много от така наречените „борци за свобода“, но всички те бяха тирани в душата си и деспоти в собствения си дом.

[* Левелер — член на радикално демократична групировка, възникнала в Англия през XVII в., която се борела за разширяване на избирателното право и връщане на общинските земи, заграбени от едрите земевладелци. — Б.пр.]

[** Системата на френския философ Декарт (1596–1650). — Б.пр.]

Изведнъж забелязах, че в своята разгорещеност си бях позволил да говоря по-дълго, отколкото изисква добрият тон, а и търпението на нашия домакин, който вече няколко пъти се опитваше да ме прекъсне, се беше изчерпало.

— Как?! — извика той. — Нима съм оказал гостоприемство на

някакъв йезуит*, преоблечен като английски свещеник? Кълна се в каменовъглените си мини в Корнуол, да не се наричам Уилкинсън, ако още сега той не изхвъркне от моя дом!

[* След Реформацията католическите държави много пъти са изпращали в Англия свои тайни агенти от Ордена на йезуитите. — Б.пр.]

Разбрах, че съм отишъл твърде далеч, и го помолих да ме извини за разгорещеността ми.

— Да ви извиня?! — изръмжа в яростта си той. — Вие трябва десет пъти да се извините за принципите си! Как?! Да се откажеш от свободата, от собствеността и, както пише „Газетиър“*, да се оставиш да ти нахлузят дървени селски обувки**? Господине, веднага напуснете този дом или не отговарям за последствията! Господине, настоявам на това!

[* „Газетиър“ — английски вестник, издаван от 30-те години до средата на 90-те години на XVIII в. — Б.пр.]

** Дървените селски обувки се смятали в Англия за символ на нищетата, в която живеело населението на католическите страни. — Б.пр.]

Тъкмо се готвех да повтора извиненията си, когато дочух, че лакеят чука на вратата, и двете дами възкликнаха:

— Гръм да ни удари, ако това не са господарят и господарката!

Оказа се, че през цялото време се бях ползувал от гостоприемството на иконома, който в отсъствието на стопаните пожелал да изиграе ролята на господаря си; и искрено казано, той разсъждаваше за политика като повечето земевладелци в областта. Нищо не можеше да се сравни със смущението ми, когато зърнах истинския стопанин на дома и съпругата му. Трябва да кажа, че като видяха нашата пируваща компания, те се удивиха дори повече от мен.

— Господа! — възкликна истинският стопанин на къщата, като се обърна към мен и моя спътник. — Ние с моята съпруга сме радостни да ви служим, но трябва да ви призная, че тази чест е твърде неочаквана за нас и не ни е възможно да изпълним задълженията си.

Присъствието ни в този дом беше наистина неочаквано, но тяхното появяване ни порази — онемях, като осъзнах нелепостта на положението си. И точно в този миг в стаята влезе не някой друг, а

моята мила мис Арабела Уилмът, същата, която някога трябваше да се омъжи за сина ми Джордж, но, както вече знаете, женитбата се беше разтрогнала. Като ме видя, тя радостно се хвърли в обятията ми.

— Ах, господине! — извика тя. — На каква щастлива случайност дължим вашето неочаквано посещение? Леля и чичо ще бъдат очаровани, като узнаят, че не някой друг, а добрият доктор Примроуз им е дошъл на гости.

Като чуха името ми, възрастният господин и съпругата му се приближиха и най-радушно ме приветствуваха. Те не можаха да скрият усмивката си, като им разказах как се бях озовал в техния дом; а бедният иконом, когото отначало искаха да изгонят, получи прошка, след като се застъпих за него.

Истинските стопани на къщата, мистър Арнълд и съпругата му, започнаха да ме уговарят да им погостувам няколко дни; и тъй като тяхната племенница и моя очарователна ученичка — та нали нейният ум се оформи и разви до известна степен под мое ръководство — се присъедини към молбите им, съгласих се да остана. Отведоха ме да нощувам във великолепна спалня, а на другия ден мис Уилмът пожела да се разходи с мен в парка, оформен по най-модерен начин. След като ми показа всички забележителности, тя сякаш съвсем случайно ме попита кога за последен път съм получил сведения за сина си Джордж.

— Уви, госпожице — възкликнах аз, — скоро ще се навършат три години, откакто сме се разделили, а до мен не е достигнала никаква вест от него! Нямам представа къде може да се намира и не знам дали ще го видя някога и дали щастието ще се завърне при мен. Не, мила моя, никога не ще се върнат онези сладостни минути, които прекарвахме около камината в Уейкфийлд. Моето малко семейство се разпръсна и бедността ни донесе не само нужда, но и безчестие.

При моите думи в очите на добросърдечната девойка се появиха сълзи и като забелязах колко е чувствителна, въздържах се и не й разказах подробности около нашето нещастие. Приятно ми беше обаче да науча, че времето ни най-малко не бе променило чувствата ѝ и че откакто бяхме заминали, тя беше отказала на няколко кандидата. Мис Уилмът продължаваше да ме развежда из обширния парк, показваше ми неговите новости, всевъзможни беседки и алеи и всеки предмет ѝ служеше за повод да зададе някой въпрос във връзка със сина ми. Така

прекарахме първата половина от деня и когато чухме звънеца за обяд, влязохме в къщата. Там заварихме директора на странствуващата трупа, за която вече споменах; той ни беше донесъл билети за пиесата „Каещата се красавица“*, която щеше да се играе същата вечер, а в ролята на Хорацио щяхме да видим някакъв млад човек от благородно семейство, който никога до този момент не се бил появявал на сцена. Директорът разпалено хвалеше новия член на трупата си, като ни уверяваше, че не бил виждал млад актьор, който да дава толкова големи надежди. Актьорското майсторство, говореше той, не се учи за един ден.

[* „Каещата се красавица“ (1703 г.) — трагедия от Никълъс Роу. — Б.пр.]

— Но този млад джентълмен — продължи директорът — е роден за сцена. Гласът му, фигурата му и осанката му са възхитителни! Срегнахме го съвсем случайно по пътя за насам.

Разказът на директора разпали любопитството ни и като се вслушах в молбата на дамите, аз се съгласих да ги придружа на театър, или по-точно в плевника, където се даваше представлението. Семейството на мистър Арнълд беше най-почитаното в околността — ето защо в театъра ни приеха с почести, настаняха ни на първия ред и ние чакахме с нетърпение появата на Хорацио.

Най-после той излезе на сцената и нека онези, които имат деца, си представят какво биха почувствували, ако бяха на мое място и разпознаеха в младия актьор собствения си злополучен син! Тъкмо отвори уста да започне, когато обърна поглед към публиката, забеляза мис Уилмът и мен и застина в нямо вцепенение.

Актьорите зад кулисите се опитваха да го окуражават, защото приписваха мълчанието му на неговата природна стеснителност, но вместо да започне репликата си, той избяга от сцената, облян в сълзи. Не съм в състояние да опиша чувствата си в тази минута, тъй като те се променяха с бързина, която перото ми не може да следва. Точно в този миг гласът на мис Уилмът ме накара да се опомня — бледа и с треперещ глас тя ме молеше да я отведа у дома, при чичо й. Когато пристигнахме, мистър Арнълд, все още неизвестен за нашето необикновено приключение, бе веднага информиран, че младият актьор се е оказал собственият ми син, и тутакси изпрати карета, за да го докара в дома му;

а тъй като Джордж продължавал да се крие зад кулисите, актьорите се принудили да му намерят заместник и скоро синът ми се оказа сред нас. Мистър Арнълд го прие най-радушно, а аз го прегърнах със свойствената си възторженост, понеже никога не съм можел да се преструвам на ядосан, когато не съм. Но в държането на мис Уилмът личеше явно пренебрежение — и все пак аз разбрах, че играе някаква роля. Нейната душа все още не се беше успокоила от неотдашната възбуда, от устата ѝ се отронваха нелепи забележки като от устата на човек, загубил ума си от щастие, и тя самата се смееше на тяхното безсмислие. От време на време крадешком се поглеждаше в огледалото, като че ли се опияняваше от съзнанието за неотразимата си красота, и често задаваше въпроси, без да обръща ни най-малко внимание на отговорите.

Двадесета глава

Историята на един странствуващ философ, който в желанието си да добие нови впечатления загубва спокойствието си

След вечерята мисис Анълд прояви любезност и предложи да изпрати лакеи за багажа на Джордж, което синът ми отначало отклони; но тъй като домакинята ни продължаваше да настоява, Джордж трябваше да признае, че цялото му движимо имущество се състои от една тояжка и една торба.

— И така, сине мой — извиках аз, — когато тръгна от къщи, ти беше беден, а сега се завръщаш отново с празни ръце. Но без съмнение ти си видял много неща?

— Да, татко — отвърна синът ми, — но едно е да търсиш щастие, съвсем друго е да го намериш. Да си призная, напоследък аз се отказах от опитите си да го достигна.

— Господине — възкликна мис Арнълд, — мисля, че разказът за приключенията ви би бил доста занимателен. Неведнъж сме слушали от нашата племенница началото на вашата история и ще ви бъдем много признателни, ако сега я продължите.

— Уверявам ви, госпожо — отвърна синът ми, — че удоволствието, с което ще ме слушате, не ще бъде толкова голямо,

колкото моето, когато ви я разказвам, и все пак едва ли ще намерите някакво приключение в преживелиците ми, защото моят разказ ще бъде повече за това, какво съм видял, отколкото за онова, което съм извършил. Вие знаете колко голяма беше първата беда в моя живот и при все че ме разтърси, тя не сломи духа ми. Аз умея да се надявам както никоой друг. Колкото е по-малко милостива към мен съдбата днес, толкова повече милост очаквам от нея утре; и понеже сега се намирам в най-долната част на нейното колело, всяко негово завъртване може само да ме издигне по-нагоре. И така, в едно прекрасно утро аз се отправих към Лондон, без ни най-малко да се тревожа за утрешния ден, безгрижен като птичките, които чуруликаха над главата ми. Утешавах се с мисълта, че Лондон е тържище, където всяко дарование се забелязва и оценява по достойнство.

Когато пристигнах в столицата, скъпи татко, погрижих се да отнеса препоръчителното писмо, което ми бяхте дали до вашия братовчед, но го заварих в положение, което е нищо не беше по-добро от моето собствено. Както знаете, татко, възнамерявах да постъпя на работа като училищен възпитател и помолих братовчедата си за съвет. Той посрещна плана ми с усмивка, която с право би могла да се нарече сардоническа.

— Е, да! — извика той. — Избрал си нелоша професия, няма що! Самият аз съм бил възпитател в един пансион и нека ме обесят, ако не бих предпочел да стана тъмничар в Нюгейт*! Нямах мира ни денем, ни нощем. Господарят ме тероризираше, господарката ме мразеше заради грозното ми лице, момчетата непрекъснато ме тормозеха и нито за миг не можех да се измъкна навън, където хората се отнасяха учтиво един към друг. Сигурен ли си, че ще можеш да изпълняваш тази служба? Позволи ми да те поизпитам. Учил ли си се някога да вършиш такава работа?

[* Нюгейт — централният затвор за криминални престъпници в Лондон. — Б.пр.]

— Не.

— Тогава не ставаш за възпитател. Умееш ли да разресваш косите на момчетата?

— Не.

— Тогава не ставаш за възпитател. Прекарал ли си едра шарка?

— Не.

— Тогава не ставаш за възпитател. Можеш ли да спиш с още двама в една постеля?

— Не.

— Тогава въобще не ставаш за възпитател. Имаш ли апетит?

— Да.

— Тогава в никакъв случай не ставаш за възпитател! Не, господине, ако търсите лека и благородна професия, главете се за чирак при някой точилари седем години въртете колелото, но в никакъв случай не постъпвайте в училище. Ето какво — продължаваше той, — виждам, че не си от плашливите, пък си и начетен — защо не станеш съчинител като мен, какво ще кажеш? Вероятно в книгите си чел, че талантиливите хора умират от глад. Но аз още сега мога да ти доведа четиридесет свършени некадърници, които живеят в разкош единствено от писане — всички те са посредствени хора, които пишат своите исторически и политически съчинения гладко и скучно и получават похвали за това: тези хора, братко, са такива, че ако бяха обуцари, цял живот щяха само да поправят обуца, без да могат да измайсторят дори и един чифт.

След като се убедих, че в професията на възпитател няма нищо аристократично, реших да последвам съвета му и понеже изпитвах най-голямо уважение към литературата, с трепет в душата приветствувах старата майчица „Граб Стрийт“*. Може би, за да успея в живота, щеше да бъде по-добре да избира някое друго поприще, но аз считах богинята на тези места за майка на съвършенството, а бедността, която неминуемо я следваше — най-добрата люлка за младия талант, и приех като чест възможността да следвам пътя на Драйдън и Отуей. Ето с какви мисли грабнах перото в ръка и като видях, че почти всичко, което можеше да се каже в защита на истината беше вече казано от други, реших да напиша нещо съвършено оригинално. И така, съчиних няколко парадокса, като им придадох достатъчно изящна форма. Те не казваха никаква истина, но затова пък бяха оригинални. Бисерите на истината толкова често се поднасяха от други, че на мен не ми оставаше нищо друго, освен да предложи този фалшив блясък, който отдалеч не беше никак лош. О, богове, вие сте свидетели на това, с каква надута важност разхождах перото си по хартията! Целият учен свят, в това не

се съмнявах ни най-малко, беше длъжен да се опълчи срещу съчиненията ми, но и аз бях готов да застана срещу него. Бях наострил бодлите си като някой таралеж в очакване на въображаемия си противник.

[* Улица в Лондон, където са се подвизавали всякакъв род съчинители, станала синоним на посредствено писане. — Б.пр.]

— Добре казано, момчето ми! — извиках аз. — Какво бе избрал за тема на своя трактат? Надявам се, не беше забравил за значението на еднобрачието? Но да не те прекъсвам — продължавай! Ти публикува парадоксите си; и как се произнесе ученият свят за тях?

— Татко — отвърна синът ми, — ученият свят не каза нищо. Всички до един бяха заети да хвалят себе си и своите приятели и да хулят враговете си; а тъй като няха нито врагове, нито приятели, бях осъден на най-жестоката обида — пренебрежението.

Един ден, както седях в кафенето* и размишлявах за съдбата на моите парадокси, влезе някакъв дребен човечец и седна близо до мен. След като поговорихме малко и на него му стана ясно, че има работа с образован човек, той извади топче изписани листи и започна да ме убеждава да се абонирам за новото издание на Проперций**, което щеше да излезе с негови собствени бележки. Трябваше да му призная, че нямам пари; а като чу това, той полюбопитствува да узнае нещо за бъдещите ми намерения. Щом разбра, че перспективите ми не бяха обещаващи от кесията ми, той извика:

[* Кафенетата в Англия през XVIII век са били нещо като клубове и всяка едно се е посещавало от определен кръг хора. — Б.пр.]

** Проперций, Секст (ок. 50–15 г. пр.н.е.) — римски поет, един от най-великите представители на любовната лирика в литературата по време на император Август. — Б.пр.]

— Виждам, че не сте запознат с живота в столицата! Ще ви понауча на нещичко. Виждате ли тези листи? Те ме хранят прилично вече дванадесет години. Да речем, някой благородник се завръща от пътешествие или пък някой креол пристига от остров Ямайка, или някоя богата вдовица реши да напусне имението си — тутакси тичам да ги абонирам. Обсаждам сърцата им с ласкателства, а след това хоп — бутвам тези листи в първата пробойна, която се открие. Ако някой се съгласи да се абонира при първата ми атака, след известно време искам

още пари — за лично посвещение; а който е дал два пъти, ще даде и трети път — сега вече за да украся първата страница с фамилия му герб. По такъв начин — продължава той — живея за сметка на човешката суета и се надсмивам над нея. Но между нас казано, лицето ми е вече твърде познато, така че нямам нищо против да ви наема: току-що един известен благородник се е завърнал от Италия; вече съм се мяркал пред очите на прислужника му, но ако вие занесете тези стихове на благородника, кълна се в живота си, ние ще успеем да делим наполовина!

— Бог да ни е на помощ, Джордж! — извиках аз. — Нима сегашните поети се занимават с такива неща? Нима хората, озарени от божествен талант, трябва да се унижават и просят? Нима заради парче хляб те позорят призиванието си и се превръщат в търговци с ласкателства?

— О, не, скъпи татко — отвърна той, — истинският поет никога не ще падне толкова ниско — геният винаги е горд. Създанията, които описвам пред вас, са бедняци, просяци чрез стихоплетство. Истинският поет е готов да се бори с всяка нужда заради славата и трепери за честта си; покровителство търсят единствено онези, които не го заслужават. Гордият ми дух не ми позволи да уроня достойнството си, а обстоятелствата, в които бях попаднал, ми пречеха да се опитам отново да постигна слава, ето защо трябваше да избира средния път и да пиша за парче хляб. Оказа се обаче, че не съм способен да упражнявам професия, в която може да се успее единствено с прилежание. Не успях да потисна скритата си страст към похвали и вместо да се захвана да пиша с многословието на плодовитата посредственост, губех времето си да достигна съвършенство — а това занимание изхабява много хартия. И така, моите съчинения излизаха в някое и друго списание и оставаха съвършено незабелязани и непризнати. Читателите бяха заети с друго и не ги беше грижа за прозрачната стройност на моя стил или пък за благозвучието на синтактичните ми конструкции. Лист след лист от съчиненията ми потъваха в забвение. Моите есета се губеха незабелязани сред източни приказки, сред статии за свободата и съвети как да се лекуваме, ако ни ухапе бясно куче; а в същото това време Филавт, Филалет, Филелутер и Филантроп* обираха лаврите, защото пишеха по-бързо от мен.

[* Всички тези имена имат смислово значение. Филавт на гръцки означава „приятел на самия себе си“, Филалет — „приятел на истината“, Филелутер — „приятел на свободата“ и Филантроп — „приятел на хората“. — Б.пр.]

Ето защо започнах да се свързвам с разочаровани като мен съчинители и всеки един от нас хвалеше другия, съжеляваше го за неговата съдба и тайно го презираше. Колкото по-малко достойнства откривахме в трудовете на някой известен писател, толкова по-доволни оставахме. Открих, че чуждият талант не ми доставя ни най-малка радост — злополучните ми парадокси бяха пресушили този извор на наслада. Не изпитвах удоволствие нито от четенето, нито от писането, тъй като творенията на другите извикваха у мен единствено неприязън, а на писането гледах като на чист занаят. Веднаж, както седях на една пейка в парка „Сейнт Джеймс“* потънал в мрачни мисли, до мен се приближи блестящ млад джентълмен, с когото някога бяхме близки приятели в университета. Двамата колебливо се поздравихме: той вероятно се е срамувал от познанството си с такъв опърпан човек като мен, а пък аз се страхувах, че ще ме отмине, без да ме познае. Но опасенията ми тутакси се разсеяха, понеже Нед Торнхил е изключително мил човек.

[* Парк, разположен до кралския дворец в Лондон. — Б.пр.]

— Ти каза „Торнхил“, Джордж? — прекъснах го аз. — Не греша ли? Та това е нашият земевладелец!

— Боже мой! — възкликна мисис Арнълд. — Нима мистър Торнхил е ваш съсед? Ние с него сме стари приятели и скоро го очакваме да ни дойде на гости.

— Първата грижа на моя приятел беше да промени външността ми — продължи моят син, — да ме облече от глава да пети от своя собствен гардероб, след което бях допуснат в дома му в качеството на полуприятел, полуподчинен. В моите задължения влизаше: да го придружавам на публични търгове, да го забавлявам, докато позираше на художника си, да сядам в каретата до него, в случай че нямаше друг спътник, и да участвувам във всички веселби, които устройваше. Освен това имах десетки други задължения в семейството и от мен се очакваха хиляди малки услуги — да подам тирбушона в нужната минута; да бъда кръстник на всички деца, които се родят в семейството на иконома; да

пея, когато ми заповядат; винаги да съм в добро разположение на духа; никога да не се забравям и в добавка — да се чувствавам колкото е възможно по-щастлив.

Впрочем в своето скромно поприще аз не бях лишей от съперник. Някакъв морски капитан в оставка, създаден от природата за този пост, ми оспорваше сърцето на моя покровител. Някога майка му била перачка в дома на някакъв благородник и още от малък той беше свикнал да се подмазва на господата и да им служи за сводник. През целия си живот този човек се бе домогвал до благоразположението на аристократи и въпреки че повечето от тях го прогонвали заради глупостта му, той бе намерил някои не по-умни от него самия, които търпяха услугите му. Ласкателството беше негов занаят и той го упражняваше твърде изкусно, докато при мен всичко излизаше недодялано и сковано; и докато жаждата на моя покровител за ласкателства растеше с всеки изминат ден, аз изпитвах все по-слабо желание да откликвам на неговите капризи, тъй като с всеки изминат час недостатъците му ставаха все по-очевидни.

И ето че тъкмо когато се готвех да отстъпя полето на действие в полза на капитана, моят приятел почувствува нужда от помощта ми. Представете си само — трябваше да се бия на дуел вместо него! Човекът, с когото трябваше да се дуелирам, го обвиняваше, че се е държал непристойно със сестра му. Съгласих се с готовност — въпреки че ме слушат с явно неодобрение, татко, дългът на приятелството ме зовеше и аз не можех да откажа на другаря си. И така, заех се с тази работа, избих шпагата от ръката на противника, след кое то имах удоволствието да се убедя, че дамата беше чисто и просто някаква уличница, а противникът ми — неин приятел и при това изпечен мошеник. Като награда за тази услуга получих най-горещи уверения в признателност, но тъй като само след няколко дни приятелят ми трябваше да напусне столицата и не можеше да измисли по какъв начин да ми благодари, той ми даде препоръчителни писма до своя чичо, сър Уилям Торнхил, и до един благородник, който заемаше държавна служба.

Когато изпратих приятеля си, с препоръки в ръка бързо се отправих към чичо му, който се ползуваше с всеобща и напълно заслужена слава на най-добродетелен човек. Слугите ме посрещнаха с

приветливи усмивки, понеже радушността на стопанина неминуемо се отразява на неговата прислуга. Те ме въведоха в голям салон, където скоро пристигна и самият сър Уилям; съобщих за какво съм дошъл и му връчих писмото. Като го прочете, той се замисли за миг и ме попита:

— Господине, бъдете добър и ме осведомете каква услуга сте направили на моя роднина, че така горещо ви препоръчва? Предполагам, че сте били на дуел вместо него и сега очаквате от мен награда за това, че е избрал именно вас за оръдие на пороците си. Надявам се, искрено се надявам, че моят отказ ще послужи до известна степен като наказание за вината ви и дори ми се ще да мисля, че ще ви накара да се разкаете.

Търпеливо изслушах тези сурови упреци, защото чувствувах, че са справедливи. От сега нататък ми оставаше да се надявам само на писмото до сановника. Но никак не беше лесно да проникна до него, тъй като вратите на аристократите са винаги обсадени от просители, всеки един от тях готов да се шмугне с някоя хитро измислена молба. Най-последно слугите, на които бях принуден да дам половината от състоянието си, ме въведоха в просторна зала, където бяха поднесли писмото ми на сановника. В този тягостен промеждутък успях да огледам обстановката както трябва. Всичко наоколо носеше отпечатъка на величие и изтънчена изобретателност: картините, мебелите и позлатата ми внушаваха трепетно страхопочитание и повдигаха на небивала висота мнението ми за техния собственик. „Ах, мислех си аз, колко велик трябва да е този, който живее сред всички тези ценности, този, чийто ум е запълнен с грижи за държавата и чийто дом сякаш е побрал половината от богатствата на кралството! Това сигурно е човек, за когото с право може да се каже, че геният му е необятен!“ Докато се отдавах с трепет на своите размисли, дочух нечий уверени стъпки. „Ах, това трябва да е той, самият велик човек!“ — помислих аз. Но не, това беше само неговата камериерка. След малко отново чух стъпки. „Това вече трябва да е той!“ Но не, това пък беше камериерът му. И ето че най-последно се появи негова светлост. „Вие ли сте приносителят на това писмо тук?“ — извика той. Аз се поклоних. „От него става ясно — продължаваше той, — че...“ Но в този миг влезе един лакей, подаде му някаква картичка и благородникът излезе, без да ми обърне повече внимание, като ме остави да се опивам от собственото си блаженство

колкото си искам. Повече не го видях, докато лакеят не ми извести, че каретата му е пред входа и че негова светлост се готви да се качи в нея. Веднага се втурнах надолу и се намерих сред трима-четирима просители, които също като мен разчитаха на неговата милост. Негова светлост обаче се движеше твърде стремително и с големи крачки се приближаваше към вратичката на каретата си, когато се провикнах след него дали мога да се надявам на отговор, или не. В това време той влезе вътре и промърмори нещо, половината от което потъна в грохота на потеглящата карета и не стигна до ушите ми. Бях застинал в тази поза — с протегната шия като човек, който се мъчи да улови някакви божествени звуци, — докато най-после се опомних и видях, че се намирам съвсем сам пред вратата на негова светлост.

Моето търпение, продължаваше синът ми, беше изтощено до краен предел. Огорчен от безчетните унижения, които съдбата ми бе поднесла, бях готов да се хвърля където и да е и търсех някоя бездна да ме погълне. Струваше ми се, че самият аз бях едно от онези злополучни творения на природата, които тя захвърля в своя килер за вехтории и с времето те загиват в дълбоко забвение. Впрочем беше ми останала половин гвинея и аз твърдо реших да не я отстъпвам никому, дори на самата съдба; реших за по-сигурно веднага да я изхарча, пък после да става каквото ще. Тъкмо бях взел това решение, когато видях, че се намирам пред кантората на мистър Крисп*, чиито врати бяха гостоприемно разтворени. Мистър Крипс щедро обещаваще тридесет фунта стерлинги годишно на всеки верноподаник, който се съгласеше да се лиши от свободата си и отиде да работи в Америка. Бях щастлив при мисълта, че мога да се втурна в това отчаяно начинание и най-сетне да се избавя от всичките си тревоги, ето защо престъпих прага на тази обител (а помещението наистина приличаше на монашеска килия) с цялото упование на млад послушник. Там заварих голям брой нещастници в положение, подобно на моето собствено; всички те чакаха мистър Крисп и представляваха възплъщение на британското нетърпение. Жилото на нещастieto беше ожесточила техните неспокойни сърца. Най-после мистър Крисп влезе и нашият ропот заглъхна. Той спря погледа си върху мен с особено доброжелателство, а да си призная, с месеци не бях срещал човек, който да ме погледне с такава приветлива усмивка. Като ми зададе няколко въпроса, той

намери, че съм годен за всякаква работа. После се замисли къде да ми намери най-подходящо място и изведнъж се плесна по челото, като че ли си беше спомнил нещо, и започна да ме убеждава, че бил чул за намеренията на синода на Пенсилвания** да изпрати посланици при индианското племе чикасо*** и че щял да използва цялото си влияние да ме назначат за техен секретар. Със сърцето си чувствавах, че този човек лъже, но въпреки това неволно се зарадвах на неговото обещание — то звучеше твърде внушително. Ето защо честно разделих моята половин гвинея на две равни части, като реших да прибавя едната към тридесетте фунта, които щях да получа от мистър Крисп, а другата да изхарча в най-близката кръчма и за тези пари да вкуся толкова удоволствия, колкото той дори не е сънувал.

[* Става дума за действително съществуващо лице — собственик на известна кантора. — Б.пр.]

[** Пенсилвания — английска колония в Америка; до извоюването на независимостта на САЩ тя се е управлявала от синод, който е представлявал светската и църковната власт. — Б.пр.]

[*** Едно от индианските племена, обитавали в него време долината на Мисисипи. — Б.пр.]

Като взех това решение, аз се отправих навън, но на прага се сблъсках с един капитан, мой далечен познат, който се съгласи да пийне с мен чаша пунш. Никога не съм пазил в тайна намеренията си, а щом чу разказа ми, капитанът започна да ме убеждава, че като се вслушвам в обещанията на мистър Крисп, аз се обричам на сигурна гибел, понеже единствената му цел била да ме продаде в плантациите. „Впрочем, добави той, вие можете прилично да изкарвате хляба си, без да се впускате в такова дълго пътешествие. Послушайте съвета ми! Утре моят кораб тръгва за Амстердам; защо не отплавате с мен като пасажер? Още щом слезете на суша ще започнете да обучавате холандците на английски език — обзалагам се, че ще имате достатъчно ученици и пари. Надявам се, че с английския се справяте добре, дявол да го вземе!“

Уверих го в познанията си, но изразих съмнение дали холандците биха желали да учат английски език. Той се закле, че холандците били влюбени до безумие в нашия език, и като чух това, последвах съвета му и на другата сутрин се качих на палубата и отплавах за Холандия да уча

холандците на английски език. Духаше попътен вятър, пътешествието ни продължи кратко и като платих за пътни половината от движимото си имущество, озовах се на една от главните улици в Амстердам като паднал от небето. Реших да не губя време и да се захвана с преподаване на уроци; обърнах се към някои от минувачите, които ми се струваха най-благонадеждни, но уви! — ние не се разбирахме. Чак тогава съобразих, че за да науча холандците на английски език, трябваше най-напред те да ме научат на холандски. Как бях пропуснал да взема предвид това обстоятелство, бе непонятно за мен. Но така или иначе, тази мисъл не ми бе дошла наум.

Тъй като планът ми се провали, започнах да мисля как да се завърна отново в Англия; но тогава срещнах един ирландски студент, който се завръщаше от Лувен, и като се заговорихме с него за литературата (а трябва да призная, че подобни разговори винаги са ме карали да забравям незавидното си положение), узнах, че в университета на града, откъдето той пристига, едва ли биха могли да се намерят и двама души, които да разбират старогръцки език. Това ме поразил: веднага реших да замина за Лувен и да стана преподавател по старогръцки; моят нов познат, студентът, ме окуражаваше и дори ми даде да разбере, че от това може да се спечели цяло състояние.

На другата сутрин бодро се отправих за Лувен. Багажът ми олекваше с всеки изминал ден и аз неволно си спомних за Езоп и неговата кошница с хляб*, тъй като по пътя трябваше да се разплащам с холандците за подслона, който ми даваха. Като пристигнах в града, реших, че вместо да се подмазвам на низшите служители в университета, по-добре би било да отида направо при ректора. И така, аз влязох, приеха ме и тогава предложих услугите си като преподавател по старогръцки език, какъвто, както бях чул, университетът търсел. Отначало ректорът, изглежда, се усъмни в способностите ми, но аз му предложих да ме изпита и го помолих да избере какъвто и да е текст на старогръцки, който да преведа на латински. Като разбра, че не се шегувам, той се обърна към мен с думите: „Ето ме пред вас, млади човече: никога не съм изучавал старогръцки и не се е случвало да съжалявам за това. Получих шапчицата и мантията на доктор без старогръцки; получавам десет хиляди флорина годишно без старогръцки; хапвам си с охота без старогръцки; накратко, продължи

той, тъй като самият аз не знам старогръцки, не вярвам той да е нещо кой знае какво.“

[* Съществува предание, че Езоп, легендарният древногръцки баснописец, като тръгвал на път заедно с други роби, предпочитал да носи на гърба си тежък товар — голяма кошница с хляб. Затова пък пристигал на местоназначението си с празна кошница, докато товарът на другите оставал все така тежък. — Б.пр.]

Намирах се твърде далеч от родината, за да мисля за връщане, затова реших да продължа пътя си. Разбирам от музика и гласът ми е приличен; и ето че онова, което някога ми служеше за забава, се превърна в средство за препитание. Обикалях селата като отсядах у добродушните селяни на Фландрия, а след това, във Франция — у онези, които бяха по-бедни и затова умееха да се веселят по-добре, понеже бях разбрал, че колкото кесиие на хората са по-леки, толкова те са по-жизнерадостни. Ако вечерта ме застигнаше край някоя селска колиба, започвах да свиря най-веселите си песнички и това ми осигуряваше не само подслон за през нощта, но и препитание на другия ден. Правех опити да веселя и по-знатните, но те намираха, че свиря отвратително, и не получавах дори и най-малко възнаграждение от тях. Това ми се струваше твърде странно, тъй като в доброто старо време, когато гледах на свиренето като на забавление, всички, и особено дамите, се възхищаваха от моето изкуство. А сега, когато трябваше да се издържам с помощта на музиката, изпълнението ми извикваше презрение — доказателство, че хората престават да ценят таланта, ако той служи за препитание на онзи, който го притежава.

По такъв начин се добрах до Париж, без да имам някаква точно определена цел, освен да се оглеждам наоколо и да продължавам нататък. Парижани ценят у чужденеца повече парите, отколкото остроумието. Не можех да се похваля нито с едното, нито с другото и не станах любимец в Париж. Скитах из града четири-пет дни, любувах се на пищните фасади на сградите и тъкмо се канех да напусна тази обител на користолюбиво гостоприемство, когато, разхождайки се по една от главните улици, изведнъж срещнах, кого мислите? — нашия братовчед, към когото се бях обърнал в самото начало на пътешествието си по ваша препоръка. За мен тази среща беше щастлива и смея да мисля, че и той не беше неприятно изненадан от нея. Полюбопитствува да узнае

какво ме беше довело в Париж и сам ми разказа за работата, която го бе накарала да пристигне в този град; беше дошъл да събира картини, медали, печати и други антични предмети по поръчка на някакъв джентълмен от Лондон, получил съвсем наскоро голямо състояние и заедно с това — вкус към изящството. Бях твърде удивен от факта, че моят родственик беше поел това задължение, защото той сам ми беше казал, че не разбира нищо от изкуство. Когато го попитах как така изведнъж е станал познавач, той ме увери, че няма нищо по-лесно. Тайната се състояла в това да следваш неизменно две правила: първо — винаги да казваш, че картината би станала още по-добра, ако художникът бе проявил повече усърдие, и второ — да превъзнасяш творбите на Пиетро Перуджино*. „Впрочем, добави той, в Лондон аз ви бях посветил в тайната на съчинителството, а в Париж ще ви науча да купувате картини.“

[* Перуджино, Пиетро (1446–1524) — италиански художник от епохата на Възраждането. — Б.пр.]

Охотно се съгласих с неговото предложение, защото в това виждах възможност да си изкарвам препитанието, а мечтите ми не се разпростираха по-далеч. И така, той ме заведе в своята квартира и ми помогна да се облека по-елегантно; след известно време го придружих на една разпродажба на картини, където се очакваше купувачите да бъдат английски аристократи. Бях твърде удивен от това, че той съвсем непринудено разговаряше с хора от висшето общество и че за всяка картина или медал те се обръщаха към него като към най-добре осведомен познавач, притежаващ непогрешим вкус. В такива случаи той ловко използваше моето присъствие: всеки път, когато се интересуваха от мнението му, той с важен вид ме отвеждаше настрана, свиваше рамене, правеше дълбокомислена физиономия и накрая се завръщаше при тях, като им казваше, че не се наема да изказва мнение за такова важно нещо. Все пак понякога се случваше да прояви и повече самоувереност. Спомням си веднъж, след като се беше изказал за някаква картина в смисъл, че цветовете не са достатъчно издържани, той грабна първата попаднала му под ръка четка с кафява боя и пред очите на всички най-невъзмутимо я прокара по картината, а после попита не намират ли, че тоновете ѝ са станали по-дълбоки.

Като изпълни своето поръчение в Париж, той си замина, но преди

това ме препоръча на някои от влиятелните си познати като човек напълно годен за наставник по време на пътувания; не след дълго за мен се намери място; някакъв джентълмен беше довел в Париж своя възпитаник и ме покани да придружавам младия човек по време на пътешествието му из Европа. За да стана негов наставник, трябваше да изпълнявам уговорката, че всеки път, когато пожелаеше, той можеше да прави каквото си поиска. Впрочем моят ученик имаше на какво да ме научи в изкуството да се разпореждам с пари. Неговият чичо, починал на Антилските острови, му беше оставил около двеста хиляди фунта, а опекуните му го бяха дали да се учи при някакъв адвокат, за да може след това да се разпорежда с огромното си състояние. Голямата му страст беше сребролюбието. По време на целия път той питаше единствено за това — колко пари могат да се спестят; как най-евтино да пропътуваме от едно място до друго; каква стока трябва да закупи в Европа, така че да спечели, като я продаде в Лондон. С желание разглеждаше онези забележителности, за които не се заплащаше, но ако трябваше да бръкне в джоба си, той винаги отвърщаше, че бил чувал, че това зрелище не било никак интересно. Никога не изплащаше сметка, без да забележи колко е скъпо да се пътешествува. При това не бе навършил още двадесет и една години! В Ливорно отидохме на пристанището да се поразходим и погледаме корабите и той веднага се заинтересува колко струва пътят до Англия по море. Отговориха му, че ако отплава от Ливорно, ще заплати съвсем дребна сума в сравнение с парите, които би дал, за да се завърне в Англия по суша. И тъй като изкушението беше твърде голямо, той изплати остатъка от възнаграждението ми, сбогува се с мен и отплава за Лондон само с един слуга.

Ето че отново бях захвърлен на произвола на съдбата, но да си призная, бях вече свикнал. В тази страна обаче, където всеки селянин бе по-изкусен музикант от мен, моето умение не ми беше от полза; затова пък бях придобил един друг талант, който можеше да ми служи не по-зле от музикалната ми дарба — умението да водя спор. В европейските университети и манастири съществува обичай в определени дни да се устройват диспути на някаква тема; в диспута може да вземе участие всеки, който желае, а онзи, който прояви достатъчно умение, получава парично възнаграждение, обед и подслон за една нощ. Ето по какъв

начин изминах целия път обратно до Англия, вървах пеша от един град до друг, изучавах хората отблизо и, ако мога така да се изразя, се запознах и с двете страни на медала. Впрочем изводите, до които стигнах, могат да се определят с две думи: убедих се, че монархията е най-добрата държава за бедните, а републиката е добра единствено за богатите. Убедих се и в това, че навсякъде и във всички страни богатството означава свобода и че колкото и да обича свободата, човек винаги е склонен да подчинява околните на своята собствена воля. Когато пристигнах в Англия, възнамерявах да засвидетелствувам вниманието си най-напред към вас, а след това при първата кампания да се запиша доброволец в армията, но по пътя промених решението си, понеже срещнах мой стар познат, който се оказа член на трупата от странстващи актьори — те се готвеха да прекарат лятото, като дават представления по селата. Актьорите ме одобриха за член на трупата. Впрочем всеки от тях се чувствуваше задължен да ме уведоми за важността на работата, с която щях да се захвана; за това, че публиката е многоглаво чудовище и че само онези, които носят глава на раменете си, могат да ѝ угодят; че не можеш да изучиш актьорското изкуство за един ден и че за да се понравиш на публиката, не можеш да минеш без кълчене — държане, което от столетие насам може да се види само на сцената и никъде другаде в живота. След това възникна затруднение с избора на роля, тъй като всички роли бяха вече раздадени. На първо време играех разни герои, докато не ми дадоха ролята на Хорацио, която така и не ми беше писано да изиграя, благодарение на вас, любезни мои слушатели.

Двадесет и първа глава

Дружбата между порочните хора не продължава дълго; тя съществува дотогава, докато те имат изгода от нея

Разказът на сина ми беше твърде дълъг и ние го изслушахме на две части — беше го започнал първата вечер и го завършваше на другия ден след обяда, когато появата на мистър Торнхил и неговия екипаж пред вратите на дома прекъсна приятното ни занимание. Икономът, който бе станал вече мой верен приятел, успя да ми прошепне на ухото, че този

земевладелец ухажва мис Уилмът и че леля ѝ и нейният чичо гледат доста благосклонно на такъв брак. Като ни видя двамата със сина ми, мистър Торнхил сякаш се стъписа, но аз и не помислих да отдам този жест на неговото недоволство, а си го обясних по-скоро с изненадата от срещата ни. Както и да е, той отвърна на нашия поздрав най-сърдечно и скоро се оказа, че неговото пристигане повиши настроението ни още повече.

След чая той ме отведе настрана, попита ме за дъщеря ми и много се учуди, когато узна, че не съм успял да науча нищо за нея; събщи ми също, че оттогава често е посещавал дома ми, като се опитвал да утешава моето семейство, и че когато заминавал, оставил всички у дома в добро здраве. След това ме попита дали съм разказал за пагубната ѝ постъпка на мис Уилмът или на Джордж и като разбра, че още нищо не съм казвал, одобри въздържаността ми и ме посъветва да продължавам да пазя това в тайна. „Тъй като, продължаваше той, в най-добрия случай бихте събщили за своето собствено безчестие, а кой знае, може би мис Ливи не е толкова виновна, колкото си мислим.“

В това време влезе един слуга, предаде му покана за танците и мистър Торнхил ме напусна, като ме остави с приятното впечатление, че живо се интересува от моите грижи. От друга страна обаче, държането му спрямо мис Уилмът не оставяше място за никакво съмнение; и все пак тя, изглежда, не беше много доволна от ухажванията му — като че ли ги приемаше повече за да угоди на леля си, отколкото по собствено желание. При това с радост забелязах, че тя хвърля към сина ми ласкави погледи, с каквито не удостояваше мистър Торнхил, независимо от неговото богатство и всичките му старания. Удивявах се и от спокойствието на мистър Торнхил: след като бяхме отстъпили на настоятелните молби на мисис Арнълд, ние ѝ гостувахме вече цяла седмица и колкото повече мис Уилмът показваше нежно внимание към сина ми, толкова повече растеше неговото дружелюбие към Джордж.

Още преди това мистър Торнхил прояви любезност и обеща, че ще употреби цялото си влияние, за да помогне на семейството ми; сега обаче неговата щедрост не се ограничаваше само с обещания. Същата сутрин, тъкмо когато се канех да тръгна, мистър Торнхил дойде при мен и с радост ми събщи каква услуга е направил на своя скъп приятел Джордж. Тя се изразяваше в това, че му е осигурил чин лейтенант в

един от полковете, които тръгват за Антилските острови, и освен това е уредил Джордж да заплати само сто фунта вместо исканите триста*.

[* Офицерските чинове в английската армия през XVIII в. са се купували. — Б.пр.]

— Това е дреболия — продължи мистър Торнхил, — но аз съм щастлив, че мога да услужа на приятеля си. А що се отнася до стоте фунта — ако в момента ви е трудно да ги съберете, готов съм да ги внеса вместо вас, а вие ще ми ги върнете, когато ви е удобно.

Не намирахме думи, с които да му благодарим за неговото благородство, а аз с готовност му дадох полица за сумата, като при това му благодарих толкова разпалено, та човек можеше да си помисли, че нямам намерение да я върна.

Джордж трябваше веднага да замине за града, защото, както каза щедрият му покровител, всяко забавяне е опасно, тъй като всеки момент може да се яви друг кандидат с повече средства. И ето че рано на другата сутрин нашият новоизпечен войник беше готов да потегли и единствен не проявяваше признаци на вълнение. Нито трудностите и опасностите, които го очакваха, нито неговата разлъка с приятели и любима (защото мис Уилмът наистина го обичаше) го натъжаваха. След като се прости с останалите, аз му дадох благословията си — нямах какво друго да му дам.

— И така, сине мой — възкликнах аз, — ти тръгваш да се сражаваш за отечеството; помни колко храбро се е бил дядо ти, защитавайки своя свещен крал в онези времена, когато лоялността към монарха се считаше за добродетел сред британците. Върви, синко, и бъди като него, подражай му във всичко, само не в неговото нещастие — ако може да се нарече нещастие смъртта на бойното поле редом с лорд Фолкълнд. Върви, сине мой, а ако паднеш и тялото ти остане непогребано и неоплакано от тези, които те обичат, то знай — няма поскъпоценни сълзи от небесната роса, която мие лицето на воина, повален на бойното поле.

На другата сутрин и аз се простих с доброто семейство, което ми беше оказало такъв радушен прием, като на тръгване не пропуснах да повторя благодарствените си думи към мистър Торнхил за неговата щедрост. Оставих този дом, от който струеше щастие, породено от охолство и добро възпитание, и се отправих към къщи без никаква

надежда, че някога ще ми се удаде да намеря дъщеря си. Отправях въздишки към Небето с молба да ѝ запази живота и да ѝ прости. Намирах се на някакви си двадесет мили от дома и тъй като чувствавах, че още не съм се съвзел от болестта си, наех един кон, а по пътя се успокоявах с мисълта, че много скоро ще видя най-скъпите за мен същества. Падна нощ и аз отседнах в малка странноприемница, където поканих съдържателя на бутилка вино. Настанихме се край огнището в кухнята, най-хубавата стая в цялата къща, и започнахме да бистрим политиката и местните сплетни. Между другото разговорът засегна и младия земевладелец, мистър Торнхил, и както ме увери стопанинът, в този край го мразели толкова, колкото обичали неговия чичо, сър Уилям Торнхил, когото понякога виждали по тези места. После той започна да разказва, че младият земевладелец имал навика да съблазнява девойките, чиито домове посещавал, и че след като поживееел две-три седмици с някоя от тях, той я изоставял на произвола на съдбата. Разговорът ни беше прекъснат от жената на стопанина, която беше излязла да развали пари. Като видя, че съпругът ѝ се забавлява без нея, тя свадливо го попита какво търси тук. В отговор той шеговито пресуши чашата си за нейно здраве.

— Мистър Саймъндз! — извика тя. — Не ще търпя да се отнасяте повече така с мен! И без това върша три четвърти от работата, а последната четвърт така си и остава несвършена. Пък той само това и знае — да пие с гостите по цял ден. А аз не близвам ни капка, пък било то дори вместо лекарство.

Веднага разбрах накъде бие и ѝ налях чашата. Тя направи реверанс и я изпи за мое здраве.

— Господине — продължи тя, — не се ядосвам заради виното, но какво да правя, като къщата е обърната с главата надолу? Когато клиентите или гостите трябва да се разплатят, цялото бреме пада на моите плещи, защото съпругът ми би предпочел по-скоро да глътне тази чаша, отколкото да се помръдне от мястото си. Ето и сега, на горния етаж се нанесе някаква млада особа, която според мен няма пукнат грош — язък за любезните ѝ маниери! Сигурна съм, че не ще побърза с плащането, така че не би било зле да ѝ напомним за това.

— Защо да ѝ напомняме? — извика съдържателят. — По-бавно, но по-сигурно.

— Как не! — отвърна жена му. — Вече две седмици живее тук, а не е платила нито грош.

— Скъпа жено, вероятно желае да плати всичко наведнъж.

— Наведнъж или не — извика жената, — аз ще ѝ взема парите, пък каквото ще да става, и то още днес, иначе да се измита оттук.

— Забравяш, скъпа, че тя е от благороден произход — възкликна мъжът ѝ — и заслужава повече уважение.

— Нейният произход, благороден или не, никак не ме интересува — отвърна стопанката. — Да си обира крушите с добро. Тези благородници може и да са добри за себе си, но дори в най-голямо нещастие не съм видяла нищо добро от тях.

С тези думи тя побягна нагоре по стълбите, които водеха право към горната стая, и скоро кресливият ѝ глас и злобните ѝ упреци ме убедиха, че наемателката ѝ няма никакви пари. Чувах съвсем ясно всичко, което ставаше горе.

— Вън ти казвам! Още сега си събирай парцалите! Чуваш ли, уличнице такава! Така ще те цапардосам, че няма да дойдеш на себе си цели три месеца! Ах, ти, мръснице, заселила се в честния дом, а няма пукнат грош! Вън оттук!

— О, добра ми госпожо — молеше се непознатата, — пожалете ме, позволете на една нещастница да прекара само още една нощ у вас, а смъртта ще довърши останалото!

В този миг аз познах гласа на моето бедно погубено момиче Оливия и се затичах да ѝ помогна точно когато стопанката се бе вкопчила в косата ѝ. Грабнах в обятията си моята мила заблудена овчица.

— Притисни се до гърдите на своя беден стар баща, скъпа моя дъще, безценно съкровище мое! Нищо, че онзи негодник те е напуснал, ти все още имаш баща, който никога не ще те изостави. Дори да си извършила десет хиляди престъпления, той е готов да ти прости за всичко!

— О, скъпи ми... — няколко минути тя не можеше да промълви нито дума. — О, добри ми, скъпи ми татко! Дори ангелите не биха проявили такава добрина! Не заслужавам това! Ах, този злодей! О, колко го ненавиждам! Мразя и него, и себе си! Да опозоря такъв добър човек! Вие не можете да ми простите, знам, че не можете!

— Прощавам ти от цялото си сърце, мое дете! Ако разкажанието ти е искрено, ние с теб ще бъдем отново щастливи, ще видиш! Очакват ни още много радостни дни, Оливия!

— Ах, татко, никога вече! От сега нататък ме чака само едно — позор сред хората и срам у дома! Но, татко, толкова сте бледен! Нима твар като мен може да причини такава мъка? Нима вашата мъдрост не ви е научила да не вземате тъй присърце моето нещастие?

— Нашата мъдрост, госпожице... — започнах аз, но тя ме прекъсна:

Колко хладно се обръщате към мен, татко! — извика тя. — В живота си не сте ме наричали така!

— Прости ми, мило мое дете — отвърнах аз, — исках само да забележа, че мъдростта ни идва бавно на помощ, когато сме в беда — бавно, но затова пък сигурно.

Стопанката се върна и попита дали няма да си изберем друга стая, която би подходдала повече на благородните господа, и като получи утвърдителен отговор, ни отведе в помещение, където можехме спокойно да продължим разговора си. Когато най-последно двамата се поуспокоихме, не се сдържах и помолих дъщеря си да ми опише последователно всички обстоятелства, които я бяха довели до това печално състояние.

— Ах, татко, този злодей — отвърна тя — започна да ми прави предложения от самото начало на нашето запознанство — наистина честни предложения, но тайно от вас.

— Какъв негодник! — извиках аз. — И все пак трудно мога да повярвам, че толкова благоразумен и наглед толкова честен човек като мистър Бърчел е могъл да извърши такава преднамерена подлост — да погуби семейството, в което беше приет като брат!

— Скъпи ми татко — отвърна тя, — вие сте изпаднали в странно заблуждение! Мистър Бърчел никога не се е опитвал да ме измами. Напротив, при всеки сгоден случай той тайно от всички се стараеше да ме предпази от коварните хитрости на мистър Торнхил, който впоследствие се оказа по-лош, отколкото той сам ми го представяше.

— Мистър Торнхил?! — извиках аз. — Нима е възможно?

— Да, татко — отвърна тя, — мистър Торнхил — ето кой ме съблазни, ето кой нае двете дами, както той ги нарече (впрочем те не

бяха нищо друго, освен две презрени уличници, груби и зли), за да ни примамат в Лондон. И както добре си спомняте, техните лъжи щяха да успеят, ако не беше писмото на мистър Бърчел — неговото порицание се отнасяше за тях, а ние го приехме за своя сметка. На какво се дължеше това негово влияние, че беше способен да попречи на плановете им и досега остава загадка за мен; в едно съм сигурна — той винаги е бил наш сърдечен и най-искрен приятел.

— Изумен съм, детето ми! — възкликнах аз. — Едва сега виждам колко съм бил прав, като от самото начало заподозрях в подлост мистър Торнхил; впрочем той спокойно може да тържествува с победата си, защото е богат, а ние сме бедни. Но, скъпо мое дете, нима тази съблазън беше толкова голяма, че те накара да забравиш повелите на доброто възпитание и вродената си скромност?

— Ах, мили татко — отговори тя, — победата му се дължи на това, че мислех повече за неговото щастие, отколкото за моето собствено. Знаех, че бракосъчетанието, извършено тайно от някакъв католически свещеник, с нищо не обвързва моя съблазнител и че можех да се уповавам единствено на неговата чест.

— Как?! — прекъснах я аз. — Вие сте били венчани от свещеник, от истински свещеник?

— Да, татко, точно така — отвърна тя, — но и двамата се заклехме да пазим в тайна името му.

— Ела отново в обятията ми, мое дете. Сега мога да те притисна до себе си хиляди пъти по-силно от преди! Защото пред бога ти си негова истинска съпруга и никакви закони, дори да са написани върху диамантени плочи, не могат да отслабят силата на този свещен съюз.

— Уви, татко — отвърна тя, — вие не познавате всичките му злодейства: той вече неведнъж се е венчавал с помощта на същия свещеник и има шест или дори осем такива съпруги, които е измамил и изоставил също както и мен.

— Значи така! — възкликнах аз. — В такъв случай този свещеник трябва да увисне на бесилото и ти си длъжна още утре да отидеш и да го издадеш.

— Но, скъпи татко — възрази дъщеря ми, — мога ли да постъпя така, след като съм се заклела да не споменавам името му?

— Скъпа моя — отвърнах аз, — ако си дала дума, аз не мога, пък и

няма да започна да те убеждавам да я нарушиш. Макар че това би допринесло за общото благо, все пак не бива да го издаваш. Във всички сфери на човешката дейност може да се извърши малко зло в името на голямото добро, тъй както в политиката може да се предаде цяла провинция, за да се запази кралството, а в медицината може да се ампутира ръка или крак, за да се спаси животът на болния. Но в религията съществува само един неизменен закон, написан веднъж и завинаги: никога не върши зло. И това е правилно, дете мое; в противен случай, ако в името на голямото благо си позволяваме да вършим малки злини, би станало така, че за известно време, докато малкото зло още не се е превърнало в добро, би ни тежал неголям, но все пак някакъв грях. А Господ-бог може да призове душите ни точно в този промеждутък от време и тогава списъкът на нашите деяния, добри и лоши ще бъде завършен, преди в него да бъдат вписани добрите последици от извършеното от нас зло. Впрочем аз те прекъснах, скъпа: какво се случи по-нататък?

— На другата сутрин — продължи тя — разбрах, че не мога да очаквам нищо от него. Същия ден той ми представи още две нещастни жени, които бе измамил по същия начин и които до ден-дневен живеят при него като безропотни държанки. Но аз го обичах твърде нежно, за да мога да се примиря с обществото на такива съперници, и се опитах да удавя своя позор в наслади. Танцувах, обличах се във великолепни дрехи, бърбях без умора, но въпреки това бях нещастна! Неговите приятели използванаха всеки миг, за да ме убеждават в силата на моя чар, но от това се натъжавах още повече, защото сама се бях отказала от тази сила. От ден на ден ставах все по-замислена, а той все по-дързък, докато накрая това чудовище има наглостта да ми предложи някакъв млад баронет, негов приятел. Нужно ли е да ви описвам, скъпи татко, колко бях наранена от неблагодарността му! За малко не полудях! Реших да го оставя. Когато си тръгнах, той ми предложи кесия с пари, но аз я запратих в лицето му и се втурнах навън. Бях толкова разгневена, че отначало не можах да схвана целия ужас на положението си. Но скоро се опомних и видях, че всъщност съм една жалка, окаяна грешница, която не може да потърси помощ от никого на този свят. Изведнъж до мен спря пощенска кола и аз седнах в нея с единствената мисъл да се махна колкото е възможно по-далеч от негодника, когато

вече ненавиждах и презирах. Слязох тук, пред тази странноприемница, и оттогава моите душевни терзания и жестокосърдечието на тази жена са единствените ми другари. Споменът за щастливите часове, които прекарвахме със сестра ми и майка ни, сега събуждат в сърцето ми само болка. Тяхната мъка е огромна, но тя не може да се сравни с моята, защото е примесена със съзнанието за собствената ми вина и за моя позор.

— Търпение, мое дете! — извиках аз. — Да се надяваме, че всичко ще се оправи. Почини си тази нощ, а утре ще те отведе у дома при майка ти и цялото ни семейство — там ще те приемат с любов и нежност. Бедната ти майка! Сърцето ѝ е наранено, но тя все още те обича, Оливия, и ще ти прости.

Двадесет и втора глава Който силно обича, лесно прощава

На сутринта яхнах коня и като настаних дъщеря си на седлото зад мен, потеглихме към къщи. По пътя опитвах всички начини да разсея нейната тъга и да ѝ помогна да събере сили за предстоящата среща с оскърбената си майка. От великолепната картина на окръжаващата ни природа аз черпех доказателства за това колко е по-добро Небето към нас, отколкото ние един към друг. Обърнах вниманието ѝ на факта, че нещастията, произтичащи от природните стихии, са твърде малко на брой. Уверявах я, че никога не ще долови и най-малка промяна в обичта ми към нея и че докато съм жив — а това можеше да продължи още дълго време — в мое лице винаги може да намери другар и наставник. Предупреждавах я за възможните укори от страна на обществото и ѝ припомних, че книгата е най-добрият приятел на наранената душа, приятел, от когото не ще чуеш упреци и който, ако не е в състояние да направи живота ти по-радостен, поне би ти помогнал да го понасяш по-леко.

Бях се наговорил да оставя наетия от мен кон в една странноприемница на пет мили от нашия дом, затова предложих на Оливия да пренощува на това място, за да мога да подготвя домашните за нейното завръщане, а рано на другата сутрин да дойдем със сестра ѝ

София и да я вземем оттук. Когато пристигнахме в странноприемницата, беше паднал мрак. Като се погрижих да настанят Оливия в прилична стая и поръчах на съдържателната подходяща вечеря, аз целунах дъщеря си и закрачих към дома. Сладостен трепет обхвана душата ми, когато се приближих до нашето спокойно убежище. Чувствата ми летяха натам като птица към родното гнездо, напуснала го някога в уплаха, и изпреварваха хода ми, витаейки в радостно очакване над моето мирно огнище. Повтарях си всички ласкави думи, които щях да кажа на моите мили, и се опитвах да си представя възторга, с който щяха да ме посрещнат. Вече усещах нежната прегръдка на жена си и се усмихвах на радостта на малките си синчета. Въпреки това вървах бавно и нощта съвсем ме настигна; селото спеше; прозорците бяха угаснали; само пронизителното кукуригане на петлите и глухият кучешки вой в далечината нарушаваха тишината. Приближих се до малката обител на щастието ни и когато до нея оставах по-малко от двеста крачки, нашето вярно куче изтича да ме посрещне.

Наближаваше полунощ, когато почуках на вратата на моя дом: наоколо цареше спокойствие и тишина — сърцето ми се изпълваше с неописуемо щастие и изведнаж, за мое удивление, домът ми избухна в ярки пламъци и алените езици на огъня плъзнаха от всички пролуки. От устата ми се изтръгна силен вик и аз паднах безчувствен на каменните плочи пред къщата. Моят вик разбуди сина ми; като видя пламъците, той събуди майка си и сестра си и всички побягнаха навън, голи и обезумели от страх; техните стенания ме накараха да се съвзема. Като видях огъня, бях обзет от нов ужас! Той вече бе обхванал покрива на нашето жилище, който на места започна да се срутва в безмълвно отчаяние, като омагьосани, жена ми и децата гледаха пламъците. Аз обръщах поглед ту към тях, ту към горящата ни къща и когато най-после се огледах за моите момченца, никъде не ги видях.

— О, нещастие! Къде са — извиках аз, — къде са моите малки?

— Те изгоряха в пламъците — отговори жена ми спокойно, — а аз ще умра заедно с тях.

В този миг дочуя виковете на моите синчета, които се бяха разбудили от пожара, и вече нищо не беше в състояние да ме спре.

— Къде сте, мои дечица, къде сте? — виках аз, като се хвърлих в пламъците и разтворих вратата на спалнята им. — Къде сте, малките

ми?

— Тук сме, мили татко, тук! — извикаха те в един глас тъкмо когато пламъците вече лижеха с езиците си техните креватчета. Грабнах ги на ръце, като бързах да ги измъкна от огъня, и в този миг покривът рухна.

— Сега бушувай — извиках аз, като повдигнах децата колкото можех по-нависоко, — бушувай, вилней, колкото си искаш, унищожи цялото ми имущество! Ето ги тук, в ръцете ми — успех да спася моите съкровища! Тук, ето тук, скъпа моя женичке, е цялото ни богатство! Щастието не се е отвърнало съвсем от нас!

Ние покрихме милите си рожби с хиляди целувки, те обвиха ръчички около шиите ни, като че ли споделяха нашия възторг, а жена ми ту плачеше, ту се смееше.

Вече бях спокоен наблюдател на пожара и дори не бях забелязал, че ръката ми беше жестоко обгоряла чак до рамото ми. Безпомощно гледах как синът ми се опитваше да спаси част от домакинството и да попречи на огъня да достигне хамбара със зърното. Съседите ни се бяха вече събудили и дотърчаха на помощ; но и те като нае не можеха да направят нищо друго, освен да бъдат безсилни свидетели на бедствието. Цялото ми богатство, включително и ценните книжа, които пазех за зестра на дъщерите си, изгоря напълно; оцеля само една кутия с книжа в кухнята и две-три дреболии, които синът ми беше успял да изнесе още в началото на пожара. Наистина съседите ни се стараеха да облекчат участта ни, както могат. Те ни донесоха дрехи и оставиха в плевника някои кухненски съдове, така че на сутринта разполагахме с ново, макар и бедно убежище, където можехме да се оттеглим. Моят честен съсед и децата му не изоставаха от другите и ни носеха необходимите вещи, като се опитваха да ни утешат с всичките думи, родени от простодушната им доброта.

Когато домашните ми се свързеха от страха, полюбопитствуваха да узнаят причината за дългото ми отсъствие; подробно им описах приключенията си и внимателно насочих разговора към завръщането на нашата заблудена овчица. Колкото и беден да бе станал нашият дом, исках тя да бъде приета в него с радост, а постигналото ни бедствие беше притъпило и смирило гордостта на жена ми, така че бях доста улеснен в изпълнението на тази задача. Ръката ме болеше толкова

силно, че не бях в състояние да отида за бедното си дете и трябваше да изпратя за нея сина си и другата си дъщеря, които скоро доведоха нещастната грешница; тя нямаше сили да погледне майка си в очите; въпреки всичките ми увещания жена ми не можеше да ѝ прости веднага, защото жената винаги чувства вина на друга жена по-силно от мъжа.

— Уви, госпожице — възкликна майка ѝ, — след великолепието, на което сте свикнали, нашето убежище ще ви се стори твърде бедно. Дъщеря ми София пък и аз не ще успеем да приемем както трябва такава особа, която е общувала само с хора от висшето общество. Да, мис Ливи, двамата с бедния ти баща много изстрадахме напоследък; нека бог ти прости!

По време на тази приветствена реч нещастната жертва стоеше бледа и трепереща, безсилна да плаче или да отговори; но аз не можех да остана безмълвен свидетел на мъката ѝ, и затова се обърнах към жена си с оня суров тон, който винаги е извиквал безпрекословно подчинение:

— Слушай, жено, и запомни какво ще ти кажа веднъж и завинаги: доведох бедната заблудена скитница и за да остане тя за дълго при нас, трябва да възвърнем нежността си към нея; настигнаха ни сурови житейски изпитания и нека не умножаваме несгодите си с раздори. Ако живеем в разбирателство, пак бихме изпитвали радост, защото семейният ни кръг е достатъчно голям, за да обръщаме внимание на злословията, тъй като ще намираме опора един в друг. Небето е милосърдно към каещите се и ние ще следваме този пример. Всички знаем, че един разкаял се грешник е по-скъп на бога, отколкото деветдесет и девет праведници*, и това е справедливо: да постъпиш правилно е сто пъти пот лесно, отколкото да направиш едно-единствено усилие и да спреш пред пропастта, ако вече си се понесъл по нанадолнището и почти си обрекъл душата си на гибел.

[* Перифраза на текст от Евангелието (от Лука, XV, 7). — Б.пр.]

Двадесет и трета глава

Само виновните пред бога са способни да се отдадат на продължителна и мрачна скръб

Нужно бе немалко усърдие, за да превърнем новата си обител в удобно жилище, но скоро ние отново познахме що е душевен покой. Заради болната си ръка не бях в състояние да помагам на сина си в работата и затова четях на моето семейство от оцелелите книги, като се стараех да подбирам онези от тях, които дават храна на въображението и успокояват душата. Добрите ни съседи не ни забравяха и ни посещаваха всеки ден, за да изразяват сърдечното си съчувствие; те сами избраха определено време, в което можеха да ни помагат да възстановим нашия опожарен дом. Честният Уилямс не изоставаше от другите и проявяваше своето искрено приятелство към нас. Той дори не криеше своята готовност да поднови ухажванията си към дъщеря ми; но решителността, с която тя ги отхвърли, сложи край на тези опити веднаж завинаги. По всичко личеше, че тъгата ѝ щеше да бъде продължителна — когато след седмица веселието пак се завърна в нашия малък семеен кръг, единствено тя не беше в състояние да го сподели. Вече не притежаваше онази безгрижна невинност, благодарение на която уважаваше себе си и желаше да се хареса на другите. Скръбта я беше изцяло погълнала; силите ѝ се бяха изтощили и красотата ѝ започна да увяхва, а небрежността, с която се отнасяше към своята външност, ускоряваше този процес. Всяка ласкава дума, отправена към сестра ѝ, я нараняваше право в сърцето, а в очите ѝ се появяваха сълзи; когато човек се излекува от някакъв недостатък на негово място неизбежно се появява друг — така се случи и с дъщеря ми: предишният ѝ грях, макар и изкупен чрез разкаяние, остави след себе си завист и ревнива мнителност. Мъчех се да измисля какво ли не, за да намаля тъгата ѝ; в стремежа си да облекча страданията ѝ, аз забравих собствената си болка: разказвах ѝ най-различни забавни истории, които паметта и моята начетеност ми подсказваха.

— Нашето щастие, приятелко моя — говорех ѝ аз, — е в ръцете на Този, който може да ни го достави по хиляди невидими за нас пътища, а в сравнение с тях нашата прозорливост е нищо. Като доказателство за това ще ти разкажа една случка, описана от доста сериозен, макар и с романтично въображение, историк:

„Още съвсем млада Матилда се омъжила за някакъв благородник, принадлежащ към една от най-знатните фамилии на Неапол: на

петнадесет години тя вече била майка и вдовица. Веднаж, както стояла пред разтворения прозорец на замъка си край реката Волтурна и милвала своето момченце, то с неочаквано рязко движение се откъснало от ръцете ѝ, паднало във водата и за миг изчезнало в дълбините. В желанието си да го спаси майката скочила след него; тя не само не успяла да помогне на детето си, но сама едва се добрала до противоположния бряг, тъкмо когато там вилнеели френски войници. Те тутакси я взели в плен.

Войната между французи и италианци по него време била безчовечно жестока и войниците възнамерявали да извършат над своята жертва двете крайни действия, които злобата и похотта диктуват. Но техните подли намерения били осуетени от млад офицер и въпреки че войската трябвало незабавно да се изтегли, той я настанил на коня зад себе си и я отвел в своя роден град здрава и читава. Отначало погледът му бил привлечен от нейната красота, а скоро душевните ѝ достойнства пленили неговото сърце. Венчали се; той се издигнал до най-висшия чин.

Така двамата живели дълго и щастливо. Но на война щастието е изменчиво. Минали години и войската, която командувал, се обърнала в бягство и той трябвало да потърси убежище в същия град, където живеели двамата с жена си. След продължителна обсада градът бил превзет от неприятеля. В онова време французи и италианци проявявали безпримерна в историята жестокост едни към други. В нашия случай победителите решили да убият всички пленени французи и на първо място съпруга на нещастната Матилда, защото той бил главен виновник за продължителната съпротива на обитателите на града. Обикновено тези присъди веднага се привеждали в изпълнение. Повели пленения воин на смърт и палачът стоял с оголен меч в ръка, а зрителите в мрачно мълчание очаквали съдбовния удар, който трябвало да последва сигнала, даден от ръката на генерала, изпълняващ ролята на върховен съдия. Точно в тази минута на изпълнено с мъка очакване Матилда се хвърлила към своя съпруг и избавител, за да се прости с него за последен път; тя високо оплаквала своето нещастие и безмилостната си съдба, която я спасила от преждевременна смърт във вълните на Волтурна, за да я превърне в свидетел на още по-ужасни беди. Генералът бил млад и хубостта ѝ му направила силно впечатление, а

участта ѝ трогнала сърцето му; а когато чул на какви опасности е била изложена преди, чувствата му съвсем се объркали. Това бил нейният син, детето, заради което била страдала толкова. В тази жена той тутакси познал собствената си майка и паднал в краката ѝ. Не е трудно да си представим останалото: пленникът бил веднага освободен и нашите герои изпитали цялото щастие, което може да се роди от любовта, дружбата и съзнанието за изпълнен дълг.“

Ето по какъв начин се опитвах да развличам дъщеря си. Но тя ме слушаше разсеяно, понеже нейната собствена скръб я беше лишила от предишната ѝ способност да съчувствува на другите и душата ѝ вече нямаше миг покой. Когато бе сред хора, тя се страхуваше от тяхното презрение, а самотата ѝ носеше само терзания. Когато до нас достигна слух, че мистър Торнхил възнамерява да се ожени за мис Уилмът, скръбта я завладя напълно; отдавна подозирах, че той таи страст към мис Уилмът, колкото и да се опитваше при всеки удобен случай да изрази своето презрение и към външността ѝ, и към нейната зестра. Тази вест засили болката на бедната Оливия — такава нагла подигравка над нейните чувства беше свръхсилите ѝ. Но аз реших да получа по-сигурни сведения и ако слуховете се потвърдяла, да попреча на мистър Торнхил да осъществи намеренията си; изпратих сина си при стария, мистър Уилмът, за да научи от него доколко този слух отговаря на истината и да връчи на дъщеря му мис Уилмът писмо, в което разказвах как мистър Торнхил се беше отнесъл към моето семейство. Синът ми се върна след три дни; по неговите думи слухът напълно отговарял на истината, но той не могъл да връчи писмото на мис Уилмът и бил принуден да го остави, тъй като в същото това време мистър Торнхил и мис Уилмът били отишли на гости. Венчавката, каза синът ми, щяла да се състои след няколко дни, а те още предната неделя се появили на църква заедно, облечени в разкошни дрехи; шест приятелки придружавали невестата и точно толкова приятели — жениха.

Предстоящата сватба изпълвала с радост всички в околността, а невестата и женихът се движели навсякъде заедно в такъв великолепен екипаж, какъвто много години вече хора в този край не били виждали. Синът ми каза още, че в имението вече пристигнали приятелите на двете семейства, в това число и чичото на нашия земевладелец, сър Уилям Торнхил, за когото се говорят толкова хубави неща. Мозес

добави, че всички се веселели и пирували, непрекъснато говорели за красотата на младата невеста и за елегантността на жениха и разказвали за огромната им привързаност един към друг.

В заключение синът ми призна, че според него мистър Торнхил е най-щастливият човек на земята.

— Какво пък — възразих аз, — нека се радва, щом може. А ти, сине мой, погледни тази сламена постеля в този пробит покрив, тези рухнали стени и този плесенясал под, моето хилаво и обгоряло от пожара тяло, погледни тези дечица, които с плач ме молят за късче хляб! Това е твоят дом, в който се завръщаш, и виждаш пред себе си човека, който за нищо на света не би се сменил с оня, за когото разказваш. О, деца мои, научете се да се вслушвате в гласа на сърцето си, вижте какъв благороден приятел ви е то и тогава цялото великолепие на онези, които не го заслужават, ще загуби блясъка си във вашите очи! Почти всички са свикнали да казват, че животът е един голям път, а хората — пътници по него. Това сравнение би могло да се разшири с думите, че добродетелният човек е весел и спокоен, като пътник, завръщаш се в родния си дом; а грешният е щастлив само понякога, подобно на пътник, който се е отправил в изгнание.

На това място бях принуден да прекъсна думите си и да извикам на жена си да подкрепи Оливия: под бремето на новата мъка бедната девойка едва не загуби съзнание. Много скоро обаче се съвзе в обятията на майка си. От тази минута нататък тя възвърна цялото си спокойствие и аз си въобразих, че е успяла да се овладее; за съжаление се лъжех: това, което бях взел за покой, беше безразличието — обикновенният спътник на неимоверната възбуда.

Моите състрадателни енориаши ми бяха изпратили малко храна и всички, с изключение на Оливия, възвърнаха доброто си настроение; не мога да кажа, че бях недоволен да ги видя отново весели и щастливи. Би било несправедливо заради съчувствието си към тази огромна скръб да помрачавам радостта им и да ги обременявам с печал, която те не изпитваха. И така, ние отново започнахме да си разказваме истории, да пеем песни и веселието отново се настани в тясното ни жилище.

Нови нещастия

Утрото на следващия ден беше необикновено топло и слънчево за сезона и ние решихме да закусим под храстите от орлови нокти, където по моя молба по-малката ни дъщеря присъедини своя глас към концерта на дървесата над нас. Тук, на това място, моята бедна Оливия бе срещнала своя съблазнител за първи път и всичко наоколо ѝ напомняше за нейната скръб. Но тъгата, породена от красивата природа и хармония на звуците, гали душата, без да я наранява. Този път сладката печал се промъкна и в сърцето на нейната майка, тя заплака и изпита предишната любов към дъщеря си.

— Оливия, красавице моя — възкликна тя, — изпей ни онази тъжна песен, която някога баща ти така обичаше да слуша. Сестра ти София вече откликна на молбата ни. Попей ни и ти, дъще, зарадвай стария си баща!

Тя запя с такова трогателно въодушевление, че аз се разчувствувах до сълзи.

Ако жена сгреси и твърде късно,
че е измамник всеки мъж, открие,
какво скръбта ѝ може да разпръсне?
Какво срама ѝ може да отмие?

Едничко средство да стопи вината ѝ
от света срама ѝ да укрие,
е да сломи на милия душата
чрез разкаяние — да се убие.

Когато стигна до последния куплет, гласът ѝ затрепери от мъка и стана още по-нежен; в тази минута забелязахме в далечината екипажа на мистър Торнхил.

Разбира се, най-много се развълнува моята по-голяма дъщеря; понеже не желаше да се срещне със своя безсърдечен измамник, двете със сестра си се скриха в къщата. След няколко минути той слезе от каретата и се отправи към мен. С привичната си непринуденост започна да ме разпитва за здравето ми.

— Господине — отвърнах аз, — вашата наглост още повече доказва низостта на душата ви; беше време, когато щях непременно да накажа дързостта, с която се появявате, пред мен. Но сега можете да бъдете спокоен — възрастта е охладила страстите ми, а санът, който имам, ме задължава да ги сдържам.

— Кълна се, уважаеми господине — отвърна той, — аз съм поразен. Не разбирам какво означава всичко това? Надявам се, не виждате нищо осъдително в нашата кратка разходка с дъщеря ви?

— Върви си, нещастнико! — извиках аз. — Жалък негодник и измамник! Твоето нищожество е най-добрата ти защита срещу гнева ми. Знайте, господине, моят род произлиза от хора, които са знаели как да отвърщат на оскърбленията! Помисли, безчестнико, за да угодиш на моментната си страст, ти направи една жена нещастна за цял живот и погуби едно семейство, което не притежава друго богатство, освен честта си!

— Ако вие и вашата дъщеря, господине, сте решили да бъдете нещастни, аз не мога с нищо да ви помогна — възрази той. — Но помнете, че все още имате моето благоразположение и каквото и да мислите за мен, аз съм готов да ви се притека на помощ. Бихме могли да омъжим дъщеря ви за някого, а освен това тя може да запази първия си любовник, защото, уверявам ви, аз ще продължавам истински да я обичам!

Това ново оскърбление ме възмути до дъното на душата ми; случва се така, че човек, който запазва самообладание в голяма беда, безкрайно се разярява от жалките подлости, нанасяващи сърцето му.

— Махни се от очите ми, влечуго! — извиках аз. — И да не си посмял да ме оскверняваш с присъствието си. Ако храбрият ми син беше сега тук, нямаше да търпи това; но аз съм стар, немощен и съвсем разбит човек.

— Значи, така! — извика той. — С вас трябва, да се разговаря по-грубо, отколкото си мислех. Добре тогава. Показах ви какво би могло да се очаква от моето приятелство с вас, а сега нищо не ви пречи да узнаете какви ще бъдат последствията от моята ненавист. Адвокатът ми, на когото бях предал последната ви полица, твърдо е решил да ви накара да я заплатите, а аз не знам друг начин да попреча на правосъдието, освен да я заплатя от собствения си джоб; но не е толкова

лесно да го сторя, защото и без това направих достатъчно големи разходи във връзка с предстоящата си женитба! Освен това моят управител възнамерява да ви поиска арендата, а той си знае работата и никога не ме занимава с такива дреболии. Искрах да ви бъда полезен и дори желяех да поканя вас и дъщеря ви на моята сватба с мис Уилмът, която ще празнуваме след няколко дни. Моята прелестна Арабела настоява да присъствувате и аз се надявам, че не ще ѝ откажете.

— Мистър Торнхил — отвърнах аз, — ето моята последна дума: никога не ще дам съгласието си за вашия брак с която и да е, освен с моята дъщеря; и независимо от това, че дружбата ми с вас би ме издигнала на трон, а нашата вражда би ме вкарала в гроба, аз отхвърлям и едната, и другата. Веднаж вече вие ми причинихте непоносимо зло. Разчитах на вашата чест, но открих в душата ви само подлост. Ето защо никога повече не очаквайте от мен да ви бъда приятел. А сега си вървете и се наслаждавайте на всичко, с което ви е надарила съдбата — красота, богатство, здраве и развлечения. Вървете си и ме оставете в моята нужда, безчестие, немощ и мъка. Но знайте, че колкото и да сте ме унижавали, сърцето ми е изпълнено с гордост; и въпреки че ви прощавам, аз ще ви презирам до края на живота си.

— Щом е така — отвърна той, — вие ще разберете до какво води дързостта и много скоро ще видим кой от нас двамата е по-достоеен за презрение — аз или вие!

С тези думи той се обърна и си отиде.

Чули целия ни разговор, жена ми и моят син се разтрепериха от ужас. След като се убедиха, че земевладелецът си отиде, дъщерите ми излязоха навън, за да разберат до какво е довел нашият разговор, а когато узнаха всичко, те изпаднаха в същия унес. Що се отнася до мен, никакви прояви на неговата ненавист не бяха в състояние да ме уплашат — първият удар беше нанесен и бях готов да посрещна и останалите: приличах на онова оръжие, употребявано по време на война, което, както и да го обърнеш винаги е насочено към неприятеля е едно от остриетата си.

Впрочем скоро се убедихме, че думите му не бяха само заплаха; още на другата сутрин при нас дойде управителят и поиска да заплатя арендата за цяла година, но поради всичките беди, които вече описах, аз не можах да платя нито грош. Вследствие на моята несъстоятелност

вечерта той откара всички домашни животни от двора ми и на другия ден ги продаде на половин цена. Тогава жена ми и моите деца започнаха да ме молят да се съглася на всякакви условия, за да избягна сигурната гибел. Те дори ме умоляваха да разреша на земевладелеца да посещава дома ни както преди и използваха цялото красноречие, на което бяха способни, за да опишат всички предстоящи беди — ужасът на тъмницата, и то в такова време на годината, при това с моето разклатено здраве, последица от неотдавнашния пожар. Но аз бях непреклонен.

— Кажете съкровища мои — възкликнах аз, — защо се опитвате да ме убедите да сторя нещо, което не бива да се прави? Дългът ми заповядва да му простя, но моята съвест не ми позволява да одобря постъпките му. Нима искате да върша пред целия свят онова, което дълбоко в душата си осъждам? Покорно да угоднича пред този безславен съблазнител? И за да се спася от затвор, да стана пленник на вечните душевни терзания? Никога! Дори ако ни изгонят от това жилище, пак ще вървим по праведния път и където и да ни запрати съдбата, следвайки този път, ние отново ще се настаним в прекрасна обител и всеки от нас ще може да погледне весело и без страх в своята душа.

Вечерта премина в такива разговори. През цялата нощ валеше обилен сняг и рано сутринта синът ми излезе да разчисти пътеката пред вратата. Скоро обаче той се върна пребледнял и ми съобщи, че двама мъже, в които разпознал съдебните пристави, идват право към дома ни.

Още не беше свършил, когато те влязоха и се насочиха право към постелята, в която лежах. След като ми се представиха и ме уведомиха за какво са дошли, те ме арестуваха и ми заповядаха да се приготвя и тръгна с тях към местния затвор на единадесет мили от моя дом.

— Студено време сте избрали, приятели, за да ме карате в затвора — рекох аз. — А и моментът е твърде неподходящ, защото съвсем наскоро жестоко изгорих ръката си и досега не мога да се съвзема от леката треска, която последва; освен това нямам топли дрехи, а съм твърде слаб и стар, за да вървя пеша в този сняг, но ако се налага...

След това се обърнах към жена си и децата си и им заповядах да съберат малкото вещи, които ни бяха останали, и да се приготвят да напуснат незабавно това жилище. Настоявах да не губят време, а на сина си наредих да помогне на по-голямата си сестра, която беше

припаднала от мъчителното съзнание, че тя е виновна за всичките ни беди. Заговорих на жена си с бодър тон — тя стоеше бледа и трепереща, като притискаше двете изплашени момченца към себе си, а те мълчаливо бяха сврели личица в пазвата ѝ и не смееха да погледнат непознатите. В това време по-малката ми дъщеря събираше вещите ни и тъй като на няколко пъти ѝ дадох да разбере, че трябва да побърза, след по-малко от час ние бяхме готови за път.

Двадесет и пета глава

Независимо от положението, в което се намираме, утешението идва при нас

Напуснахме мирното селце и бавно излязохме на пътя. По-голямата ми дъщеря се чувствуваше слаба от треската, която я измъчваше вече няколко дни, и един от приставите се смили над нея и я качи на коня зад себе си; дори у тези хора можеш понякога да срещнеш човеколюбие. Синът ми водеше за ръка едното от нашите момченца, а жена ми — другото. Аз пък се опирах на рамото на по-малката си дъщеря, която проливаше сълзи не заради собствената си участ, а заради моята.

Бяхме вече изминали близо две мили от нашето последно убежище, когато изведнъж забелязахме след себе си тълпа от хора — близо петдесет от моите най-бедни енориаши тичаха след нас с гръмки вопли. Изричайки страшни проклетия, те хванаха двамата съдебни пристави, като се кълнях, че не ще допуснат техният свещеник да лежи в затвора и че ще го защищават до последна капка кръв; при това те заплашваха нашия конвой, че жестоко ще се разправят с тях. Това можеше да доведе до трагични последици, но аз тутакси се намесих и с труд издърпах служителите на закона от ръцете на разярената тълпа. Като помислиха, че най-после ще бъда спасен, децата не можеха да потиснат възторга си и скачаха от радост. Впрочем моите думи към бедните, заблудени хора, които мислеха, че могат да ме спасят, скоро ги отрезвиха:

— Какво виждам, приятели мои? — възкликнах аз. — Така ли изразявате обичта си към мен? Така ли следвате наставленията, с които

се обръщам към вас в църквата? Оказвате съпротива на правосъдието, като по този начин навличате беда и на себе си, и на мен. Кой е вашият подстрекател? Кой ви накара да се поддадете на съблазънта? Няма да оставя дързостта му ненаказана, ще видите! Уви, скъпи мои заблудени овце! Връщайте се по домовете си и не забравяйте своя дълг към бога, към родината и към мен! Може би някога ще ви срещна при други, пощастливи обстоятелства и тогава ще положя всички сили, за да облекча вашия живот. Но нека сега поне се утешавам с надеждата, че когато започна да събирам стадото си, за да го поведе по пътя на безсмъртието, всички мои овчици без изключение ще бъдат налице.

Те бяха обхванати от разкаяние и със сълзи на очи идваха един по един да се простят с мен. Стиснах ръката на всеки от тях с дълбока нежност и като ги благослових, продължихме пътя си без повече произшествия. Малко преди да падне нощта, ние се добрахме до града, при все че би било по-правилно да го наречем село, тъй като се състоеше само от няколко бедни къщички; той бе загубил предишното си великолепие, а затворът беше единствената останка от древното му величие.

Спряхме в една странноприемница, където набързо ни приготвиха нещо за хапване, и аз седнах на масата с цялото си семейство, весел както винаги. Като се погрижих да ги настанят добре за през нощта, отправих се към затвора, придружен от приставите; на времето той е бил построен за военни цели и представляваше обширна зала с каменна настилка и здрава решетка; тук прекарваха по-голямата част от денонощието и длъжници, и криминални престъпници. През нощта развеждаха арестантите по килиите им и ги заключваха в тях.

Когато влязох в затвора, очаквах да чуя воплите и стенанията на нещастниците, но нещата се оказаха съвсем различни. По всичко личеше, че затворниците имаха една-единствена цел — да удавят тежките си мисли сред шум и веселие. Тъй като бях новак, тутакси ми поискаха пари за гощавка и аз, без да се бавя, се подчиних на обичая, въпреки че малката сума в джоба ми се беше почти стопила. Веднага изпратиха за пиене и скоро затворът се изпълни с буйни викове, кикот и ругатни.

„Е, какво пък — помислих си аз, — защо трябва да тъгувам, щом като дори закоравели престъпници се веселят? Затворът си е затвор и за

тях, и за мен, но мисля, че аз имам повече причини да се чувствавам щастлив, отколкото тези хора.“

Опитвах се да се ободря с такива мисли, но веселието по принуда поражда още по-голяма мъка. И така, както си стоях в ъгъла и се отдавах на мрачни размисли, към мен се приближи един от другарите ми по затвор и ние захванахме разговор. Имах свое правило — никога да не отказвам да разговарям с човек, който иска да поговори с мен; ако разговорът е интересен, бих могъл да науча нещичко от него, а ако не — то тогава моят събеседник би могъл да научи нещо от мен. Това беше патил човек, който познаваше света не от книгите, а от собствен опит, както се казва, или по-точно — който се бе сблъсквал с лошата страна на човешката природа. Той ме попита дали нося със себе си нещо, което бих могъл да си постеля за през нощта, а трябва да призная, че въобще не бях помислил за това.

— Лошо — възкликна той. — Тук не ще ви дадат нищо друго, освен слама, а килията ви е твърде голяма и ще ви бъде студено. Но понеже виждам, че сте джентълмен, а и аз едно време принадлежах към това съсловие, с радост ще ви отстъпя част от завивките си.

Благодарих му и изразих удивлението си, че срещам подобно човеколюбие в затвора, и като исках да блесна със своята образованост, добавих, че очевидно древният мъдрец наистина е знаел колко ценна е дружбата в нещастие, когато е казал „Тон космои айре, ей дос тон етайрон“*.

[* „За приятеля си преобръщам целия свят“ (гр.). — Б.пр.]

— Всъщност — продължавах аз — какво би бил светът, ако бяхме обречени на пълна самота?

— Господине, вие говорите за света — подхвана другарят ми по затвор. — Светът е изкуфял и все пак космогонията или сътворението на света вече векове наред не дава мир на философите! Какви ли не предположения са се изказвали! Санхониатон, Мането, Берозус и Оцелий Лукан — всичките им опити се оказаха напразни. Последният е казал: „Анархон ара кай ателутайон то пан“, което означава...

— Моля за извинение, господине, че прекъсвам учената ви реч — извиках аз. — Струва ми се, че вече съм чувал всичко това — нямал ли съм удоволствието да се срещна с вас на панаира в Уелбридж и не се ли наричате Ифрейм Дженкинсън?

В отговор той само въздъхна.

— Не си ли спомняте — продължавах аз — човек на име Примроуз, доктор Примроуз, от когото купихте един кон?

Сега вече той ме позна — полумракът, който цареше в затвора, приближаващата се нощ му бяха попречили да разгледа чертите на лицето ми.

— Прав сте, господине — отвърна мистър Дженкинсън, — помня ви много добре! Купих от вас един кон и забравих да заплатя за него, нали така? Единственият опасен за мен свидетел на най-близката сесия на съда ще: бъде вашият съсед Фламбъро — той решително възнамерява да се закълне, че съм фалшификатор на монети. От все сърце се разкайвам, че ви измавих, и изобщо, че съм мамил хората. Ето на, вижте до какво доведе това — и той показва белезниците си.

... — Какво пък, господине — отвърнах аз, — заради вашето безкористно предложение да ми помогнете ще ви се отплатя, като се постарая да смекча и дори съвсем да ви избавя от показанията на мистър Фламбъро; при първа възможност ще изпратя сина си при него. Не се съмнявам, че той ще изпълни молбата ми. Що се отнася до моите показания — можете да бъдете напълно спокоен.

— Ах, господине! — възкликна той. — За вас ще сторя всичко, което е по силите ми. Ще ви дам по-голямата част от завивките си и не ще допусна някой в затвора да ви обиди; а тук аз се ползувам с известно влияние.

Благодарих му и не се сдържах да изразя удивлението си: сега той изглеждаше млад, а когато го срещнах за първи път, не можех да му дам по-малко от шестдесет години.

— Господине — отговори той, — вие не познавате живота. Тогава носех перука, а освен това умея да се преобразявам в човек на каквато щете възраст от седемнадесет до седемдесет години. Ах, господине, ако вместо да стана мошеник, бяха изразходвал само половината от усилията си да изуча някакъв занаят, сега щях да съм много богат. Но независимо какъв съм в момента, надявам се да ви бъда полезен дори и тогава, когато най-малко очаквате.

Нашият разговор беше прекъснат от появата на помощник-надзирателите, които започнаха да ни викат по име и да ни развеждат по килиите. Един от тях ми носеше наръч слама; той ме поведе по тесен и

тъмен коридор в някаква стая с каменен под, също както и голямата зала. Разстлах сламата в единия ъгъл, покрих я със завивките, които ми бе дал мистър Дженкинсън, след това моят придружител любезно ми пожела лека нощ и излезе. Аз се отдадох на привичните си размисли, благодарих на моя небесен наставник и потънах в сладък сън до другата сутрин.

Двадесет и шеста глава

Промяна в затворническите нрави. Истинското правосъдие трябва не само да наказва, но и да възнаграждава

Рано сутринта се събудих от риданията на моите близки, които се бяха събрали около постелята ми. Очевидно мрачната обстановка им беше действувала много потискащо. Меко ги сгълчах за тяхното малодушие, като ги уверих, че никога в живота не съм спал така спокойно, както през изминалата нощ, и тъй като не виждах по-голямата си дъщеря сред тях, започнах да разпитвам за нея. Отговориха ми, че вчерашните вълнения така са я омаломощили и разстроили, че треската ѝ се засилила и сметнали за по-благоразумно да я оставят да си почине. После наредих на сина си да потърси една или две стаи близо до затвора, където всички те биха могли да се настанят. Той отиде да изпълни заповедта, ми, но успя да наеме само една малка стаичка за майка си и двете си сестри, затова пък надзирателят великодушно му бе разрешил да ношува при мен заедно с моите момченца. Пригответе постеля в другия ъгъл на килията и според мен тя беше съвсем прилична. Но въпреки това поисках да узная дали малките ми синчета биха пожелали да спят в затвора, който им всяваше такъв ужас.

— Е, юнаци — възкликнах аз, — харесва ли ви новата постеля?! Или може би се боите да спите в такава мрачна стая?

— Не, татко — отвърна Дик, — мога да спя навсякъде, щом ти си при мен.

— А на мен — каза Бил, който бе едва на четири години — най-много ми харесват онези стаи, в които живее моят татко.

Тогава разпределих задълженията между членовете на семейството. По-малката ми дъщеря трябваше да се грижи за своята по-

голяма сестра, която е всеки изминал ден ставаше все по-зле; на жена си заръчах да се грижи за моето здраве; Дик и Бил имаха задължението да ми четат на глас.

— А ти, сине мой — продължавах аз, — ти си сега единствената ни опора и от твоите ръце зависи нашето препитание. Като общ работник би могъл да получаваш достатъчно пари и при известна пестеливост всички бихме могли да преживяваме с тях, без да изпитваме нужда. Ти си вече на шестнадесет години и господ ти е дал сили, за да ги оползотвориш; сега те са ти нужни, за да спасиш от глад безпомощните си родители и цялото семейство. Така че тръгвай още днес да си търсиш работа и всяка вече носи у дома всичко, което си припечелил през деня.

Като му дадох тези наставления и определих задълженията на всеки един от семейството, аз се отправих към общото помещение, където имаше повече простор и въздух. Впрочем не се заседях там, защото грубостите, ругатните и бруталността, които ме посрещнаха от всички страни, ме накараха да се върна обратно в килията. Стоях вътре и се чудех на заблуждението на всички нещастници, които, настроили цялото човечество срещу себе си, с всички сили се стараеха да си спечелят още по-могъщ враг за в бъдеще.

Тяхната слепота извикваше гореща жалост в душата ми и ме караше да забравям собствените си неволи. Дори ми се струваше, че мой дълг е да се опитам да ги върна към праведния път. Ето защо реших отново да отида при тях и без да обръщам внимание на подигравките им, да започна да ги убеждавам, надявайки се, че ще ги спечеля с упоритостта си. Като се върнах в общата зала, споделих намеренията си с мистър Дженкинсън и въпреки че го разсмях от сърце, той съобщи всичко на останалите. Предложението ми бе прието доста благосклонно, понеже им предлагаше нови забавления, а тези хора не можеха да се забавляват по друг начин, освен като се присмиват и безобразничат.

И така, за най-бурна радост на околните, аз високо и отчетливо им прочетох няколко молитви. Грубостите, които си разменяха шепнешком, стоновете на привидно разкаяние, намигванията и покашлюванията им предизвикваха необуздан смях. Но аз продължавах да чета с привичното си въодушевление, защото се надявах, че моите

думи могат и да повлияят на някои от тях, но във всеки случай никой не ще оскверни благородното ми дело.

След четенето преминах към проповядване и се стараех не само да ги укорявам за греховете им, но и да завладея тяхното въображение. Преди да пристъпя към проповедта, аз им казах, че единствената причина, поради която се обръщам към тях по този начин, е грижата ми за тяхното благо; че аз самият съм арестант и не получавам нищо от проповедите. Рекох им, че ги съжалявам, като слушам техните богохулства, понеже хулейки бога, те не получават нищо — напротив губят твърде много.

— Говоря ви истината приятели — възкликнах аз, а аз наистина ви смятам за приятели, въпреки че светът се е отвърнал от вас — колкото и да богохулствувате, ако ще и дванадесет хиляди пъти на ден, от това кесията ви няма да стане дори с пени по-тежка. Защо тогава трябва всяка минута да споменавате дявола и да търсите неговото приятелство, щом виждате колко подло се отнася той с вас? Какво ви е дал той — уста, пълна с богохулства, и празен стомах. А като съдя по това, което ми е известно за него, той и занапред не ще ви донесе добро.

— Ако някой се отнася лошо с нас — продължавах аз, — ние обикновено се отказваме да имаме каквото и да било общо с него и отиваме при друг. Защо и вие не потърсите друг стопанин, който в най-лошия случай ще ви обещае поне едно — да ви приеме в лоното си? Помислете, приятели мои, нима има нещо по-глупаво от това да се криеш при стражарите, след като си извършил кражба? А не постъпвате ли и вие по същия начин? Всички търсите утешение при онзи, който ви е предал и ви заплашва повече, отколкото всички стражари на земята; защото стражарят ще ви арестува и накрая ще ви обеси, а другият не ще ви изпусне от лапите си дори след като палачът свърши своята работа.

Когато привърших, много от моите слушатели започнаха да изказват одобрението си, някои от тях идваха да ми стиснат ръката, като се кълнях, че съм честен човек и ще се радват да се сближат с мен. Ето защо обещах да проповядвам и на следващия ден, а в душата ми се появи надежда, че бих могъл да извърша някакви промени в живота им, тъй като винаги съм бил на мнение, че няма такъв човек, който да не може да се поправи; според мен стрелите на порицанието попадат във всяко сърце, нужно е само да достигнат точно в целта. След като

изпълних повелята на разума си, аз се върнах в своята килия; жена ми беше приготвила скромен обяд, а мистър Дженкинсън помоли за разрешение да присъедини своя обяд към нашия и да подслади храната си в разговор с мен, както той любезно се изрази. Още не познаваше моите близки, защото те влизаха в килията през една врата в мрачния коридор, който вече ви описах, и не минаваха през общото помещение. При първата си среща с тях Дженкинсън остана видимо поразен от красотата на по-малката ми дъщеря, чиято тъжна замисленост придаваше още по-голям чар на чертите ѝ, пък и двете ми синчета предизвикаха неговото възхищение.

— Ах, докторе! — възкликна той. — Децата ви са твърде хубави и добросърдечни за такова място като това тук.

Какво пък, мистър Дженкинсън — отвърнах аз, — слава богу те са възпитани строго, а ако наистина са добродетелни, всичко останало все някак си ще се нагласи.

— Мисля, господине — продължаваше моят другар по нещастие, — че за вас би трябвало да е голямо утешение да се намирате сред вашето мило семейство?

— Да, мистър Дженкинсън! — отвърнах аз. — Утешение, и то какво! За нищо на света не бих се разделил с тях, защото с тях и тъмницата ми се струва дворец. Само едно нещо на този свят би ме наранило — ако някой им причини зло.

— В такъв случай господине — извика той, — страхувам се, че съм малко виновен пред вас! Защото мисля, че тук виждам един член от вашето семейство (и той погледна сина ми Мозес), на когото съм причинил зло и сега смирено го моля да ми прости.

Синът ми тутакси си спомни неговия глас и чертите му, при все че го бе виждал дегизиран, и с усмивка му протегна ръка в знак, че му прощава.

— И все пак — рече синът ми — ще ми се да узная какво толкова прочетохте по лицето ми, та решихте, че лесно бих могъл да бъда измамен?

— Ах, господине! — отвърна другият. — Не лицето ви, а белите ви чорапи и черната лента в косите ви ме въвлякоха в изкушение. Впрочем, без да ви обиждам, трябва да призная, че ми се е случвало да мамя и много по-мъдри особи; въпреки това обаче, независимо от цялата моя

ловкост, дръвниците се оказаха повече на брой и ме надвиха.

— Предполагам — извика синът ми, — че историята на живот като вашия е колкото занимателна, толкова и поучителна.

— Нито едното, нито другото, приятелю — отвърна мистър Дженкинсън. — Историите, в които се разказва единствено за пороците и коварството на човека ни правят подозрителни и забавят движението ни напред. Пътник, който гледа с подозрение на всеки срещнат и обръща гръб на всеки, който му прилича на разбойник, едва ли би стигнал навреме там, закъдето се е запътил. От опит знам — продължаваше той, — че няма по-глупав човек на света от умника. Още като дете ме смятаха за много хитър и когато бях едва седемгодишен, дамите ме провъзгласиха за истински малък мъж; като станах на четиринадесет, вече познавах света и с дръзко накривена шапка ухажвах дамите; на двадесет, макар все още да бях свършено честен, всички ме мислеха за толкова хитър, че никой не ми вярваше. Ето че накрая трябваше наистина да стана мошеник, за да преживявам по някакъв начин, и оттогава главата ми непрекъснато ражда нови планове за измама, а сърцето ми примира от страх, че мога да бъда разобличен. Често съм правил на глупак вашия простодушен съсед мистър Фламбъро — мамех го средно веднаж на годината. Въпреки това обаче този честен човек продължаваше пътя си, без да губи вяра в хората и забогатя, а аз, независимо от всичките номера и измами, потънах в немотия, без да имам дори утешението, че съвестта ми е чиста. Но разкажете ми как попаднахте вие на това място? Кой знае, ако не съм в състояние сам да избягна затвора, може би ще ми се удаде да избавя приятелите си от него?

Отстъпих пред любопитството му и му разказах цялата верига от случайности и безразсъдства, които ме бяха довели до сегашното ми състояние, като добавих, че не храня и най-слаба надежда да се измъкна оттук.

Чул историята ми, той помълча няколко минути, после се плесна с ръка по челото, сякаш се бе сетил за нещо и тръгна да излиза, като заяви, че ще се постарее да намери начин да ни освободи.

На същата тема

На другата сутрин споделих с жена си и децата си своя план да поправа затворниците, които те посрещнаха с общо неодобрение; намираха го не само неосъществим, но и непристоен, като твърдяха, че независимо от всичките ми усилия, не ще ми се удаде да поправа престъпниците, а виж — бих могъл да опетня сана си.

— Моля да ми простите — възразих аз, — но всеки един от тези хора, колкото и ниско да е паднал, е човек и следователно достоен за обичта ми. Когато се отхвърля добър съвет, той се връща към онзи, който го е дал, и обогатява душата му; дори да не помогнат, моите наставления ще ми донесат несъмнена полза. Повярвайте, деца мои, ако тези нещастници бяха принцове по кръв, десетки хора биха се тълпели да им угодят, но според мен душа, погребана в тъмница, е също толкова скъпоценна, колкото и онази, която обитава дворци. Ето защо, скъпи мои, ще се постарая да им помогна и — кой знае? — може би не всички ще ме презрат; възможно е да успея да измъкна от бездната една-единствена душа и това би било огромна радост, защото няма на земята по-скъпоценно нещо от човешката душа.

С тези думи аз ги оставих и отидох в общата зала, чиито обитатели се веселяха, докато ме чакаха; всеки беше подготвил някаква затворническа шега, която се канеше да изпита върху учения свещеник. И така, тъкмо се готвех да започна, когато един от тях килна перуката ми на една страна, като се престори, че го е направил съвсем случайно, и тутакси се извини. Друг, който стоеше малко по-надалеч, се упражняваше в изкуството да плюе през зъби, така че пръските падаха като фонтан върху книгата ми. Трети произнасяше „Амин!“ с толкова прочувствен тон, че всички се превиваха от смях. Четвърти тайно измъкна очилата от джоба ми. Но една шега предизвика особено голяма веселба; бяха забелязали в какъв ред подреждам книгите върху масата пред себе си, някакъв веселяк ловко беше подменил една от тях и поставил на нейно място сборник с неприлични шеги. Впрочем аз не обърнах никакво внимание на пакостите на тези хорица и продължих с ясната мисъл, че всичко смешно в действията ми ще изглежда такава само в началото, докато сериозното ще остане завинаги. Планът ми успя и след по-малко от шест дни много от моите слушатели бяха обхванати

от разкажание, а всички без изключение ме слушаха внимателно.

Можех да се поздравя с успех: благодарение на моята упоритост и на уменията ми да общувам с хората аз успях да пробудя съвестта у люде, лишени от каквото и да било нравствено чувство, и вече започнах да мисля как да облекча тяхната участ и да направя живота им в затвора по-сносен. До този момент те преминаваха от една крайност в друга; от глад към излишества, от необузвано буйство към горчиви оплаквания. Единственото им занимание беше да се карат помежду си, да играят на карти и да изрязват дървени пръчици, с които тъпчеха тютюна в лулите си. Последното ненужно занимание ме наведе на една полезна мисъл — онези, които искаха, биха могли да изработват пръчици за пушачите или клинчета за обушарите, а необходимият дървен материал би могъл да се купува чрез подписка; готовата стока щеше да се продава по мое указание, така че всеки да може да спечели нещичко — съвсем малко, разбира се, но достатъчно за препитание.

Но това не беше всичко — учредих глоби за безнравствени постъпки и награди за особено прилежание. Така за по-малко от две седмици аз превърнах тази тълпа в някакво подобие на човешко общество и изпитвах гордостта на законодател, комуто се бе удало да превърне първобитните диваци в хора, като им внушава уважение към властта и приятелски чувства помежду им.

Желателно би било законодателната власт да измени законите така, че да ги насочи към поправяне на човешките нрави, а не към най-сурово наказание, и да разбере най-после, че престъпленията ще намалют не ако наказанието се смята за нещо обикновено, а ако то е наистина застрашително. Тогава ще се измени и характерът на затвора, който сега не само приема закоравели крадци и убийци, а превръща и невинни хора в престъпници — често пъти някой, нарушил закона за първи път, излиза от тъмницата — ако въобще му се удаде да излезе жив отгук, — готов да извърши хиляди престъпления. Тогава нашият затвор би бил организиран по подобие на затворите в другите европейски държави — място за уединение и разкажание, място, което би могло да се посещава от хора, способни да събудят съвестта у виновния и да попречат на невинния да тръгне по лош път. Само така, а не чрез увеличаване на наказанието, нравите в страната биха могли да се поправят; трябва да кажа, че много се съмнявам в целесъобразността на

смъртното наказание за малки правонарушения. В случай на убийство необходимостта от подобна мярка е очевидна, тъй като всички ние, разбира се, сме длъжни заради собствената си защита да се избавим от човек, който проявява пълно пренебрежение към живота на другите. Самата природа се възмущава от подобни престъпления. Нещата обаче стоят съвсем другояче, когато става дума за посегателство върху собствеността. Нямам основание да лиша крадеца от живот, защото по природните закони конят, който той е откраднал от мен, принадлежи и на двамата. И ако аз смятам за свое право да лиша крадеца от живота му, трябва да съществува предварителна договореност между нас, по силата на която този, който лиши другия от коня му, трябва да умре. Но такава договореност е изключена, тъй като човек няма право нито да разменя, нито да отнема живота си, понеже той не му принадлежи. Дори един съд, основан на справедливостта, не би се съобразил с подобен договор, защото е съвършено ясно, че простъпката, която на пострадалия носи само дребно неудобство, е нищожна в сравнение с наложеното наказание, тъй като е по-важно да се запази животът на двама души, отколкото единият от тях да язди кон. Ако такъв договор е признат за несправедлив, когато е сключен между двама души, то той би останал несправедлив, независимо от това, че са го сключили стотици и дори стотици хиляди хора; та нали, ако начертаеш милион окръжности, окръжността никога не ще се превърне в квадрат, тъй както и лъжата, повторена от милиарди хора, не ще стане истина. Така говори разумът и така подсказва нашето природно чувство. Диваците, които познават само правото на природата, се отнасят към човешкия живот с уважение и то отнемат само тогава, когато е пролята кръв.

Колкото и да са били свирепи по време на война, в мирно време нашите саксонски прадеди много рядко са прибегвали до смъртно наказание; а при младите нации, които още носят върху себе си печата на природата, почти не могат да се срещнат престъпления, заслужаващи смъртно наказание.

А ето че в цивилизованото общество наказателното право се упражнява от богатите и е безпощадно към бедните. Може би с годините държавата придобива старческа суровост, а нашата собственост, която се увеличава по обем, ни става все по-скъпа и страховете ни се умножават с нашето богатство; ето защо всеки ден ние

създаваме нови закони в защита на това, което ни принадлежи, а наоколо се издигат все нови и нови бесилки за страх на онези, които биха се осмелили да проникнат в границите на нашите владения.

Не знам на какво се дължи това — дали на изобилието от наказателни закони, или на разпуснатостта на нашите нрави — но всяка година броят на престъпници те в тази страна е по-голям от този в половината от европейските държави, взети заедно. А може би се дължи и на двете, защото едното поражда другото. Когато народът види, че по силата на съществуващите наказателни закони различни по тежест престъпления се наказват по един и същи начин, той престава да прави разлика между самите престъпления, а нравствеността на обществото се основава именно на тази разлика. По такъв начин извънредно голямото количество закони поражда нови пороци, а новите пороци изискват нови наказателни мерки.

Желателно е властта, вместо да измисля нови закони за наказание на порока, вместо да стяга коланите на обществото толкова силно, че в някой прекрасен ден неговите конвулсии да разкъсат всички връзки, вместо да отстранява от себе си нещастниците като нещо ненужно, преди дори да е опитала техните способности, вместо да превръща изправителните мерки във възмездие — желателно е да превърнем закона от тиран на народа в негов защитник. Тогава бихме видели, че същите онези души, които сме смятали за отпадък на обществото, са имали нужда от ръката на умел майстор, тогава бихме видели, че ако се подходи правилно към тези нещастници, обречени на продължителни мъки — и то само защото онези, които живеят в разкош, не бива да изпитат и най-малко неудобство — те биха били опора на държавата в минута на опасност; че сърцата на тези хора се различават толкова малко от нашите собствени, колкото и лицата им; тогава бихме видели, че едва ли има душа на земята, която да е затънала в порока дотолкова, та да не може да се поправи, че престъплението, извършено от престъпника, би могло да се окаже последно дори ако той остане жив и не загине на бесилото, и най-последно, че за безопасността не е нужна толкова кръв.

Щастието, както и нашите несполуки зависят не толкова от добродетелта, колкото от благоразумието; мирските радости и скърби са твърде нищожни в очите на провидението и то не смята за нужно да ги разпределя справедливо между смъртните

Изминаха повече от две седмици, откакто ме бяха хвърлили в тъмницата, а моята скъпа Оливия не беше идвала ни веднъж да ме види; много се бях затыжил за нея. Споделих своите чувства с жена си и на другата сутрин бедната девойка се появи в килията ми, като се подпираше на ръката на сестра си. Бях поразен от това как се бе изменило лицето ѝ. Като че ли нарочно, за да ме изплаши, смъртта беше оставила отпечатък върху всичките ѝ някога толкова прелестни черти. Страните ѝ бяха хлътнали, кожата на челото ѝ се беше опнала и бузите ѝ носеха печата на съдбовна бледост.

— Колко се радвам да те видя, скъпа моя! — възкликнах аз. — Но защо си толкова унила, Ливи? Знам, моя любов, ти не ще позволиш на огорчението да похаби живота ти, който ми е скъп като моя собствен. Твърде много ме обичаш, за да направиш това, нали? Горе главата, мое дете, и за нас отново ще настъпят щастливи дни.

— Винаги сте били внимателен към мен, татко — отговори тя — и мисълта, че не ми е съдено да споделя щастието, което обещавате, увеличава болката ми. Уви, татко, повече не ще видя радост тук и мечтая да напусна света, в който съм изпитвала само мъка. Наистина, скъпи татко, бих желала да престанете да се противите на мистър Торнхил; може би той ще се съжали над вас и тогава бих могла спокойно да умра.

— Никога! — отвърнах аз. — Никога не ще се съглася да нарека дъщеря си уличница. Дори целият свят да гледа презрително на твоето прегрешение, аз винаги ще виня за него доверчивостта, а не порока. Мила моя, тук, на това място, аз не страдам ни най-малко, независимо че на теб то ти се струва толкова мрачно; знай, че докато ме даряваш с щастието да те виждам жива, той не ще получи съгласието ми да се ожени за друга и да те направи още по-нещастна.

Когато дъщеря ми си отиде, мистър Дженкинсън, който присъствуваше на нашия разговор, напълно разумно започна да ме кори за упоритостта ми, да ме упреква за това, че не желая да купя свободата

си с цената на покорството. Той каза, че би било несправедливо заради спокойствието на едната от дъщерите ми, при това тази, която ме е наскърбила, да жертвувам съдбата на цялото семейство.

— Освен това — добави той — имате ли право да заставате между мъж и жена? Все едно не можете да попречите на този брак, но можете да го направите нещастен.

— Господине — отвърнах аз, — вие не познавате този, който ни преследва. Отлично знам, че дори да му се покоря, не ще получа и час свобода. Разказаха ми, че преди по-малко от година в същата тази килия един от неговите длъжници е умрял от глад. Дори ако моето съгласие и одобрение биха могли да ме преместят оттук в най-разкошните негови покои, все едно — не бих дал нито едното, нито другото, защото нещо в мен ми нашепва, че по този начин сам бих допуснал той да прелюбодействува. Докато дъщеря ми е жива, не ще се съглася да смятам законен какъвто и да е негов брак с друга жена. Разбира се, ако тя повече не ще бъде сред нас, би било подлост от моя страна заради личната си обида да разделя онези, които искат да се съединят. Не, дори бих желал този негодник да се ожени и най-после да сложи край на развратния си живот. Но няма ли да бъда най-жестокият от родителите, ако сам стана причина за истинската смърт на моето дете? И всичко това, само и само да се измъкна от затвора? В желанието си да избягна краткотрайните несгоди няма трябва да разбия сърцето на собствената си дъщеря, като я обрека на безкрайни мъки?

Той се съгласи с мен, но добави, че дъщеря ми е в много лошо състояние и че скоро ще настъпи край на моето затворничество.

— Впрочем — продължаваше той, — ако отказвате да се покорите на племенника, може би ще се съгласите да се обърнете към чичо му — той се слави като най-справедливия и добър човек в кралството. Бих ви посъветвал да му пишете и разкажете за всички злодеяния на неговия племенник — кълна се в живота си, че след три дни ще получите отговор!

Аз му благодарих и реших веднага да последвам съвета му, но не разполагах с никаква хартия — като че ли нарочно сутринта бяхме изхарчили всичките си пари за провизии: мистър Дженкинсън впрочем и тук ми помогна.

Следващите три дни минаха тревожно, тъй като не знаех как ще се

приеме писмото ми; през цялото време жена ми не спираше да ме моли да се предам при всякакви условия, само и само да се измъкна оттук; освен това всеки час ме уведомяваха, че положението на дъщеря ми се влошава. Настъпи третият ден, след това четвъртият, а отговор не идваше: та аз бях съвсем чужд на сър Уилям Торнхил, а онзи, от когото се оплаквах, бе неговият любим племенник. Така че и тази надежда изчезна, както и всички предишни. Но аз все още запазвах бодростта си, при все че продължителният арест и спареният въздух в затвора започнаха видимо да влияят на здравето ми, а раната, която бях получил по време на пожара, взе да ме боли още по-силно. Затова пък около мен бяха децата ми, които се редуваха да ми четат на глас или със сълзи на очи се вслушваха в съветите, които им давах от сламената си постеля. Здравето на дъщеря ми се влошаваше по-бързо от моето и всичко, което разказвах за нея, потвърждаваше тъжните ми предчувствия и увеличаваше болката ми. На петия ден, откакто бях изпратил писмото до сър Уилям Торнхил, ми донесоха страшната вест, че дъщеря ми не може вече да говори. Сега арестът стана нетърпим и за мен! Душата ми се втурна навън от моя затвор и се понесе към възглавето на моята любима дъщеря, за да я утешава и укрепва духът ѝ, за да приеме последното ѝ желание и да ѝ покаже пътя към небесната обител. Накрая дойдоха и ми съобщиха, че тя издъхва, а аз бях лишен дори от нищожното утешение да поплача над нея. След малко моят другар по затвор пристигна при мен с последната вест: той ме призова към смирение — тя беше мъртва! На другата сутрин той отново дойде и ме завари само с двете ми синчета — сега те бяха единствените хора около мен и с всички сили се стараеха да ме утешат. Молеха ме да им разреша да ми четат на глас и ме уговаряха да не плача, като казваха, че възрастните не плачат.

— Нали сега сестра ми е ангел, татко? — възкликна по-големият. — Тогава защо съжалявате за нея? Самият аз бих искал да съм ангел и да излетя от това ужасно място, разбира се, заедно с вас, татенце!

— Наистина — добави по-малкото ми момченце. — Там, на небето, където сега е моята сестра, е много по-хубаво, отколкото тук, и освен това там има само добри хора, а тук всички са толкова лоши.

Мистър Дженкинсън прекъсна тяхното невинно бърборене, като каза, че сега, когато дъщеря ми не е вече между живите, трябва

сериозно да помисля за семейството си и да се опитам да спася собствения си живот, който всеки ден е изложен на опасност поради лишенията и лошия въздух. Време е, говореше той, да пожертвувам своята гордост и негодувание заради тези, чието благополучие зависи от мен; и здравият разум и справедливостта ми повеляват да направя опит и да се помиря със земевладелеца.

— Слава богу — отвърнах аз, — не ми е останала никаква гордост! Бих ненавиждал собствената си душа, ако откриех в нея капка гордост или ненавист. Напротив, тъй като до неотдавна моят мъчител беше един от енориашите ми, надявам се, че някой ден ще имам щастието да представя пред вечния съд душата му пречистена. Не господине, у мен няма никаква ненавист и въпреки че ми отне онова, което е по-ценно от всички негови съкровища, въпреки че разби сърцето ми — защото съм болен и без никакви сили, да, много болен, мой нещастни друже, — той никога не ще извика в душата ми жажда за мъст! Съгласен съм да одобря брака и ако това му доставя удоволствие, нека знае, че го моля да ми прости за всички неприятности, които съм му причинил.

Мистър Дженкинсън взе перо и мастило и изложи покорната ми молба със същите изрази, които бях употребил, а след това аз поставих подписа си под нея. Синът ми трябваше да отнесе писмото на мистър Торнхил, който в същото това време се намираше в имението си.

След около шест часа той се завърна с устен отговор. Разказа ми, че много трудно му се удало да се срещне със земевладелеца, защото слугите се отнесли с него нагло и е подозрение; случайно обаче срещнал земевладелеца точно когато той излизал от имението по работа, свързана с предстоящата му женитба, която трябваше да се състои след три дни. После, продължи синът ми, той се приближил и с крайно смирен вид подал писмото на мистър Торнхил; като прочел писмото, онзи казал, че закъснялата ми покорност никому не е нужна; че научил за нашето писмо до чичо му, което, както трябвало да се очаква, било посрещнато с пълно презрение; и накрая помолил занаят да се обръщаме за всичко към неговия адвокат и да не го безпокоим. Би било съвсем друго, казал той, ако сме му били изпратили като молители двете госпожици, за чието благоразумие и скромност той имал най-високо мнение.

— Е, господине — обърнах се аз към мистър Дженкинсън, — сега

виждате що за човек е моят мъчител. Той може да се шегува и едновременно с това да бъде жесток. Впрочем нека прави с мен каквото си поиска — скоро ще бъда свободен от всички вериги, с които възнамерява да ме окове. Вече виждам вечната моя обител, която сияе все по-ярко и по-ярко! Мисълта за нея ме крепи в негодите и като оставям след себе си безпомощни сираци, аз твърдо вярвам, че добрите хора ще се погрижат за тях, някои заради техния беден баща, а други в името на небесния ни отец.

Докато говорех, жена ми, която не бях виждал през целия ден, се появи с объркано и ужасено изражение на лицето; тя се опитваше да каже нещо, но не успяваше.

— Какво има, скъпа моя — възкликнах аз, — нима ми носиш вест за някоя нова беда, като че ли старите не са ни достатъчни? Макар че суровият земевладелец не иска да се смили над нас въпреки нашата покорност, макар че ме е обрекъл на смърт в тази обител на мъката и че изгубихме любимото си чедо, ти ще намериш утешение в другите ни деца, когато аз вече не ще бъда между вас.

— Наистина изгубихме — отвърна тя — нашето любимо чедо! София, съкровището ми, нея вече я няма — те са ни я откраднали, злодеите са я отвлекли!

— Как, госпожо! — извика моят другар по затвор. — Нима негодниците са отвлекли мис София? Не може да бъде!

Безсилна да отговори, цяла обляна в сълзи, тя стоеше и гледаше неподвижно в една точка. Жената на един от арестантите беше влязла заедно с нея и подробно ни разказа за всичко, което се бе случило. Според нейните думи тя се разхождала с жена ми и дъщеря ми недалеч от селото, когато ги застигна пощенска кола, впрегната в два коня, и спряла до тях. От нея излязъл някакъв добре облечен господин, Впрочем не мистър Торнхил, сграбчил дъщеря ми през кръста и като я вмъкнал насила в колата, извикал на кочияша да кара с всички сили и те за миг се скрили от очите им.

— Стига! — възкликнах аз. — Чашата на страданието ми преля, нищо повече не е в състояние да ми причини нова болка. И така, ни една! Нито една не ми остана! Чудовище! Моята любимка! Красива като ангел и с ангелска душа! Но подкрепете жена ми, тя ще се строполи всеки миг! Да не ми оставят нито една!

— Уви, скъпи съпрузе — рече тя. — Ти се нуждаеш от утешение повече от мен. Огромна е мъката ми, но аз бих я понесла, и дори по-голяма от нея, само и само да те видя спокоен. Нека ми отнемат всички деца, целия свят, само теб да ми оставят!

Синът ни също присъствуваше и се стараеше да облекчи скръбта й; той ни молеше да се успокоим, като твърдеше, че може би все още имаме причина да се надяваме на по-добри дни.

— Сине мой — възкликнах аз. — Огледай се и кажи — виждаш ли някаква възможност да бъда отново щастлив? Може ли лъчът на утешението да проникне тук? Нима всичките ни упования не се намират отвъд могилата?

— Скъпи татко — отвърна той. — Все пак се надявам да ви доставя малко радост; получих писмо от брат ми Джордж.

— Как е той? — прекъснах го аз. — Научил ли е за нашите нещастия? Надявам се, че синът ми ни най-малко не е докоснат от негодите, които са се струпали върху нашите бедни глави.

— Прав сте, татко — отвърна Мозес. — Той е доволен, весел и щастлив. Писмото му носи само добри новини: той е любимецът на полковника, който му е обещал да го повиши в чин лейтенант при първа възможност.

— Наистина ли? — възкликна жена ми. — Наистина ли нищо лошо не се е случило на моето момче?

— Наистина, наистина, майко — отговори Мозес. — Ето прочетете писмото и ще се зарадвате, ако все още нещо може да ви зарадва.

— Сигурен ли си? — повтаряше тя. — Сигурен ли си, че писмото е написано от неговата ръка? Наистина ли той е доволен от всичко?

— Да, майко — отвръщаше той. — Това е неговият почерк. С течение на времето той ще стане опора и гордост за цялото ни семейство.

— В такъв случай — възкликна жена ми — слава на провидението, че последното ми писмо не е стигнало до него! Да, приятелю мой — обърна се тя към мен. — Признавам, че ръката на Небето, която в други случаи беше безмилостна към нас, този път ни е пощадила. Защото в последното писмо, което написах на сина си в минута на гняв, аз го заклех, ако в гърдите му бие сърце на мъж, да се притече в защита на своя баща и на сестрите си и да отмъсти за всички нас. Но благодарение

на този, който управлява нашите съдбини, писмото не го е настигнало и аз съм спокойна.

— Жено! — извиках аз. — Ти си постъпила много глупаво и в друго време бих те порицал твърде сурово. О, колко дълбока бездна си избягнала, бездна, която би погребала и теб, и него в безкрайни мъки. Да, наистина провидението този път е било по-милостиво към нас, отколкото ние един към друг! Запазило ни е сина, за да стане той баща и защитник на моите деца, когато мен вече не ще ме има на този свят. Колко съм бил несправедлив да мисля, че не ми е останало никакво утешение, тогава, когато моят син е весел и няма представа от постигналите ни беди. Той е запазен, за да може да бъде опора на своята овдовяла майка, на своите братя и сестри! Но защо говоря за сестри, той вече няма сестри, нито една — те ми ги отнеха и аз съм най-нещастният човек на света!

— Татко — прекъсна ме синът ми, — позволете ми да ви прочета неговото писмо; знам, че то ще ви достави удоволствие.

И като получи моето съгласие, той прочете на глас следното:

„Скъпи татко,

Отклонявам за няколко минути мислите си от удоволствията, които ме заобикалят, за да ги отправя към още по-скъпи неща — милото домашно огнище. Въображението ми рисува вашия спокоен кръг и виждам всички ви как внимателно следите всеки ред от моето послание. С удоволствие спирам поглед на всяко лице, до което нито честолюбието, нито мъката някога са се докосвали. Но колкото и добре да се чувствувате край топлото огнище, знам, че щастието ви ще стане още по-пълно, когато узнаете, че съм доволен от своето положение и съм много щастлив.

Нашият полк получи ново нареждане и не ще напусне пределите на кралството; полковникът ме нарича свой приятел, води ме навсякъде със себе си и където и да се появя, чувствавам се желан гост и всички се отнасят към мен с растящо уважение. Вчера танцувах с лейди Г. и ако можех да забравя, досещате се кого, може би щях да имам успех. Съдено ми е обаче да помня приятелите си, при все че самият аз съм забравен от тях и се страхувам, татко, че вие също сте в тяхното число, тъй като напразно очаквам щастието да получа вест от къщи. Ето,

София и Оливия също обещаха да ми пишат, но очевидно са ме забравили. Предайте им, че са същински дяволчета и че страшно им се сърдя; впрочем и сам не знам как става това — колкото и да ми се иска да ви се скарам, душата ми е пълна само с обич към вас. Кажете им, татко, че нежно ги обичам, и знайте, че както винаги оставам:

Ваш предан син“

— Въпреки всичките ни нещастия — възкликнах аз — трябва да бъдем благодарни; поне един от нашето семейство е избавен от страданията, които съдбата ни донесе! Нека бог го пази, нека моето момче бъде все така щастливо и стане опора за вдовицата и баща за тези две сирачета. Това е всичко, което мога да му оставя в наследство! Нека той опази невинността им от всички съблазни, родени от нуждата, и да ги напътствува по пътя на честта!

Не бях успял да произнеса тези думи, когато от общото помещение под нас се разнесе ужасна врява; скоро тя утихна и аз дочух дрънчене на вериги в коридора, който водеше към килията ми. Влезе тъмничарят, като подкрепяше някакъв човек, цял изцапан в кръв, изранен и окован в тежки вериги. Погледнах нещастника със състрадание, той се приближи и какъв беше моят ужас, когато познах в него собствения си син!

— Джордж! Моят Джордж! Нима това си ти?! Ранен! Във вериги! Това ли е твоето щастие? Така ли се връщаш при мен? О, защо сърцето ми още сега не се пръсне при тази гледка? Защо не умра?

— Къде остана вашата сила, татко? — проговори синът ми с твърд глас. — Аз заслужих наказание. Моят живот не ми принадлежи повече — нека ми го отнемат.

Няколко минути останах в мълчание, като се борех със себе си — мислех, че това усилие ще ми струва живота.

— О, момчето ми, сърцето ми се къса, като те гледам! Не мога, не мога да го понеса! Точно когато те смятах за щастлив и молах съдбата да те пази, изведнаж да те видя така — ранен и в окови! И все пак — блажен е, който умира млад! Защо ли аз, старецът, трябваше да доживея този ден! Да гледам как децата ми без време рухват край мен едно след друго, а аз едничък да оцелея, за да видя тази разруха! Дано най-ужасните проклетия паднат над главата на убиеца на моите деца! Дано и той доживее такива дни!

— Почакайте, скъпи татко — извика синът ми, — не ме карайте да се червя заради вас! Как, татко! Да забравите възрастта си и своя свещен сан и да дръзнете да призовавате небесното правосъдие, да изричате проклятия, които тутакси ще паднат на побелялата ви глава и ще ви погубят завинаги! Не, татко, сега вие имате само една грижа — да ме подготвите за позорната смърт, на която съм обречен, да ме въоръжите с надежда и решителност, да ми вдъхнете сили, за да изпия горчилката, която са ми отредили.

— О, ти не трябва да умираш, сине мой! Не е възможно да си заслужил толкова страшно наказание. Моят Джордж не може да е извършил такова ужасно престъпление, заради което прадедите му биха се отвърнали от него.

— Уви, татко — отвърна синът ми. — Страхувам се, че не мога да очаквам пощада за прегрешението си. Щом получих писмото на майка ми, тутакси се втурнах насам, като реших да накажа онзи, който е поругал доброто ви име, и го извиках на дуел, но той не се появи на срещата, а изпрати четирима от слугите си, за да ме хванат. Раних първия, който ме нападна — боя се, че раната беше смъртоносна; другарите му ме хванаха и завързаха. Сега онзи страхливец има намерение да възбуди дело против мен и доказателствата са неоспорими: та нали аз го бях предизвикал и следователно виновен пред закона съм аз и не мога да разчитам на снизхождение. Но чуйте, татко, свикнал съм да се възхищавам на твърдостта ви! Проявете я и сега, за да ми дадете пример.

— Добре, сине мой, ще я видиш. Сега съм над този свят и неговите радости. От този миг скъсвам с всичко, което ме е свързвало със земята, и започвам да готвя себе си и теб за вечния живот. Да, сине мой, ще ти покажа пътя и моята душа ще води твоята, защото скоро и двамата ще напуснем този свят. Виждам, че тук не те очаква прошка, и те призовавам да я поискаш от великия съдия, пред когото скоро ще се представим и двамата. Но нека помислим и за другите — нека всички мои другари по затвор се възползват от напътствията ми. Добри тъмничарю, разреши им да дойдат тук, за да им поговоря.

Като казах това, направих опит да се вдигна от сламената си постеля, но нямах сили да го сторя и се опрях с гръб на стената. Обитателите на тъмницата се събраха около мен, както ги помолих,

защото се бяха научили да ценят моите наставления; синът ми и моята жена застанаха от двете ми страни и ме подкрепяха; огледах присъстващите и като се убедих, че никой не липсва, се обърнах към тях с проповед.

Двадесет и девета глава

Провидението е еднакво справедливо и към щастливите, и към нещастните. От самата природа на човешките страдания и радости следва, че страдащите по земния си път ще бъдат възнаградени на небето според тежестта на земните си страдания

— Приятели, деца мои, другари по страдание! Когато размишлявам върху това как се разпределя доброто и злото между хората тук долу на земята, убеждавам се, че човек получава много, за да се наслаждава, но още повече, за да страда. Дори да обиколим целия свят, не ще срещнем толкова щастлив човек, че да не мечтае за повече; напротив, всеки ден научаваме за хиляди самоубийци, които с постъпката си доказват, че всичките им надежди са рухнали. И така, оказва се, че в този живот не съществува пълно блаженство и че единствено нещастие то може да бъде свършено.

Защо на човека е съдено да изпитва толкова мъки? Защо всеобщото блаженство се изгражда върху човешкото страдание? Защо ако във всяка друга система усъвършенствуването става благодарение на това, че се усъвършенствуват подчинените части, защо тогава в най-съвършената от всички системи частите, които съставляват това съвършенство, са не само подчинени една на друга, но и толкова несъвършени сами по себе си? На тези въпроси няма и не може да има отговор, а дори и да имаше, той би се оказал безполезен за нас. Провидението смята за най-добре да скрие крайната си цел от взора на любопитните, като се задоволява само да ни показва пътя към утешението.

В такъв момент човек вика на помощ философията като вижда колко тя е безсилна да му донесе утешение, небето дарява човека с вяра. Колкото и да е забавна философията, тя често ни въвежда в заблуда. От една страна, ни учи, че животът е пълен с радост и че единственото

нещо, което трябва да знаем, е как да му се наслаждаваме, а от друга — че животът е кратък и следователно няма смисъл да се огорчаваме от негодите, които толкова често срещаме по нашия път. И така, тези утешения взаимно се самоизключват, защото, ако животът е радост, неговата преходност би трябвало да ни натъжава, а ако е дълъг — то тогава и мъките ни ще траят повече. Ето че философията се оказва слаба; затова пък религията ни предлага по-голямо утешение. Тя ни учи, че човек живее, за да усъвършенствува своята душа и да я подготви както трябва за другата обител. Нога то праведникът се раздели със своето тяло и целият се превърне в радостно тържествуващ дух, открива, че през време на своя земен живот той си е подготвил място в рая; в същото време нещастният грешник, осакатен и осквернен от собствените си пороци, с ужас напуска тленната си обвивка, за да се убеди, че си е навлякъл отмъщението на небето. Следователно при всички обстоятелства в нашия живот трябва да се обръщаме към религията за истинско утешение, защото, ако сме щастливи, приятно е да мислим, че това блаженство може да продължи завинаги, а ако сме нещастни — да се утешаваме с мисълта, че ни очаква едно място, където можем да си отдъхнем от мъките. И така, на щастливите вярата дава надежда за вечно блаженство, а на нещастните — за край на страданията.

Но въпреки че религията е милосърдна към всички, тя дарява най-вече онзи, който е нещастен. На болния, на голия, на бездомния, на угрижения, на затворника свещената наша вяра обещава най-много блага. Създателят на нашата вяра навсякъде се назовава приятел на нещастника и Неговата дружба, за разлика от лицемерното приятелство на хората, дарява страдащия с цялата си милост. Безразсъдните роптаят срещу това предпочитание, като твърдят, че то с нищо не е заслужено. Но те не са и помисляли, че дори и небето е безсилно да превърне безкрайното блаженство в такъв безценен дар за щастливите както за страдащите. Защото за първите вечността е само добавка към благата, с които те са свикнали, докато за вторите тя е желана двойно повече, тъй като облекчава мъката им тук на земята и ги награждава с небесно блаженство в задгробния живот.

Провидението е по-добро към бедняка, отколкото към богатя и в друго отношение: задгробният живот за него е толкова привлекателен,

че той се разделя с живота си на земята с по-малко тъга. Нещастният познава всички лица на ужаса. Човек, който много е страдал, спокойно очаква смъртта в последното си ложе: той не притежава съкровища, за които да му е жал, и много малко са нещата, които го задържат в този свят; той изпитва само естествена болка от окончателната раздяла с живота, а тя в никакъв случай не е по-остра от онази, която често е изпитвал приживе. Защото, след като вече сме изпитали непоносимо силна болка, милосърдната природа хвърля пелената на безчувствието върху всяка нова рана, причинена от смъртта в живота още тяло.

И така, Провидението дарява нещастните с две преимущества пред онези, които са щастливи на земята: лека смърт, а на небето — огромна радост, защото колкото повече е страдала човешката душа, толкова по-силно блаженство изпитва тя на небето. А това, приятели мои, е голямо преимущество и за него се говори в притчата за сиромаха*: макар вече да е на небето и да вкусва райско блаженство, там се казва, че насладата му ще е още по-голяма, защото на земята е страдал, а сега му е дарена утеха; защото след като е познал мъката, той ще може да оцени блаженството още по-добре.

[* Евангелие, от Лука, XVI гл., 20–31. — Б.пр.]

И така, приятели мои, виждате, че религията ви дава онова, което философията не може да ви даде: тя ви показва, че небето е справедливо и към щастливите, и към нещастните и разпределя по равно радостите между хората. И богатите, и бедните получават по равно количество блаженство в задгробния живот, религията дава надежда за отвъдно щастие и на едните, и на другите, но ако богатите имат преимуществото да се наслаждават на земното щастие, то бедните са надарени с безкрайната радост да сравняват миналите страдания с вечното блаженство; а дори това преимущество да ви се струва малко, тъй като е вечно, по продължителността на своето действие то може да се сравнява с временното, па макар и по-силно усещане на богатите в този свят.

Такива са утешенията, които се даряват на нещастните и ги издигат над другите хора; във всичко останало те са по-унижени от своите братя. Онзи, който иска да познае страданията на бедните, сам трябва да изпита техния живот и много да изтърпи. Да се произнасят патетични речи за предимствата на бедните тук на земята, означава да се повтаря никому ненужна лъжа. Не е беден онзи, който притежава

всичко необходимо, но човек, лишен от най-необходимото, е безспорно нещастен. Да, приятели мои, ние с вас, разбира се, сме нещастни хора. И най-изтънченото въображение не може да заглуши гласа на глада, да придаде ароматна свежест на тежкия въздух в мрачната тъмница, да облекчи страданията на разбитото сърце. Нека философът, изтегнал се на мекото ложе, ни уверява, че можем да противостоим на всичко това. Уви! Усилието, с което се опитваме да превъзмогнем нашите страдания, е най-голямото страдание за нас. Смъртта е дреболия и всеки е в състояние да я понесе, но мъките, ужасните мъки са нещо, което никой не може да издържи.

И така, приятели мои, надеждата за небесно блаженство е особено скъпоценна за нас, защото, ако разчитахме само на земните радости, то тогава бихме били наистина нещастни. Гледам тези мрачни стени, иззидани не само да ни пазят затворени, а и да вдъхват ужас в сърцата ни; светлината, която служи само да ни показва цялата мръсотия на това място, веригите — рожба на деспотичен произвол или наказание за извършено престъпление; оглеждам вашите съсухрени лица, слушам стенанията около себе си — о, приятели мои, какво щастие е да се озовеш на небето след всичко това! Да летиш през чистия и прозрачен въздух, да се къпеш в лъчите на вечното блаженство, да пееш безкрайни хвалебствени химни, да не познаваш господар, който да те заплашва и обижда, а да виждаш само въплътената доброта; когато помисля за всичко това, смъртта започва да ми се струва пратеник, който носи блага вест, и тогава съм готов да се опра на най-острата стрела в колчана му като на най-надеждната патерица. Тогава се питам — нима си струва да се живее на този свят? Съществува ли нещо, което не би искал да напуснеш? Ако дори и кралете в своите дворци страстно желаят да опитат от тези блага колкото може по-скоро, то как бихме могли ние, със смирената си съдба, да не тъгуваме за тях с цялата си душа?

И всичко това ще бъде наше? Ще бъде, ще бъде, само да поискаме. И колко сме щастливи, че сме лишени от съблазните, които биха ни забавили по пътя на желаната цел! Само да поискаме, и всичко ще бъде наше! При това много скоро, защото, ако хвърлите поглед назад, животът ви ще ви се стори съвсем кратък, а остатъкът — какъвто и да е той — ще ви изглежда още по-къс, колкото повече остаряваме; толкова

дните стават по-кратки и колкото повече близостта ни с времето се задълбочава, толкова по-стремителен става неговият ход. Да се утешим, приятели, защото близък е краят на пътя ни; скоро ще отхвърлим от себе си тежкото бреме, с което ни е натоварило небето. И макар понякога смъртта, този единствен приятел на нещастните, напразно да мами уморения пътник, като ту се явява пред него, ту изчезва и също като хоризонта никога не се изгубва от погледа му, все пак ще настъпи времето — и ние не ще чакаме дълго, — когато ще си отдъхнем от страданията; когато потъналите в разкош не ще ни тъпчат повече; когато къпейки се в блаженство, ще си спомняме за терзанията си на земята; когато ще бъдем заобиколени от приятели или във всеки случай от онези от тях, които са достойни за нашата дружба; когато блаженството ни ще бъде неописуемо и като връх на всичко — безкрайно.

Тридесета глава

Появяват се светли перспективи. Ако бъдем твърди докрай, щастието непременно ще ни се усмихне

Когато завърших своята проповед и слушателите ми се разотидоха, надзирателят — а той се оказа един от малкото добросъвестни тъмничари — ми каза, че за огромно негово съжаление трябва да ме огорчи и да отведе сина ми в килия с по-здрава врата, но че ще му разреши да ме навестява всяка сутрин. Като благодат рих на тъмничаря за неговото милосърдие, аз силно стиснах ръката на моето момче, простих се с него и му заръчах да не забравя великия дълг, който го очаква.

След това отново легнах. По-малкото ми синче седна до мен и започна да ми чете на глас, когато мистър Дженкинсън влезе и ми съобщи, че има новини от дъщеря ми; някой я бил видял преди два часа в компанията на непознат джентълмен в едно от близките села, където били спрели да се подкрепят и откъдето, изглежда, се готвели да тръгнат обратно към града. Току-що ми бе казал това, когато само след минута в килията влезе тъмничарят и с огромна радост ми съобщи, че дъщеря ми София е намерена. След него вътре се втурна Мозес и обяви,

че сестра му е долу пред вратата и че всеки миг ще се появи заедно с нашия стар приятел мистър Бърчел.

Не беше успял да свърши, когато моето мило момиче влезе и почти обезумяла от щастие се хвърли да ме целува. Жена ми безмълвно плачеше от радост.

— Ето, татко — извика нашата мила дъщеря, — ето тук е моят спасител! На неговата храброст дължа цялото си щастие и благополучие!

На това място мистър Бърчел, който изглеждаше по-радостен и от нея, прекъсна думите ѝ с целувка.

— Ах, мистър Бърчел — възкликнах аз, — в какво жалко убежище ни намирате! А и ние много сме се променили, откакто ни видяхте за последен път. Винаги сте били наш приятел; отдавна разбрахме нашета заблуждение по отношение на вас, и се разкаяхме за своята неблагодарност. След моето непростимо държане към вас срамувам се да ви погледна в очите, но все пак се надявам, че ще ми простите, тъй като самият аз бях измамен от бездушен и подъл негодник, който под маската на приятел ме погуби.

— Защо да ви прощавам — възрази мистър Бърчел, — след като никога не съм ви се сърдил? Виждах, че се заблуждавате и можех само да съжалявам, че бях безсилен да ви изведа от това заблуждение.

— Винаги съм ви смятал за човек с благородна душа — възкликнах аз — и виждам, че съм бил прав. Но, скъпо мое дете, разкажи как те спаси и кои бяха онези негодници, които се опитваха да те отвлекат.

— Ах, татко — отговори тя, — така и не узнах кой беше злодеят. Както вървахме с мама по пътя, той приближи изотзад, блъсна ме в пощенската кола, а ездачът пришпори конете и аз дори не успях да извикам за помощ. Няколко пъти молих минувачите да ми помогнат, но никой не се отзова на виковете ми. В това време злодеят пусна в ход най-различни хитрости, за да ме накара да мълча; ту ме ласкаеше, ту: ме заплашваше; а после се закле, че ако не викам, няма да ми стори нищо лошо. Успях да разпоря платното, с което беше закрил прозорчето и кого, мислите, видях на пътя? Самият мистър Бърчел! Да, на известно разстояние пред колата крачеше нашият стар приятел: мистър Бърчел с привичната си широка походка и размахваше своята огромна тояга, с

която някога така се шегувахме! Когато колата го доближи толкова, че да може да ни чуе, аз го повиках, като го молех да ми помогне! Извиках няколко пъти, докато ме чуе, и когато най-после воплите ми стигнаха до него, той с висок глас заповяда на ездача да спре; но онзи не му обърна никакво внимание — дори пришпори конете. Тъкмо помислих, че мистър Бърчел за нищо на света не ще може да ни догони, когато той се изравни с конете и е един удар събори ездача на земята. Конете тутакси спряха, а злодеят излезе от каретата и с ужасни — ругатни и заплахи издърпа шпагата от ножницата си и започна да крещи на мистър Бърчел да се омиа веднага от пътя; мистър Бърчел счупи шпагата му на две и го подгони, като продължи да тича след него близо четвърт миля, но въпреки това злодеят успя да избяга. В това време аз вече бях излязла от колата с желание да помогна на своя спасител, но той скоро се върна при мен, тържествуващ от победата. Когато дойде на себе си, кочияшът поиска да избяга, но мистър Бърчел със страшен глас му заповяда да възседне отново коня и да ни отведе обратно в града. Като видя, че съпротивата е безполезна, той неохотно се подчини, въпреки че раната, която бе получил, изглеждаше твърде опасна. През целия път той не преставаше да се оплаква от болки, докато най-после извика съжаление у мистър Бърчел и по моя молба нашият верен приятел нае друг кочияш по обратния път, а него остави в странноприемницата, където бяхме спрели.

— Ела в прегръдките ми, мое дете! — извиках аз. — Хиляди пъти приветствувам и безстрашния ти спасител! Въпреки че сме заобиколени с бедност, сърцата ни са готови с радост да ви приемат. Мистър Бърчел, вие спасихте моята дъщеря и ако смятате, че тя е достойна награда за вас — вземете я! Ако приемате да се сродите с толкова бедно семейство — тя е ваша! Нейното сърце ви принадлежи, знам това. Ако получите съгласието ѝ, не берете грижа за моето. И ако ми позволите, ще ви призная, господине, че вие получавате немалка ценност; вярно е, че тя се слави с красотата си, но аз не говоря за това: нейната душа е истинско съкровище.

— Прав сте, господине! — възкликна мистър Бърчел. — Предполагам обаче, че сте известен за моето състояние и за неспособността ми да ѝ създам такива условия, каквито заслужава.

— Ако вашето възражение — отвърнах аз — е само предлог за

вежливия ви отказ, аз, разбира се, не ще настоявам; но самият аз не познавам по-достоеен човек за нейната ръка; дори ако можех да ѝ дам хиляди и ако хиляди кандидати се домогваха до нейното сърце, то ѝ тогава изборът ми щеше да падне на моя честен, храбър Бърчел.

Мълчанието, с което той посрещна думите ми, ме накара да очаквам покрусяващ отказ. Най-после вместо отговор той попита дали може да поръча обед в близката гостилница и като получи съгласието ми, изпрати за най-хубавите ястия, които можеха да се намерят там. Освен това поръча от най-доброто вино, с което разполагаха, и нещо ободряващо за мен, като добави с усмивка, че не е грях веднъж в живота си човек да се поотпусне и, че независимо от тъмничните стени, които ни ограждат, никога преди това не е изпитвал по-голямото желание да се весели, отколкото в този миг. Скоро се появи слугата от гостилницата и започна да подрежда масата, която тъмничарят ни даде за случая; неочаквано той се бе оказал необикновено услужлив. След като бутилките бяха подредени, на масата се появиха и две превъзходни блюда.

Дъщеря ми още нищо не знаеше за печалната участ, сполетяла нейния брат, а ние не желаехме да помрачаваме радостта ѝ. Но усилията ми да се покажа весел останаха напразни — тъжните мисли за сина ми се промъкваха въпреки старанието ми да премълча всичко и в края на краищата бях принуден да наруша радостното настроение и да разкажа за неговата беда, за да му разрешат да се наслади заедно с нас на краткия отдих. Когато гостите ми се съвзеха от ужаса, лъхаш от моя разказ, помолих за разрешение да поканя и другаря си по затвор мистър Дженкинсън и тъмничарят се съгласи с необикновена покорност. Едва дочухме от коридора дрънченето на окови, и София се втурна да посрещне брат си; в това време мистър Бърчел ме попита дали синът ми не се нарича Джордж и като получи утвърдителен отговор, не добави нищо повече. Когато момчето ми влезе в килията, забелязах, че погледна мистър Бърчел с почтително изумление.

— Влез, влез, сине — възкликнах аз, — колкото и низко да сме паднали, провидението е пожелало да ни дари с кратък отдих. Сестра ти се завърна при нас. Това пък е човекът, който я спаси. Задължен съм на този смел мъж за това, че все още притежавам дъщеря; стисни ръката му като на приятел, сине мой — той заслужава най-горещата ни

признателност.

Но синът ми сякаш не ме чуваше и като че ли не се решаваше да се приближи.

— Братко! — възкликна сестра му — Защо не благодариш на моя избавител? Смелият трябва да обича смелите!

Джордж продължаваше изумено да мълчи; най-после, като забеляза, че са го познали, нашият гост с достойнство нареди на сина ми да се приближи. Никога, в живота си не бях виждал таква величествено държане като това, с което той се обърна към него!

По думите на един философ, най-забележителното нещо в природата е добродетелният човек, който се бори със своята съдба; но съществува още по-велико нещо и това е добродетелният човек, който му се притичва на помощ. Като изгледа сина ми с важен вид, той строго произнесе:

— И така, безразсъдни момко, същото това престъпление...

Думите му бяха прекъснати от слугата и тъмничния надзирател, който бе дошъл да ни, съобщи, че някаква важна особа пристигнала в града със свита и моли нашия гост да определи време, в което ще му бъде удобно да я приеме.

— Да почака! — извика нашият гост. — Сега нямам време!

После отново се обърна към сина ми:

— Значи вие отново сте извършили същата постъпка като онази, заради която някога ви бях порицал и заради която, законът ви готви най-справедливо наказание. Може би смятате, че след като сам не цените собствения си живот, имате право да посягате на чуждия! Но къде, господине, е тогава разликата между скандалджията, който рискува своя никому ненужен живот, и убиеца, който прави същото, но с по-голяма предпазливост? Комарджията си остава комарджия дори когато вместо пари поставя на масата жетони.

— Ах, господине! — възкликнах аз. — Който и да сте, смилете се над бедната жертва на заблудата, защото синът ми само е изпълнявал волята на своята нещастна майка, която, не изтърпяла жестоката обида, го заклела да отмъсти. Ето писмото, господине — то ще докаже неговата необмислена постъпка и може би ще намали вината му.

Той взе писмото и бързо го прочете.

— Това не може да служи за оправдание — рече мистър Бърчел. —

Но до известна степен намалява вината му — той заслужава снизхождение. Виждам, господине — продължи той и ласкаво протегна ръка към сина ми, — че не сте очаквали да ме видите тук; впрочем от време на време посещавам затворите дори и поради не толкова важна причина като тая, която ме доведе тук днес. Дойдох, за да възстановя справедливостта по отношение на един достоен човек, когото уважавам от все сърце. Отдавна вече наблюдавам под прикритие добрите дела на вашия баща. В неговото скромно жилище срещнах уважение, което ни най-малко не беше примесено с ласкателство, а безгрижното веселие, царящо край огнището в дома му, пълнеше сърцето ми с щастие, което кралският двор не може да ми донесе.

Но очевидно племенникът ми е бил известен за намерението ми да дойда тук и сам е решил да пристигне; би било несправедливо и по отношение на вас, и по отношение на него да го осъдя, без да разгледам подробно това дело: ако има виновни, те не ще избягнат наказанието; мога да ви уверя, без да се хваля, че още никой не е имал причина да обвини сър Уилям Торнхил в несправедливост.

Чак тогава разбрахме, че добрият и забавен мистър Бърчел не беше никой друг, а знаменитият сър Уилям Торнхил, за чиито добродетели и странности всички бяхме слушали. „Бедният мистър Бърчел“ се оказа собственик на огромно състояние и изключително влиятелен човек, чието мнение беше ценено от държавниците и в чиито речи се вслушваше цяла една политическа партия; той взема присърце интересите на съгражданите си, и заедно с това винаги оставаше предан слуга на своя монарх. По всичко личеше, че като си бе спомнила своето безцеремонно държане с него, бедната ми жена се бе вцепенила от ужас, докато София само няколко минути преди това уверена, че той ѝ принадлежи безвъзвратно, разбра каква пропаст ги разделя и нямаше сили да сдържи сълзите си.

— Ах, господине — възкликна жена ми с унил глас, — ще ми простите ли някога? Пренебрежението, което показах към вас последния път, когато имах честта да ви видя у дома. Моите дръзки шеги... Страхувай се, господине, че никога не ще ми простите.

— Драга ми любезна госпожо — отговори той с усмивка, — ако вие сте се шегували, не съм ви останал длъжен: нека тези, които тогава бяха около нас, отсъдят чии шеги са били по-остри. Право да ви кажа,

сега не съм в състояние да се сърдя никому, освен на злодея, който така изплаши моето мило момиче. Дори не успях да огледам мерзавеца както трябва, за да опиша белезите му и да организирам търсенето му. София, скъпа моя, мислите ли, че ще го познаете, ако го срещнете отново?

— Наистина, господине — отвърна тя, — не мога да твърдя със сигурност, но точно в този миг си спомних, че над едната си вежда имаше голям белег.

— Моля за извинение, госпожице, — намеси се Дженкинсън, който също се намираше в моята килия, — такъв един риж и без перука, нали?

— Да, така мисля — възкликна София.

— А ваша милост — обърна се Дженкинсън към сър Уилям — забелязахте ли колко дълги крака имаше?

— Не знам дали са били дълги или къси — отвърна баронетът. — Сигурен съм обаче, че бяха много бързи; тичаше по-бързо от мен, а до този миг смятах, че никой в кралството не може да ме надбяга.

— Осмелявам се да заявя, ваша светлост — извика Дженкинсън, — че го познавам! Разбира се, че това е той! Най-добрият бегач в Англия. Той надбяга Пинуайър от Нюкасл и се нарича Тимъти Бакстър. Познавам го отлично и дори ми е известно къде се подвизава в момента! Ако ваша светлост нареди на господин тъмничния надзирател да ме изпрати с двама придружители за него, наемам се да ви го доведе най-късно след час.

Тъмничният надзирател се появи при първото повикване и сър Уилям го попита дали знае с кого разговаря.

— Тъй вярно, ваша светлост — отвърна тъмничарят, — добре познавам сър Уилям Торнхил; а всеки, който поне малко го познава, би пожелал да го опознае по-добре.

— Добре тогава — каза баронетът, — молбата ми е да пуснете този човек заедно с двама ваши служители да изпълнят една моя поръчка; като местен мирови съдия поемам отговорността за това си разпореждане.

— Вашата дума ми е достатъчна — отговори тъмничарят — и ако ваша светлост пожелае, можем да го изпратим в който и да е край на Англия веднага щом заповядате.

И така, със съгласието на тъмничния надзирател Дженкинсън бе

изпратен да търси Тимъти Бакстър; а в това време ние се забавлявахме с моето най-малко момченце Бил — щом като влезе, той се покатери на коленете на сър Уилям, за да го целуне. Майка му тъкмо щеше да се скара на момчето за тази фамилиарност, но добрият баронет я спря и като взе малкото на коленете си, както си беше цялото в дрипи, възкликна:

— Ах ти, палава муцунка! Значи, си спомняш за своя стар приятел Бърчел? А ето и Дик — здравей, здравей, стари пакостнико! Аз също не съм ви забравил, ето вижте!

И той им подаде по парче меденка, което нашите бедни приятели изядоха с огромен апетит, тъй като закуската им този ден бе твърде оскъдна.

Най-последно седнахме да обядваме и в интерес на истината трябва да добавя, че ястията бяха почти изстинали; впрочем, преди да седне на трапезата, сър Уилям, който на времето се е увличал от медицина и е имал много добри успехи в тази наука, ми написа рецепта, тъй като изгорената ми ръка все още ме болеше; веднага изпратиха за лекарството при аптекаря, който живееше наблизко, направиха ми превръзка и аз тутакси почувствувах облекчение. На трапезата ни обслужваше сам тъмничният надзирател, който по всякакъв начин се стараеше да изрази уважението си към нашия гост. Но не бяхме успели да приключим с обед, когато племенникът на сър Уилям отново изпрати послание с молба до чичо си да го изслуша и му даде възможност да се оправдае и защити честта си; баронетът се съгласи и нареди да поканят мистър Торнхил при нас.

Тридесет и първа глава

Добрите дела се възнаграждат с огромна лихва

Мистър Торнхил се появи с привичната си усмивка и се канеше да прегърне чичо си, но баронетът го спря с презрителен жест...

— Оставете сега тези ласкателства, господине! — произнесе сурово той. — Сърцето ми е открито единствено за онези, които са избрали пътя на честта; а у вас аз виждам само лъжа, малодушие и саморазправа. Как стана така, господине, че този беден човек, когото

уверявахте в своето приятелство, се оказа в такова тежко положение? Като благодарност за неговото гостоприемство подло съблазнявате дъщеря му, а самия него хвърляте в тъмница само защото не се съгласява безропотно да търпи нанесеното му оскърбление! Дори и сина му, с когото се страхувате да се срещнете като мъж очи в очи...

— Възможно ли е, господине — прекъсна го племенникът, — родният ми чичо да ме обвинява в такова престъпление, след като много пъти съм чувал от него самия, че трябва да избягвам дуелите?

— Този укор е заслужен — извика сър Уилям — и вие сте постъпили добре и благоразумно, макар и не точно тъй, както би постъпил баща ви в подобни обстоятелства. Брат ми имаше сърце на честен човек, а вие... Впрочем постъпили сте правилно и аз одобрявам поведението ви.

— Надявам се, господине — каза племенникът, — че не ще имате основания да ме укорявате и за останалите ми постъпки. Вярно е, господине, че съм се появявал на обществени увеселителни места с дъщерята на този джентълмен, но мълвата се е постарала да раздуе до чудовищни размери празното лекомислие и хората започнаха да говорят, че съм я съблазнил. Когато отидох при баща и да се обясним, той ме посрещна с оскърбления. Колкото до причините, които са го докарали дотук, за тях могат да ви разкажат управителят ми и моят адвокат — те са напълно в течение на нещата. След като той има дългове, които не иска, а и не може да плати, те са длъжни да се обърнат към правосъдието и в тази законна процедура аз не виждам нито някаква особена жестокост, нито някаква несправедливост.

— Ако нещата са точно такива, каквито ги описвате — възкликна сър Уилям, — във вашите постъпки няма нищо непростимо и въпреки че сте могли да се отнесете по-великодушно към този джентълмен и да го спасите от тиранията на вашите служители, не намирам нищо несправедливо тук.

— Той не може да опровергае нито един факт — отвърна земевладелецът, — нека само опита! Ще ви представя няколко свидетели измежду моите слуги, които ще потвърдят всяка моя дума. И така, господине — продължаваше той, а аз мълчах, защото наистина не можех да опровергая думите му. — И така, господине; ще видите, че в нищо не съм виновен и макар че заради вас съм готов да простя на този

джентълмен всичко останало, неговите опити да ме очерни пред вас пробуждат яростта ми, която съм безсилен да потисна — пък и нали синът му посегна на живота ми? Не, господине, това е толкова тежко провинение, че аз решително настоявам този човек да бъде съден с цялата строгост на закона. Ето тук е записката, с която ме предизвика, и двама свидетели, които могат да потвърдят достоверността на думите ми. Един от моите слуги е тежко ранен и дори самият ми чичо да се опита да ме разубеди; което аз, разбира се, не очаквам от него, все едно бих се домогвал до справедлив съд и до наказанието на виновника.

— Чудовище! — изкрещя жена ми. — Малко ли зло си ни причинил, та сега си решил да преследваш бедното ми момче с жестокостта си? Надявам се обаче, че добрият сър Уилям ще се застъпи за нас, защото синът ми е невинен като младенец. Знам, че е невинен — ами че той никога, никому не е сторил зло!

— Госпожо — отвърна добрият човек, — аз не по-малко от вас желая неговото избавление; но ако за мое огорчение вината му безспорно се докаже и ако племенникът ми настоява...

В този миг вниманието на всички бе привлечено от появата на мистър Дженкинсън с двамата слуги на тъмничаря; те довякоха в килията някакъв висок човек, облечен доста изискано, чиито отличителни белези напълно съпадаха с описанието на злодея, опитал се да отвлече дъщеря ми.

— Ето го! — извика Дженкинсън, като го дърпаше навътре в помещението. — Хванахме го! Това е той — кандидатът за Тайбърн*.

[* Тайбърн (ист.) — място за екзекуции в Лондон. — Б.пр.]

Като видя този човек и Дженкинсън, който го държеше, мистър Торнхил се дръпна назад в ужас. Той пребледня като престъпник, хванат на местопрестъплението, и направи движение, като че ли искаше да излезе, но Дженкинсън забеляза това и го спря.

— Какво, господарю — възкликна той, — нима се срамувате от старите си приятели Дженкинсън и Бакстър? Е, да, вие, аристократите, лесно забравяте старите другари, но затова пък ние си спомняме за вас. Ваша светлост — продължи той, като се обърна към сър Уилям, — той призна всичко. Това е същият онзи джентълмен, за когото твърдяха, че бил тежко ранен, но той пък казва, че цялата история е дело на мистър Торнхил, че мистър Торнхил го е снабдил с тези господарски одежди и

му е дал пощенската кола. Те се били наговорили мистър Бакстър да отведе мис София в някое безопасно място, да я изплаши там както трябва, а в това време мистър Торнхил да се появи уж случайно и да й се притече на помощ; за кратко време двамата трябвало да кръстосат шпаги, мистър Бакстър да хукне да бяга и по такъв начин мистър Торнхил да спечели чувствата на девойката като неин спасител.

В този момент сър Уилям си спомни, че неведнъж е виждал палтото, което носеше задържания, върху раменете на племенника си; останалото бе потвърдено от мистър Бакстър, който с подробности разказа за всичко и накрая добави, че мистър Торнхил е влюбен едновременно и в двете сестри, както самият той неведнъж е признавал.

— Господи! — възкликна сър Уилям. — Каква змия съм крил в пазвата си! А той така ратуваше за правосъдие! Е, добре, ще го получи... Хванете го, господин тъмнични надзирателю! Впрочем недейте! Боя се, че нямам юридическо основание за неговото задържане.

Тогава мистър Торнхил започна най-унизително да моли чичо си да не слуша такива отявлени негодници като тези двамата, а да разпита собствените му слуги.

— Вашите слуги! — възкликна сър Уилям. — Нищожество! Вие вече нямате слуги; но хайде, нека чуем какво ще кажат тези хора — извикайте икономата!

Икономът влезе и като хвърли поглед към бившия си господар, веднага разбра, че той повече не притежава никаква власт.

— Кажете — сурово попита сър Уилям, — случвало ли се е някога да виждате господаря си в компанията на този тук, който носи неговите дрехи?

— Осмелявам се да доложя, ваша светлост — отвърна икономът, — виждал съм го хиляди пъти; той му водеше млади госпожици.

— Как?! — прекъсна го мистър Торнхил. — Смейеш да говориш това пред мен?

— Да, смея — отвърна икономът, — и пред вас, и пред когото искате. Право да ви кажа, мистър Торнхил, никога не сте ми били по сърце и нямам нищо против да кажа всичко, което ми е накипяло.

— А сега — възкликна мистър Дженкинсън — разкажете на негова светлост това, което знаете за мен.

— Не мога да се похваля, че знам много за вас — отвърна икономът. — В онази вечер, когато дъщерята на този джентълмен беше доведена с измама при нас, вие бяхте с хората, които я водеха.

— Прекрасно! — извика сър Уилям. — Няма що, намерили сте си добър свидетел за вашата невинност! Позорна издънка на човешкия род! Да имаш за приятели такива отрепки! Но вие казахте, господин иконом — продължаваше той разпита, — че този човек е довел дъщерята на доктор Примроуз при вашия господар?

— Ах, не, ваша светлост — отвърна икономът, — сам господарят я доведе, а този човек пристигна със свещеника, който извърши над тях мнимия венчален обред.

— Уви, това е истина — отвърна мистър Дженкинсън — и аз не ще я оспорвам, получих такава заповед и за свой срам я изпълних.

— Велики боже! — възкликна баронетът. — Всяко ново доказателство за това злодейство ме кара да потръпвам! Вината му очевидна! Сега разбирам, че само страхът, твърдоглавието и жаждата за мъст са виновни за преследванията, които той е предприел спрямо това нещастно семейство. Моля ви, господин тъмничен надзирателю, освободете младия офицер на моя отговорност. Ще се погрижа да представя пред съдията, който е мой приятел, цялото дело в неговата истинска светлина. Но къде е нещастната жертва на този негодник? Нека се яви и го разобличи. Искам да знам каква примамка е използвал, за да я съблазни. Повикайте я тук. Но къде е тя?

— Уви, господине — отвърнах аз. — Вашият въпрос пронизва сърцето ми. Да, някога имах дъщеря, която радваше душата ми, но нещастие...

На това място бяхме отново прекъснати, защото в тази минута пред нас неочаквано се появи мис Арабела Уилмът, която на другия ден трябваше да се омъжи за мистър Торнхил. Нейното удивление при вида на сър Уилям и племенника му беше неописуемо. Тя се беше оказала тук свършено случайно. Минавала през градчето със своя стар баща на път за леля си, която настоявала сватбата с мистър Торнхил да бъде отпразнувана в нейния дом; настанили се в странноприемницата на другия край на града, за да си починат и да се подкрепят. Мис Уилмът видяла през прозореца едно от момченцата ми да си играе на улицата; веднага изпратила слугата да доведе детето и от него узнала това-онова

за нашите беди, но все още не знаеше, че виновникът за тях е мистър Торнхил. Баща ѝ напразно се опитвал да я възпре да дойде и ни посети в затвора, като ѝ доказвал колко неприлично би било това; тя накарала момчето ми да ѝ покаже пътя и така най-неочаквано се озовала при нас.

Длъжен съм да кажа нещо за съвпаденията изобщо; те се случват всеки ден, но ние им се удивяваме само тогава, когато е тях е свързано някое необикновено събитие. На колко такива случайности дължим всичките радости и цялото благополучие в нашия живот! Колко очевидни съвпадения трябва да се случат, преди да можем да се облечем и нахраним! Селянинът трябва да се почувствува разположен за работа, дъждът трябва да напои почвата, вятърът — да надуе платната на търговския кораб, в противен случай толкова много хора биха останали без най-необходимото!

Няколко минути всички стояхме, безмълвни, докато моята скъпа ученичка — така бях свикнал да наричам мис Уилмът — изразяваше с погледа си смесицата от чувства — изумление и състрадание — и това придаваше особена прелест на красотата ѝ.

— Драги мой, мистър Торнхил! — възкликна тя, като предполагаше, че младият земевладелец е пристигнал да ни спаси от беда, а не да ни погуби. — Наистина аз съм ви малко обидена за това, че сте дошли тук без мен и дори не сте помислили да ме уведомяте за печалните обстоятелства, в които е попаднало това семейство, толкова скъпо за двамата ни; знаете, че с не по-малко удоволствие от вас бих помогнала на своя почтен стар учител, към когото винаги ще изпитвам най-голямо уважение! Виждам обаче, че подобно на вашия чичо вие обичате благодеянията ви да остават в тайна.

— Благодеяния! — прекъсна и сър Уилям. — Но не, мила госпожица, неговите удоволствия са толкова долни, колкото е самият той. Пред нас стои най-големият злодей, който някога е позорил човешкия род. Този негодник измами дъщерята на бедния нещастник, намислил да погуби невинността на нейната сестра, хвърлил бащата в тъмница, а най-големия му син оковал във вериги само защото братът е имал смелостта да поиска удовлетворение от съблазнителя. Позволете ми, госпожице, да ви поздравя с вашето избавление от това чудовище!

— О, боже! — промълви красавицата. — Как са ме измамили! А мистър Торнхил ме уверяваше, че най-големият син на този

джентълмен, капитан Примроуз, е отпътувал за Америка с младата си жена.

— Ах, мила госпожице — извика жена ми. — Той ви е наговорил куп лъжи! Моят Джордж никога не е напускал пределите на кралството и за никоя не се е женил. Въпреки че го отхвърлихте, той винаги толкова ви е обичал, че не искаше и да мисли за никоя друга, а самата аз съм го чувала да казва, че заради вас ще си умре ерген.

И тя продължи да описва страстта на своя син, разказа ѝ истината за дуела с мистър Торнхил, оттам премина към развратния живот на младия земевладелец, разказа и за мнимите му бракове и завърши, като описа най-красноречиво неговата страхливост.

— Велики боже! — възкликна мис Уилмът. — Колко близо съм била до гибелта! Но колко съм щастлива, че съм я избягнала! Този господин ми разказа хиляди небивалици! Накрая по най-хитър начин ме убеди, че обещанието, което съм дала на единствения скъп на моето сърце човек, повече не ме обвързва, тъй като същият този човек ми бил изменил. Той ме застави да повярвам на неговите лъжи и ми внушаваше ненавист към онзи, който е толкова храбър, колкото и великодушен!

В това време синът ми беше освободен от оковите; тъй като човекът, за когото се предполагаше, че бил тежко ранен от него, се бе оказал мошеник. Мистър Дженкинсън се беше заел с ролята на камериер, беше сресал Джордж и му бе доставил всичко, от което се нуждаеше, за, да се облече прилично. И ето че синът ми влезе пременен в своя красив мундир и без всякакво тщеславие трябва да кажа (тъй като стоя над това чувство), че не ще видите подобен красавец в цялата армия! На прага той отпрати скромен и почитателен поклон към мис Уилмът, тъй като все още бе известен за щастливата промяна, предизвикана от красноречието на майка му. Но никакво приличие не можеше да сдържи нетърпението, с което неговата любима жадуваше да изкупи своята вина. Руменецът, сълзите, погледът ѝ — всичко показваше истинските ѝ чувства, нейното разкаяние за това, че е могла да забрави предишните си клевети и да се остави да бъде измамена от безчестния мошеник. Синът ми изглеждаше поразен от нейната доброта и не можеше да повярва на щастието си.

— Но, госпожице — извика той, — това е сън! Нима съм заслужил такова щастие? Такова блаженство — не, това е твърде много!

— Ах, господине — отвърна тя, — аз бях измамена, подло измамена, в противен случай нищо не би било в състояние да ме застави да изменя на думата си. Моите истински чувства към вас са ви известни отдавна; забравете за това, което съм ви сторила, и приемоте още веднъж моята клетва за вярност. Ако Арабела не може да стане ваша, тя никога не ще принадлежи на някой друг.

— Вие ще принадлежите на своя любим — възкликна сър Уилям, — ако, разбира се, имам някакво влияние над вашия баща.

Последното изречение беше достатъчно за сина ми Мозес — той тутакси изхвъркна от стаята и се затича към странноприемницата при стария мистър Уилмът, за да му разкаже всичко, което се бе случило. В това време, като видя, че е разобличен, и разбра, че никакви ласкателства и никакви лъжи не могат вече да му помогнат, младият земевладелец сметна за най-умно да премине от отбрана в настъпление. Той остави настрана всякакво приличие и ние го видяхме такъв, какъвто си беше — страшен и жесток злодей.

— Виждам — възкликна той, — че тук не ще намеря справедливост; решил съм обаче да я търся на всяка цена. Знайте, господине — обърна се той към сър Уилям, — че не завися повече от вашата благосклонност. Презирам я. Нищо не е в състояние да ми отнеме зестрата на мис Уилмът, която благодарение на баща ѝ е доста голяма. Договорът и полицата за капитала ѝ са вече подписани и лежат в джоба ми. Желаех този брак не заради нея самата, а заради парите ѝ; и след като паричките ѝ са в ръцете ми, нека тя стане притежание на когото си ще.

Това беше непредвиден удар, защото сам сър Уилям бе участвувал в съставянето на брачния договор и разбираше цялата юридическа законност на претенциите на своя племенник. Като видя, че състоянието ѝ е загубено безвъзвратно, мис Уилмът се обърна с въпрос към моя син дали заедно със своето състояние не е загубила собствената си цена в очите му.

— От днес — каза тя — аз не притежавам вече никакви богатства и мога да ви предложа само ръката и сърцето си.

— Никога не съм се нуждаел от нещо повече, госпожице! — възкликна нейният истински обожател. — Не съм дори и помислял за нещо друго. Кълна се, любима моя Арабела, кълна се в своето щастие,

че вашата бедност увеличава блаженството ми, защото сега вече моето мило момиче окончателно ще се увери в искреността на чувствата ми.

Мистър Уилмът, който влезе в същия миг, почувствува не малко облекчение, като разбра каква опасност е избягнала дъщеря му, и охотно даде съгласието си за разтрогване на брачния договор. Но когато узна, че зестрата ѝ принадлежи напълно и безвъзвратно на мистър Торнхил, разочарованието му бе неописуемо. И така, било съдено парите му да преминат в чужди ръце, в ръцете на човек, който не притежаваше собствено състояние. Мистър Уилмът, можеше да понесе факта, че този човек е негодник, но мисълта, че негодникът не притежава и пукнат грош, го тровеше.

Той седя няколко минути потънал в тъжни размисли, докато сър Уилям не се опита да облекчи горестта му.

— Да ви призная, господине — възкликна той, — чувствавам се дори малко доволен от това, че сте толкова разочарован. Вашата неумерена страст към парите е справедливо наказана. Вашата дъщеря ви не е богата, все пак тя притежава достатъчно, за да води приличен живот. Пред нас стои честен млад воин, който е готов да я вземе без зестра; те отдавна се обичат и заради приятелството, което изпитвам към неговия баща, ще използвам цялото си влияние, за да съдействувам за повишението на този млад джентълмен. Забравете честолюбието си, което не ви е донесло друго, освен разочарование и не отблъсквайте щастието, което само чука на вашата врата.

— Сър Уилям — отвърна старецът, — повярвайте ми, никога не съм упражнявал натиск върху чувствата и, а и сега нямам никакво намерение да я принуждавам. Ако тя все още обича този млад човек, от душа ѝ желая да бъде щастлива с него. Слава богу, останало ни е малко нещо, а и вашето покровителство струва нещичко. Нека само моя стар приятел (имаше пред вид мен), нека той обещае, че ще даде на дъщеря ми шест хиляди финта, ако се случи така, че той възвърне състоянието си, и аз съм готов още тази минута да свържа двамата млади.

Сега се оказа, че щастието на младите зависи от мен и аз охотно се съгласих на неговото условие; а и това не бе никак трудно за човек като мен, който хранеше толкова оскъдни надежди.

За наша обща радост в същия миг влюбените се хвърлиха в обятията си, почти обезумели от щастие.

— След толкова много нещастия — възкликна Джордж, такава награда! Наистина това надминава и най-дръзките ми мечти! Да получа толкова блага, и то след такива страдания! Не, не, дори и в мислите си не съм летял толкова нависоко!

— Да, мили мой Джордж — отвърна неговата прелестна невеста, — нека този негодник вземе всичките ми нари; ако те не са нужни за вашето щастие, то и аз не държа на тях. Ах, каква промяна: от най-подлия човек — при най-благородния, най-добрия! Нека се ползува от нашето състояние, сега аз мога да изпитвам, щастие и в бедността!

— Смея да ви уверя — прекъсна я младият земевладелец със злобна усмивка, — че и аз на свой ред ще бъда много щастлив да ползувам богатата, които вие толкова презирате.

— Почакайте, господине! — извика мистър Дженкинсън. — На това може да се погледне по различен начин. Що се отнася до състоянието на тази достойна девойка, вие не ще получите и петаче от него. Моля да ме извините, ваша светлост — обърна се той към сър Уилям, — ако вашият племенник е женен за друга, би ли имал право да получи зестрата на мис Уилмът?

— Що за въпрос? — отвърна баронетът. — Разбира се, не.

— Колко жалко! — възкликна Дженкинсън. — Толкова години сме се забавлявали заедно с този господин, че сега изпитвам към него нещо като приятелство. Но колкото и да го обичам, трябва да призная, че брачният договор не струва и щипка тютюн за лула, защото нашият жених е вече женен.

— Лъжеш, негоднико! — извика земевладелецът, оскърбен не на шега. — Никога не съм бил законно венчан за която и да е!

— С ваше разрешение, господине — отвърна Дженкинсън, — вие грешите. Смея да се надявам, че по някакъв начин ще съумееете да се отблагодарите на вашия честен Дженкинсън за това, че ви дарява със съпруга; ако на всички тук е угодно да почакаат така няколко минути, любопитството им ще бъде задоволено.

И бързо както винаги той излезе от килията, като ни остави в пълно недоумение.

— Оставете го! — извика земевладелецът. — В друго, да, но тук той с нищо не може да ми навреди. Не съм момченце, че да ме плаши с халосни патрони.

— Честно казано, не мога да разбера — рече баронетът — какво е намислил този приятел. Вероятно някоя долнопробна шега.

— Кой знае, господине — възразих аз, — може да има нещо наум. Като си помисли човек до колко хитрости е прибягвал този джентълмен, за да мами неопитните девойки, неволно започва да се чуди: ами ако се е намерила някоя по-хитра от него и го е подвела? Като си помисля колко девойки е погубил, колко родителски сърца е разбил, като е опетнил името на семействата им, ни най-малко не бих се удивил, ако... Господи! Кого виждам? Нима това е моята дъщеря? Жива? Нима нея държа в объятията си? Да, това е тя, моят живот, моето щастие! А аз помислих, че съм те загубил завинаги, родна моя Оливия, а ето че отново те прегръщам и ти ще живееш за радост на сърцето ми!

Буйният възторг на най-страстния влюбен не можеше да се сравни с моя, когато отново видях чедото си, а тя съвсем онемя от щастие.

— Душа моя, радост моя! — виках аз. — Върнаха те при мен, за да усладиш старостта ми!

— Да, това е тя! — подхвана мистър Дженкинсън. — Постарайте се по всякакъв начин да засвидетелствувате уважението си към нея, защото вашето дете е непорочно. Тя е толкова честна, колкото която и да е жена тук. Що се отнася до вас, господин земевладелец, младата дама е ваша законна съпруга и това е толкова сигурно, колкото фактът, че сега сте между нас. А за да се уверите, че не ви лъжа, готов съм да представя на всички разрешителното, с което сте се венчали.

С тези думи той подаде документа на баронета, който го прочете и заяви, че е напълно редовен.

— Виждам, господа — продължаваше Дженкинсън, — че сте удивени; разрешете ми да ви обясня с няколко думи как стоят нещата и всичко ще ви стане ясно. Нашият добър земевладелец, към когото, както вече казах, изпитвам голяма слабост (но това да си остане между нас), честичко ме натоварваше с поръчението, които аз изпълнявах. Веднъж той ми заръча да му доставя фалшиво разрешително за венчавка и някой, който да се представи за свещеник, за да измами мис Оливия. Но тъй като изпитвам преголямо приятелство към него, аз му доставих истинско разрешително и истински свещеник, който ги венча по всички правила. Може би ще помислите, че съм имал благородни подбуди? Нищо подобно. За свой срам признавам, че единствената ми цел беше

да запазя тази хартийка и след това да известя земевладелеца, че тя е у мен и че всяка минута мога да я направя достояние на другите; по такъв начин получавах възможност всеки път, когато имам нужда от пари, да ги измъквам от него.

Нашите сърца се изпълниха с радост; възторгът ни се предаде и в общото помещение, откъдето се чу и ентузиазираният хор на затворниците: оковите дрънчаха от възторг и дива музика се чуваше отвред.

Лицата на всички сияеха от щастие и дори страните на Оливия поруменяха от радост. Да си възвърнеш доброто име, приятелите и състоянието, при това съвсем внезапно — каква болест би устояла на това? Сега животът и здравето трябваше непременно да се завърнат при нея. Впрочем мисля, че никой не изпитваше по-искрена радост от мен. Притискайки скъпоценната си рожба към своите гърди, аз се питах: нима всичко това е истина?

— Но как можахте — извиках аз, като се обърнах към Дженкинсън, — как можахте да уголемите мъката ми с вестта за мнимата смърт на моята дъщеря? Впрочем това не е важно — радостта от срещата ме възнаграждава пребогато за предишната болка.

— Не ми е трудно — отвърна Дженкинсън — да отговоря на вашия въпрос. Смятах, че има само един начин да излезете от затвора — трябваше да изразите своята покорност пред земевладелеца и да дадете съгласието си за неговия брак с друга. Нали се бяхте заклели да не се съгласявате на това, докато е жива дъщеря ви. Уговорих жена ви да вземе участие в заговора и до тази минута няхахме възможност да ви разкрием истината.

Само лицата на двама души не сияеха от радост. Наглостта на мистър Торнхил бе изчезнала като дим; пред неговите очи се беше разтворила бездната на нуждата и безчестието и той трепереше пред нейната прегръдка. Като падна на колене пред чичо си, той със сърцераздирателен глас започна да го моли за прошка.

Сър Уилям искаше да го отблъсне, но като отстъпи пред моите молби, повдигна го от пода и след кратко мълчание каза:

— Твоите пороци, престъпления и неблагодарността ти не заслужават никаква, милост, но аз не ще те отблъсна напълно; ще ти изплащам парите, които са ти необходими да посрещаш насъщните си

нужди, но не и прищевките си. Тази млада дама, законната ти съпруга, ще получи една трета от състоянието, което преди беше твое; и занапред всичко, което ще получаваш в повече от предвиденото, ще зависи само от нея.

Мистър Торнхил имаше намерение да излее в наизустена реч благодарността си за това великодушие, но баронетът го спря, като го посъветва да не излага повече на показ подлостта си, тъй като и без това тя е достатъчно очевидна. Той му заповяда да се оттегли и да избере измежду прислугата си когото пожелае, но само един човек, който да се грижи по-нататък за него.

Веднага след като мистър Торнхил ни напусна, сър Уилям се приближи до своята нова племенница и я поздрави с любезна усмивка, като ѝ пожела много радост. Примерът му бе последван от мис Уилмът и баща ѝ; жена ми нежно целуна дъщеря ни, която, както се изрази тя, бяха направили честна жена. След майка ѝ към нея се приближиха един след друг София и Мозес, а накрая благодетелят ни Дженкинсън също помоли за разрешение да я поздрави. По всичко личеше, че не бихме могли да желаем нещо повече — сър Уилям, за когото нямаше по-голямо щастие от това да върши добро, сияеше като слънце, оглеждаше всички наоколо и навсякъде срещаше само радостни лица; единствено София по непонятна за нас причина не се радваше истински.

— А сега — възкликна той с усмивка — всички са напълно щастливи, с изключение на един или двама. Остава ми да извърша още една справедливост. Вие, разбира се, знаете колко сме задължени на мистър Дженкинсън и мисля, че би било справедливо всеки от нас да го възнагради както подобава. Не се съмнявам, че той би бил много щастлив с мис София, за която ще получи петстотин фунта от мен — те могат да живеят чудесно с тези пари, нали така? Е, мис София? Какво, мислите за подобна партия? Съгласна ли сте?

Бедничкото ми момиче едва не припадна в обятията на майка си, като чу това чудовищно предложение.

— Дали съм съгласна? — повтори тя със слаб глас. — За нищо на света, господине!

— Как? — извика той. — Вие отказвате на мистър Дженкинсън, вашия благодетел? Такъв хубавец, при това притежател на петстотин фунта и блестящо бъдеще!

— Умолявам ви, господине — промълви едва чуто тя, — умолявам ви да престанете и да не ме карате да страдам толкова жестоко.

— Виждали ли сте някога такава твърдоглавие? — извика той. — Да отказвате на човека, който е направил толкова много за цялото ви семейство, който спаси сестра ви и който притежава състояние от петстотин фунта! Не сте съгласна?

— За нищо на света, господине! — отвърна гневно тя. — По-добре смърт!

— Е, какво пък — извика той, — щом не желаете да вземете този човек за съпруг, очевидно аз ще трябва да ви взема за жена!

И с тези думи той страстно я притисна до сърцето си.

— Красивата ми умница! — възкликна той. — Как можеш да си помислиш, че твоят Бърчел ще ти измени? Или че сър Уилям Торнхил някога ще престане да се възхищава на своята възлюбена, която го обича заради собствените му достойнства? Вече толкова години си търся съпруга, която да не знае истинското ми положение и да оцени човека у мен. След като не можах да намеря такава дори и сред най-нахалните и най-грозните и се бях съвсем отчаял, изведнъж да удържа победа над такава умна главица, над такава божествена красота!

И като се обърна към Дженкинсън, той добави:

— Виждате ли, господине, никак не мога да се разделя с тази девойка, понеже, кой знае защо, тя е харесала физиономията ми, така че единственото, което бих могъл да направя за вас, е да ви оставя зестрата ѝ — утре сутринта можете да отидете при моя управител, за да получите петстотин фунта.

Тогава всички се втурнахме да поздравим бъдещата лейди Торнхил и повторихме цялата церемония, която току-що бяхме извършили пред сестра ѝ. В това време се появи слугата на сър Уилям и ни съобщи, че каретите чакат, за да ни отведат в странноприемницата, където всичко е готово за нашето пристигане. Оглавили шествието, двамата с жена ми напуснахме тази мрачна обител на скръбта. Щедрият баронет нареди да раздадат четиридесет фунта на затворниците и вдъхновен от примера му, мистър Уилмът даде половината от тази сума в добавка. Когато излязохме, хората ни приветствуваха с радостни викове и аз дори стиснах ръцете на някои от моите почтени енориаши. Те ни изпратиха до самата странноприемница, където ни очакваше

великолепно пиршество; за нашите изпращачи също бе приготвено угощение — наистина не толкова изискано, но затова пък обилно.

Тъй като душата ми беше изтощена до краен предел от непрекъснато сменящите се чувства на радост и печал, след вечерята помолих за разрешение да се оттегля и да си почина; всички наоколо се веселяха, а аз се уединих и излях сърцето си в благодарствени молитви към Този, който ни дарява и с щастие, и с мъка; после легнах и спах спокойно до сутринта.

Тридесет и втора глава Заклучените

Когато се събудих, най-големият ми син седеше до мен на постелята; той ме зарадва с вестта за още един щастлив обрат в моята съдба. Като ме освободи предварително от обещанието, което му бях дал предишния ден, той ми разказа, че търговецът, по чиято вина бях изгубил състоянието си, е бил задържан в Анверс и у него била намерена сума, превишаваща тази, която дължеше на кредиторите си. Благородството на сина ми ме зарадва повече от неочакваната щастлива вест. Впрочем аз се колебаех дали да приема предложението му. Докато размишлявах, в стаята влезе сър Уилям и аз споделих мислите си с него. Той ме успокои с думите, че тъй като благодарение на брака си синът ми и без това става притежател на голямо състояние, без колебание трябва да приема предложението му. Сър Уилям бе дошъл да ми съобщи, че всяка минута очаква да пристигнат разрешителните за сключване на брак* и ме молеше в качеството си на свещеник по-скоро да направя всички щастливи. В този миг влезе лакеят и ни уведоми, че разрешителните са пристигнали; тъй като бях вече готов, слязох долу при другите; сред тях цареше веселие, което може да се наблюдава само там, където душевната чистота е съчетана с охолство. Но лично на мен техният лекомислен смях ми се стори несъвместим с тържествеността на предстоящата церемония. Тогава им казах, че в тази минута, изпълнена с тайнство, те трябва да са сериозни, важни и с възвишени мисли; дори им прочетох цели две проповеди и един трактат от собствените си съчинения, за да ги подготвя за великия момент. Но те

не се покориха на думите ми и бяха все така невъздържани. Когато вече вървяха след мен към църквата, се държаха толкова лекомислено, че на няколко пъти понечих да се разсърдя и да се върна обратно. А в църквата възникна ново затруднение и не беше никак лесно да го разрешим. Кой да се венчае пръв? Годеницата на сина ми разгорещено настояваше, че бъдещата лейди Торнхил би трябвало да се ползува с предимство, а тя пък с не искаше и да чуе за някакво предимство и с не по-малък ентузиазъм ни убеждаваше, че за нищо на света не ще извърши такава невежлива постъпка. Спорът продължи доста дълго, тъй като и двете страни бяха еднакво упорити и вежливи. През цялото време стоях с разтворен требник в ръка; накрая тази препирня ми омръзна и аз възкликнах:

[* По онова време в Англия не е можело да се сключва брак, без предварително да се обявят имената на младоженците в църквата. — Б.пр.]

— Виждам, че никой от вас няма намерение да се венчае, затова най-добре би било да се разотидем по домовете си — днес нямаме работа в църквата.

Думите ми тутакси ги отрезвиха. Първо бяха венчани баронетът със своята годеница, а след тях — синът ми с прелестната си възлюбена...

Още сутринта се бях разпоредил да изпратят карета за добрия ми съсед Фламбъро и семейството му, и като се завърнахме в странноприемницата, заварихме двете госпожици Фламбъро там. Мистър Дженкинсън подаде ръката си на по-голямата, а синът, ми Мозес поведе по-малката към трапезата; по-късно ми стана ясно, че всъщност той не бе равнодушен към нея, и обещах в душата си да му дам своето съгласие заедно с прилично състояние в минутата, когато пристигне при мен и за двете. Край странноприемницата се бяха събрали почти всички, мои енориаши, които, чули за щастието ми, бяха дошли да, ме поздравят. Тук видях и онези, които се бяха опитали да ме измъкнат със сила от ръцете на правосъдието, заради което така сурово ги бях укорявал. Разказах това на своя зет сър Уилям; той излезе при тях и строго ги порица, но като видя, че те съвсем паднаха духом от жестоките му упреци, даде по половин, гвинея, на всеки, за да пийнат за него наздравици да се развеселят.

След това ни поканиха на изискана трапеза, приготвена от готвача на мистър Торнхил. Що се отнася до този господин, може би е уместно да споменем, че в момента той живее при свой роднина като негов компаньон; към него се отнасят много добре, почти винаги го канят да седне на трапезата с тях, с някои изключения, когато там наистина няма никакво място — с една дума, там той е свой човек. Прекарва по-голямата част от времето си да развлича своя роднина, който е малко склонен към меланхолия; освен това учи се да свири на валдхорна. Впрочем моята по-голяма дъщеря и до днес си спомня за него с искрено съжаление; тя дори ми каза — но нека това остане между нас — че когато той напълно се поправи, може би тя ще бъде по-милостива към него. Но да се върнем на думата си, защото не мога да търпя отклоненията: когато се настанявахме около трапезата, пак стана въпрос за церемониите. Възникна въпросът не би ли трябвало по-голямата дъщеря, като благородна дама, да седне по-нависоко от двете млади невесты, но синът ми Джордж прекрати този спор, като предложи всеки да седне, където си поиска, което ще рече — всеки кавалер до своята дама. Предложението му бе посрещнато с всеобщо одобрение, ако не смятаме жена ми, която очевидно беше недоволна — тя очакваше да бъде начело на масата и да подава печеното на всеки един от компанията. Впрочем, като отменим нейното малко огорчение, всички бяхме неописуемо весели. Не се наемам да твърдя, че бяхме по-остроумни, отколкото обикновено, но във всеки случай смеехме се повече от всякога, а това в края на краищата е най-важното. Особено добре си спомням една шега: старият Уилмът вдигна тост за здравето на Мозес, но синът ми в този момент гледаше в друга посока и отговори: „Благодаря ви, госпожице!“ При което старецът намигна с едното си око и отбеляза, че вероятно младият човек мисли за своята любима. Боях се, че двете госпожици Фламбъро ще умрат от смях! Веднага след обедата, верен на своя навик, наредих да раздигнат масата и отново се насладих на щастието да видя цялото си семейство около уютното огнище. Настаних момченцата на коленете си, а другите седнаха по двойки. Нямах какво повече да желая на този свят — мъките ми се бяха свършили — радостта, ми беше неописуема. Отсега нататък имах една-единствена грижа: да бъда толкова благодарен в щастието, колкото бях смирен в нещастието.

